

UNIVERZA V MARIBORU • FILOZOFSKA FAKULTETA

ODDELEK ZA GEOGRAFIJO

REVIJA ZA GEOGRAFIJO

JOURNAL FOR GEOGRAPHY

2 – 2 2007

MARIBOR
2007

REVIJA ZA GEOGRAFIJO
JOURNAL FOR GEOGRAPHY
2-2, 2007

ISSN 1854-665X
UDK 91

Izdajatelj / Published by

Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru
Department of Geography, Faculty of Arts, University of Maribor

Mednarodni uredniški odbor / International editorial board

dr. Dragutin Feletar (Zagreb), dr. Uroš Horvat (Maribor), dr. Marijan Klemenčič (Ljubljana), dr. Karmen Kolenc – Kolnik (Maribor), dr. Lučka Lorber (Maribor), dr. Jörg Maier (Bayreuth), dr. Pavel Ptaček (Olomouc), dr. Igor Žiberna (Maribor)

Glavni in odgovorni urednik / Chief and Responsible Editor

dr. Igor Žiberna
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: igor.ziberna@uni-mb.si

Recenzenti / Reviewers

dr. Andrej Černe, dr. Dejan Cigale

Za vsebinsko in jezikovno podobo prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.
The authors are responsible for the content of their articles. No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

<http://www.ff.uni-mb.si>

Tisk / Printed by

MCA Grafični studio, Printing, naklada 100 izvodov

KAZALO - CONTENTS

RAZPRAVE

MILENA PETAUER	
Organska snov v prsti na območju Celjske kotline	7
Povzetek	19
KARMEN KOLENC KOLNIK	
Proaktivnost in terensko delo v izobraževanju za trajnostni razvoj ..	21
Povzetek	28
EVA KONEČNIK KOTNIK	
Razvoj slovenske gimnazije in položaja predmeta geografija v	29
predmetniku gimnazije	
Povzetek	43
RAHMAN NURKOVIĆ	
Spatial mobility of the employed population and occupational	
structure of the labour force in industry of the Tuzla valley	45
Povzetek	52
KVETOSLAVA MATLOVIČOVÁ	
Place as overlap between the interests of regional geography and	53
marketing	
Povzetek	62
JANA FERTAĽOVÁ, PAVOL VARGA	63
Application of the Huff's probability model on selected large-area	
retail units in Košice in the context of transformational changes in	
retail after 1989 in Slovakia	
Povzetek	72
VLADIMIR DROZG, VOLKER ALBREHT	
Refleksije urednikov o geografski monografiji Slovenije	73
Povzetek	80
UROŠ HORVAT	
Starostna sestava prebivalstva v mestu Maribor v obdobju med	
letoma 1981 in 2002	81
Povzetek	99
OCENE	
Dejan Rebernik: Urbana geografija. Geografske značilnosti mest in	
urbanizacije v svetu (Vladimir Drozg)	103
Navodila za pripravo člankov v Reviji za geografijo	107

ORGANSKA SNOV V PRSTI NA OBMOČJU CELJSKE KOTLINE

Milena Petauer

Mag., profesorica geografije in zgodovine, asistentka
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: milena.petauer@uni-mb.si

UDK: 911.2:631.41
COBISS: 1.01

Izvleček

Organska snov v prsti na območju Celjske kotline

Količina organske snovi predstavlja pomemben kazalec kakovosti prsti. Pomembno vpliva na številne fizikalne in kemijske lastnosti prsti, posledično na rodovitnost prsti ter določa vlogo prsti v ekosistemu. Količina organske snovi v prsti je odvisna od količine odmrlih organskih snovi, njihove sestave, procesa humifikacije, od naravnih dejavnikov, kot so podnebje, relief, matična podlaga, voda ter seveda od živih rastlin, živali in mikroorganizmov, ki živijo v prsti ter tudi od rabe tal. V prispevku je predstavljena količina organske snovi v zgornjem sloju kmetijskih zemljišč v Sloveniji ter količina organske snovi v horizontih v prevladujočih tipih prsti v Celjski kotlini. Podatki kažejo, da je količina organske snovi v prsti v Sloveniji zadovoljiva. Prsti v Celjski kotlini imajo manj kot 6 % organske snovi, razlike v vsebnosti se največ kažejo v rabi tal, saj imajo prsti porasle z gozdom tudi do 35 % organske snovi v zgornjem horizontu.

Ključne besede

fizična geografija, prst, kemične lastnosti prsti, organska snov, Celjska kotlina, upravljanje s prstmi, varovanje prsti

Abstract

Organic Substance in the Soil of the Celje Basin Area

The quantity of the organic substance is an important indicator of the soil quality. It has a significant influence on numerous physical and chemical soil properties; and consequently also on the fertility of the soil and it determines the function of the soil in the ecosystem. The quantity of the organic substance in the soil depends upon the quantity the organic substances which died away, their composition, process of humification, natural factors such as the climate, relief, parent foundation, and water and of course live plants, animals and microorganisms which live in the soil and also upon the use of the soil. In the contribution is represented the quantity of the organic substances in the upper layer of rural surfaces in Slovenia and the quantity of organic substances in the horizon of the prevailing types of soil in the Celje Basin. The data show that the quantity of the organic substance in the soil in Slovenia is satisfactory. The soil in the Celje Basin have less than 6% of organic substance; the differences in the content are mostly shown in the use of the soil because the soils covered with wood have also to 35% of the organic substance in the upper horizon.

Key words

Physical geography, soil, chemical soil properties, organic substance, Celje Basin, soil management, soil protection

Uredništvo je članek prejelo 28.4.2008

1. Uvod

Prst je zaradi okoljskih, socialnih in ekonomskih funkcij ključnega pomena za življenje na Zemlji, saj pridelava hrane in druge kmetijske storitve omogočajo preživetje. Prst oskrbuje rastline z vodo in hranili ter daje oporo koreninam, shranjuje in zadržuje minerale, organsko snov, vodo in energijo ter raznolike kemične snovi.

Prst kot nenadomestljiv in življenjsko pomemben naravni vir moramo vedno bolj spoznavati, saj bomo le tako razumeli njene lastnosti in pomen v sklopu vseh sestavin pokrajine. Šele na ta način jih bomo prav vrednotili in potem z njimi čim bolj varčno in umno ravnali pri posegih in načrtovanju gospodarjenja v pokrajini (Lovrenčak 2006).

Prst izvaja tudi bistvene ekološke funkcije, ki so temelj za človekovo dejavnost ter element krajinske in kulturne dediščine. Deluje kot naravni filter za podtalnico, ki je glavni vir pitne vode, v ozračje pa sprošča ogljikov dioksid, metan in druge pline in je življenjski prostor raznovrstnih organizmov. In ravno s stališča različnih funkcij, ki jih ima prst v okolju, bi morali v Sloveniji strmeti k celovitemu gospodarjenju s prstmi in vzpodbujati politiko varovanja prsti k trajnostnemu razvoju (Lobnik in ostali 2005, str.8).

Evropska komisija, ki je degradacijo tal opisala v dokumentu »Towards a Thematic Strategy for Soli Protection« (COM, 2002), je eno izmed glavnih groženj degradacije izpostavila tudi zmanjšanje vsebnosti organske snovi v prsti.

2. Pomen in vloga organske snovi v prsti

Organska snov v prsti predstavlja pomemben kazalec rodovitnosti prsti. Vpliva na številne fizikalne in kemijske lastnosti prsti, kot so:

- omogoča izmenjavo hranil,
- prispeva k nastanku in obstojnosti strukturnih agregatov,
- izboljšuje zračnost in poroznost prsti
- veže nevarne snovi
- zmanjšuje erozijo prsti.

Organska snov v prsti predstavljajo živi organizmi, torej rastline, živali in mikroorganizmi, ki živijo v prsti, ter njihovi odmrli ostanki. Približno 70 - 90% organskih ostankov se letno razkroji do osnovnih rastlinskih hranil (nitrat, fosfat, sulfat, ogljikov dioksid, voda,..) ter ostalih 10 - 30% se po delnem razkroju, pod vplivom procesa humifikacije, razgrajuje v humus (Leskošek in ostali 1998). Humifikacija poteka v večji ali manjši meri v vseh tipih prsti in je pomembna za obdelovanje prsti in rast rastlin.

Količina organske snovi v prsti je odvisna od količine odmrlih organskih snovi, njihove sestave, procesa humifikacije, tudi od naravnih dejavnikov, kot so podnebje, relief, matična podlaga, voda ter seveda od živih rastlin, živali in mikroorganizmov, ki živijo v prsti ter tudi od rabe tal. Pri izrazito nizkih temperaturah je omejeno tako nastajanje kot razgraditev organske snovi, pri visokih temperaturah in optimalni vlažnosti prsti pa so rastlinski ostanki veliki, vendar je hitra tudi mineralizacija. Izrazito suha ali prekomerna vlažna prst (anaerobne razmere) so neugodna za rast rastlin kot za življenje mikroorganizmov.

Ugoden pH za razvoj mikroorganizmov je med 6 in 8. Če je prst izrazito bazična (pH nad 8.5) ali izrazito kislina (pH pod 4.5) neugodno vpliva na razvoj mikroorganizmov. Na hitrost razgradnje organske snovi vpliva tudi vsebnost hranil v prsti, predvsem dušika in razmerje dušika in ogljika v prsti (Prus 2000).

V neugodnih okoliščinah, ki ne omogočajo popolnega razkroja organskih snovi, nastaja surovi humus, značilna predstavnika sta gozdni in steljniški humus, ki ob prisotnosti vlage nastajata v slabo zračnih prsteh s kislno reakcijo. Glede na lego razlikujemo dve obliki humusa: pokrovni humus, ki je na vrhu profila prsti in je ločen od mineralnega dela ter globoki humus, ki se nahaja v profilu prsti. Po morfoloških lastnosti pa humus delimo na: blagi humus, mul humus ali sprstenino; polsurovi humus, moder humus ali prhlino in surovi humus, mor humus ali trhlino.

Relief vpliva na delež organske snovi v prsti z lego – ekspozicijo, nagibom – inklinacijo in nadmorsko višino. Ekspozicija deli pobočja na nebesne strani glede lege obrnjene proti Soncu in s tem različno stopnjo insolacije v zmernih geografskih širinah. Na prisojnih in jugozahodnih straneh so prsti toplejše, kar pa povzroča razlike v hitrosti humifikacije, v vlažnosti prsti, rastlinski odeji; čim bolj je relief razčlenjen, tem bolj se kaže vpliv ekspozicije in s tem razlike v deležu organske snovi v prsti.

Preučevanja prsti v severovzhodni Sloveniji so pokazala, da naklon površja vpliva na delež organske snovi v prsti, na globino prsti, teksturo, pH vrednost,.. Na strmih pobočjih so prsti plitvejšje, kjer se v spodnjih horizontih z naklonom nad 13° zmanjša kislost in odstotek organske snovi (Vovk 1992). Na strmih pobočjih, zlasti neporaslih ali slabo poraslih poteka tudi denudacija, ki odnaša vrhnji del prsti, kar lahko vodi k odstranitvi zgornjih horizontov.

Z nadmorsko višino se v gorskem reliefu spreminjajo podnebni pogoji, zlasti temperature in padavine, kar pa vpliva na proces humifikacije in s tem na delež organske snovi v prsti.

Spremljanje organske snovi v prsti je potrebno predvsem z namenom:

- ugotavljanja in ocenjevanja ustreznosti obdelave kmetijskih zemljišč
- uspešnosti uvajanja trajnostnih tehnologij in načinov obdelave prsti
- spremembe kakovosti prsti v času in prostoru
- nevarnosti erozije prsti in
- nevarnosti prehajanja nevarnih snovi (predvsem težke kovine in organska onesnažila) v prehransko verigo (Van-Camp in ostali 2004).

Tudi Lovrenčak (2006) opozarja, da so dobre, rodovitne prsti nenadomestljiv naravni vir za življenje in da le z dobrim poznavanjem lastnosti prsti se lahko izognemo pretiranemu obremenjevanju okolja. Med procese, ki slabo vplivajo na rodovitnost prsti spada tudi njihovo zbijanje in zmanjševanje njihove biodiverzitet. Prsti se zbijajo, če uporabljamo težke kmetijske stroje, pa tudi če se na nekem pašniku dolgo časa pase živina. Zaradi zbijanja deževnica teže pronica v prst, rastlinske korenine se težje razraščajo poslabša se struktura prsti in poslabšajo se življenjske razmere organizmov v prsti. S tem se zmanjšuje biološka raznovrstnost prsti. To pa ima posledico slabše predelave organskih snovi in manjši delež humusa, kar vse vpliva na slabšo rodovitnost. Zaradi globalnih klimatskih sprememb je vrednotenje podatkov o deležu organske snovi v prsti vedno bolj aktualno.

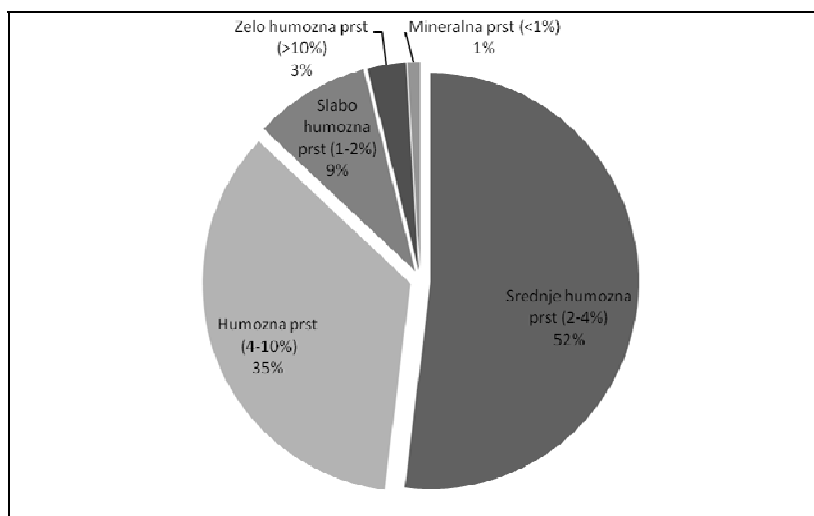
Po podatkih Evropskega biroja za tla (European Soil Bureau) se delež organske snovi v prsti, v Evropi, zmanjšuje, na nekaterih območjih pa je občuten. Zato je potrebno spremljati delež organske snovi v prsti tudi v Sloveniji.

V prispevku je predstavljena količina organske snovi v zgornjem sloju prsti na kmetijskih površinah v Sloveniji in v posameznih horizontih v prevladujočih tipih prsti v Celjski kotlini.

3. Količina organske snovi v zgornjem sloju prsti na kmetijskih površinah v Sloveniji

Sistematičnega zbiranja podatkov o količini organske snovi v prsti v Sloveniji ni. Kemijska analiza organske snovi se večinoma izvaja v okviru kontrole rodovitnosti prsti, ne predstavlja pa standardnega pedološkega parametra. Na podlagi dostopnih podatkov analiz prsti laboratorija Kmetijskega inštituta ter laboratorijev osmih Kmetijsko gozdarskih zavodov v Sloveniji je ocenjeno, da se organska snov v prsti ne analizira v več kot 10% vzorcev. Pridobljeni podatki niso prostorsko opredeljeni in jih zato ni možno uporabljati v okviru prostorskih analiz za potrebe ocene kakovosti prsti (Sušin in Vrščaj 2006). Sušin in Vrščaj (2007) ugotavljata tudi, da v Sloveniji ne obstaja ustrezen sistem za zbiranje in analizo organske snovi v prsti, kajti sistematično zbiranje podatkov o vsebnosti organske snovi v prsti ter njihova analiza bi pripomogla k ustreznemu usmerjanju kmetijske pridelave, po drugi strani pa bi dajala informacije o splošnem trendu organske snovi v prsti.

V letu 2005 in 2006 so na Kmetijskem inštitutu Slovenije analizirali 4000 vzorcev prsti v okviru osmih Kmetijsko gozdarskih zavodih (Celje, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto in Ptuj). Vzorce prsti so odvzeli glede na različne vrste rabe tal: njive - poljščine, travniki, sadovnjaki, vinogradi, njive - zelenjava, pašniki, hmeljišče, planinski pašniki in oljčni nasadi. Vzorčenje je potekalo na različnih globinah in sicer: na travnikih, pašnikih in planinskih pašnikih so vzorčili iz globine od 0 – 6 centimetrov, na njivah do globine obdelovalnega sloja, od 0 – 20 centimetrov ali od 0 – 30 centimetrov ter v sadovnjakih, vinogradih, oljčnih nasadih in hmeljiščih pa iz globine od 0 – 20 centimetrov. Ugotovili so, da večina prsti, namenjena kmetijski rabi, v zgornjem sloju prsti vsebuje med 2 in 10% organske snovi. 52% kmetijskih površin vsebuje med 2% in 4% organske snovi. Glede na rabo tal prevladujejo hmeljišča, sledijo sadovnjaki in njive s poljščinami. 35% vzorčenih površin spada med humozne prsti, saj vsebujejo od 4% do 10% organske snovi. To skupino pa sestavljajo travniki, pašniki in planinski pašniki, torej travniška raba tal. Manj kot 10% kmetijskih površin (vinogradi in sadovnjaki) pa vsebuje manj kot 2% organske snovi, medtem ko le 3% kmetijskih površin oziroma planinski pašniki vsebujejo več kot 10% organske snovi v prsti.

Slika 1: Porazdelitev kmetijskih tal v Sloveniji glede na količino organske snovi v zgornjem sloju prsti v %.

Vir: Strategija varovanja tal, str.252.

Na splošno so v Sloveniji prsti dobro oskrbljena z organsko snovjo. Sorazmerno dobro stanje je posledica tega, da v sestavi kmetijskih zemljišč prevladujejo travniki, pašniki in planinski pašniki, kjer se humus sam obnavlja s koreninskimi in nadzemnimi ostanki. Njive, vrtove in trajne nasade pa razmeroma dobro gnojijo z živalskim gnojilom. Krma, ki pride iz travnikov v hlev, se preko živinskih gnojil le deloma vrača nazaj na travnike. Njive tako dobivajo del organske snovi posredno iz travnikov. Poleg travnikov in pašnikov so posreden vir organske snovi na njivah tudi gozdovi, saj kmetje v gozdu še vedno nabirajo steljo za v hlev in tudi s to organsko snovjo se preko hlevskega gnoja bogati njive (Lobnik in ostali 2005, 11). Ugotovljeno je, da je na zemljiščih z intenzivno obdelavo tal organske snovi v prsti manj, kakor na zemljiščih, ki jih ne orjejo ali rigolajo. Vzrok je v intenzivnejši stopnji mineralizacije organske snovi na njih (Medmrežje 1). Tudi podatki pedološke karte kažejo, da je vsebnost organske snovi na 86,2% kmetijskih zemljišč več kakor 2%, na 30,9% zemljišč pa več kakor 4% (Medmrežje 1).

4. Količina organske snovi v prevladujočih tipih prsti v Celjski kotlini

Rezultate dela smo pridobili na terenu v Celjski kotlini, kjer smo zbrali podatke o legi profila, rabi tal oziroma vegetaciji na izkopanem območju, določili smo tip prsti in matično podlago. Na terenu smo ocenjevali vsebnost organske snovi v prsti in z laboratorijskimi analizami, kjer smo določili delež organske snovi v prsti ter elektrometrično izmerili pH vrednost.

Količina organske snovi smo analizirali z laboratorijskimi metodami, ki smo jih izvedli na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, Biotehniški fakulteti na Oddelku za pedologijo v Ljubljani in na Hmeljarskem inštitutu v Žalcu. Pridobljene rezultate smo vrednotili s pomočjo Preglednice 1.

Preglednica 1: Delež organske snovi v prsti.

DELEŽ ORGANSKE SNOVI (OS) V PRSTI	
manj kot 1 % OS	mineralna prst
1 – 2 % OS	slabo humozna prst
2 – 4 % OS	srednje humozna prst
4- 10 % OS	humozna prst
nad 10 % OS	zelo humozna prst

Vir: Lovrenčak, F., Vovk Korže, A. 2001: Priročnik za laboratorijske analize prsti v geografiji. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.

V spodnjih preglednicah je predstavljena tudi kationska izmenjalna kapaciteta, ker jo organska snov povečuje s številnimi prostimi skupinami, kot so karboksilne, karbonilne in druge, kar pomeni večjo sorpcijsko sposobnost za vezavo rastlinskih hranil pa tudi nekaterih polutantov (svinec, kadmij, cink) in zmanjšuje možnost izpiranja hranil in polutantov v podtalnico. Organska snov v prsti tako povečuje sposobnost zadrževanja vode v prsti. Ti pozitivni vplivi so še posebej dobrodošli v peščenih tleh, ki imajo sicer majhno kationsko izmenjalno kapaciteto in manjšo sposobnost zadrževanja vode.

V Preglednicah 2 - 9 so predstavljeni primeri tipov prsti v Celjski kotlini glede na delež organske snovi v prsti.

Preglednica 2: Evtrična rjava prst na karbonatnem produ in pesku.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Podlog pri Šempetru		Nadmorska višina: 27 m	
Horizonti: Ap – B- B/C		Raba tal: njiva	
Relief: ravnina			
Matična podlaga: fluvio-glacialni prod in pesek			
Terenske meritve:			
Horizont: Ap		Globina: 0-26 cm	
Horizont: B		Globina: 26-36 cm	
Horizont: B/C		Globina: 36-41+cm	
Organska snov: srednje humozen		Organska snov: slabo humozen	
Organska snov: mineralen			
Laboratorijske meritve:			
Horizont: Ap	KIK me/100g: 21,68	pH vrednost (KCl): 6,20	Organska snov %: 2,91
Horizont: B	KIK me/100g: 21,97	pH vrednost (KCl): 6,50	Organska snov %: 0,96
Horizont: B/C	KIK me/100g: 18,41	pH vrednost (KCl): 6,30	Organska snov %: 0,64

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preglednica 3: Evtrična rjava prst na laporju.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Kompole		Nadmorska višina: 360 m	
Horizonti: A – Bv- C		Raba tal: travnik	
Relief: pobočje			
Matična podlaga: glinasti lapor			
Terenske meritve:			
Horizont: A		Globina: 0-13 cm	
Horizont: Bv		Globina: 13-28 cm	
Organska snov: humozen		Organska snov: srednje humozen	
Laboratorijske meritve:			
Horizont: A	KIK me/100g: 40,74	pH vrednost (KCl): 6,90	Organska snov %: 5,97
Horizont: Bv	KIK me/100g: 38,36	pH vrednost (KCl): 6,90	Organska snov %: 3,85

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preglednica 4: Distrična rjava prst na miocenskem pesku in peščenjaku.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Brunšek pri Proseniškem	Nadmorska višina: 301m	Relief: pobočje	
Horizonti: Ol-Oh-Ah-Bv ₁ -Bv ₂ -Bv ₃ - C	Raba tal: borov gozd	Matična podlaga: miocenski peski in peščenjaki	
Terenske meritve:			
Horizont: Ah	Globina: 0-9 cm	Organska snov: zelo humozen	
Horizont: Bv ₁	Globina: 9-30 cm	Organska snov: srednje humozen	
Horizont: Bv ₂	Globina: 30-49 cm	Organska snov: slabo humozen	
Horizont: Bv ₃	Globina: 49-70 cm	Organska snov: mialalen	
Laboratorijske meritve:			
Horizont: Bv ₁	KIK me/100g: 20,80	pH vrednost (KCI): 4,0	Organska snov %: 2,51
Horizont: Bv ₂	KIK me/100g: 16,53	pH vrednost (KCI): 3,9	Organska snov %: 1,47
Horizont: Bv ₃	KIK me/100g: 19,59	pH vrednost (KCI): 3,9	Organska snov %: 0,67

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preglednica 5: Rjava pokarbonatna prst na apnencu.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Celjska koča	Nadmorska višina: 750 m	Relief: pobočje	
Horizonti: Ol-Of-Ah-A-Brz-Brz/C	Raba tal: gozd	Matična podlaga: apnenec	
Terenske meritve:			
Horizont: Ah	Globina: 0-4 cm	Organska snov: zelo humozen	
Horizont: A	Globina: 4-13 m	Organska snov: zelo humozen	
Horizont: Brz	Globina: 13-33 cm	Organska snov: humozen	
Laboratorijske meritve:			
Horizont: Ah	KIK me/100g: 80,80	pH vrednost (KCI): 6,5	Organska snov %: 34,83
Horizont: A	KIK me/100g: 49,26	pH vrednost (KCI): 6,8	Organska snov %: 12,34
Horizont: Brz	KIK me/100g: 35,90	pH vrednost (KCI): 6,7	Organska snov %: 5,11

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preglednica 6: Rendzina na dolomitu, sprsteninasta.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Porož	Nadmorska višina: 550 m	Relief: pobočje	
Horizonti: A - A/C	Raba tal: gozd	Matična podlaga: dolomit	
Terenske meritve:			
Horizont: A	Globina: 0-14 cm	Organska snov: humozen	
Horizont: A/C	Globina: 14-34 cm	Organska snov: srednje humozen	
Laboratorijske meritve:			
Horizont: A	KIK me/100g: 24,23	pH vrednost (KCI): 6,8	Organska snov %: 7,56
Horizont: A/C	KIK me/100g: 13,86	pH vrednost (KCI): 7,5	Organska snov %: 2,98

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preglednica 7: Obrečna rjava prst na iluvnatem aluviju.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Spodnje Založe Horizonti: A – A/C- C	Nadmorska višina: 290 m Raba tal: travnik	Relief: ravnina Matična podlaga: karbonatni prod in pesek	
Terenske meritve:			
Horizont: A Horizont: A/C	Globina: 0-34 cm Globina: 34-46+cm	Organska snov: humozen Organska snov: srednje humozen	
Laboratorijske meritve:			
Horizont: A Horizont: A/C	KIK me/100g: 9,1 KIK me/100g: 13,9	pH vrednost (KCI): 4,26 pH vrednost (KCI): 5,05	Organska snov: 4,48 Organska snov: 3,22

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preglednica 8: Obrečna rjava prst na karbonatnemrodu in pesku.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Zg. Roje pri Sempetru Horizonti: A – A/C- C	Nadmorska višina: 265 m Raba tal: njiva	Relief: ravnina Matična podlaga: karbonatni prod in pesek	
Terenske meritve:			
Horizont: A Horizont: A/C	Globina: 0-26 cm Globina: 26-38+cm	Organska snov: slabo humozen Organska snov: slabo humozen	
Laboratorijske meritve:			
Horizont: A Horizont: A/C	KIK me/100g: / KIK me/100g: /	pH vrednost (KCI): 6,5 pH vrednost (KCI): 6,2	Organska snov: 1,95 Organska snov: 1,61

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preglednica 9: Pseudoglej na magmatskih kamninah.

Podatki o profilu prsti:			
Kraj: Brezova Horizonti: A-g-Bg ₁ - Bg ₂	Nadmorska višina: 300 m Raba tal: sadovnjak	Relief: blago pobočje Matična podlaga: magmatske kamnine	
Terenske meritve:			
Horizont: A Horizont: g Horizont: Bg ₁	Globina: 0-25 cm Globina: 25-38 cm Globina: 38-70 cm	Organska snov: srednje humozen Organska snov: mineralen Organska snov: mineralen	
Laboratorijske meritve:			
Horizont: A Horizont: g Horizont: Bg ₁	KIK me/100g: 24,90 KIK me/100g: 13,15 KIK me/100g: 21,07	pH vrednost (KCI): 6,0 pH vrednost (KCI): 4,4 pH vrednost (KCI): 4,4	Organska snov %: 5,24 Organska snov %: 1,57 Organska snov %: 0,50

Vir: Petauer, M., 2005. Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Preučevanja so pokazala, da je količina organske snovi v prsti na območju Celjske kotline zelo raznolika. Večina prsti ima manj kot 6 % organske snovi. Razlika se pojavlja le mestoma, največ v prsteh, ki so nastala v gozdu, kjer je prisoten tudi organski horizont, ki je sestavljen iz listnega opada in delno do močno razkrojenih snovi. Raziskave so potrdile tudi, da delež organske snovi z globino pada. V zgornjem horizontu prsti vsebujejo med 1,46 % do 7,04 % organske snovi, to je približno do globine 30 centimetrov. V globini 40 -70 centimetrov pa se delež organske snovi v prsti giblje pod 2 %.

Največji del preučevanega območja je ravninskega, to je Spodnja Savinjska dolina in leži v višinskem pasu med 200 in 300 metrov nadmorske višine. Ravnino so razrezali pritoki Savinje (Struga, Ložnica, Hudinja), ki so nanašali droben material (glinene delce, melj) in zavirali razvoj prsti ali odnašali organsko snov v prsti.

V ozkem pasu ob Savinji, je obrečna plitva prst, ki je zaradi pogoste poplavljenosti osiromašena z organsko snovjo, saj vsebuje pod 2 % organske snovi. Prevladujoča raba tal so travniki, pojavljajo pa se tudi njive. Obrečna prst preide v evtrično rjavo, ki večinoma prekriva Spodnjo Savinjsko dolino in je nastala na karbonatni fluvialni podlagi (karbonatni prod in pesek), ki spada med srednje humozna do humozna. To pomeni, da je prst dobro oskrbljena z organsko snovjo, nad 2 % v zgornjem horizontu, kar potrjuje primerjavo analiz Kmetijskega inštituta s stanjem v Sloveniji. Na globini (20 – 30 cm) pa vsebnost organske snovi zelo močno pada, kar pod 1 % in prst postaja vse bolj mineralna in skeletna.

Slika 2: Evtrična rjava prst v Podlogu pri Šempetru, v Spodnji Savinjski dolini, je precej skeletna. Z dognojevanjem pa jo uporabljajo za intenzivno kmetovanje.
Vir: Osebni arhiv M. Petauer, oktober 2004.

Na evtričnih rjavih prsteh je pogosta tudi intenzivna kmetijska raba, ki zahteva visoke antropogene vnose za pridelavo hmelja in drugih kulturnih rastlin. Tako za ohranjanje rodovitnosti prsti morajo dodajati oziroma dognojevati z mineralnimi in organskimi gnojili. Ob večjih padavinah se hranila v prsti spirajo v podtalnico, zlasti gre z spiranje dušika, kar pomeni, da se gnojenje ponovi, da se doseže ekonomsko opravičen hektarski pridelek, posledično s tem pa se prst in podtalnica onesnažuje. Na povečano zastrupljanje vrhnjih slojev prsti v celjski občini opozarjajo tudi raziskave pedologov (Lobnik in ostali 1989), ki ugotavljajo povečano prisotnost težkih kovin v prsti. Onesnaženost prsti so potrdile tudi raziskave Zavoda za zdravstveno varstvo Celje leta 2004.

V južnem delu Celjske kotline, kjer se nadmorska višina dvigne nad 300 in 400 metrov (Miklavžev hrib (394 m), Anki hrib (462 m)), se pojavlja distrična rjava prst, ki prehaja proti vzhodu, na območju Bukovice (568 m) v sprsteninasto rendzino. Imenovano območje je v veliki meri poraslo z gozdom, kjer se pojavlja tudi pokrovni humos, mestoma je organska snov tudi popolnoma humificirana, drugače pa je prst

z organskimi snovmi siromašna. Rendzina se pojavlja tudi v zahodnem delu Ložniškega gričevja, kjer se najvišje dvigata Gora Oljka (773 m) in Sevčnik (562 m), medtem, ko v nižjih nadmorskih višinah je evtrična rjava prst na laporju. Prsti vsebujejo do 5% organske snovi v zgornjem horizontu, bistvenih razlik glede nadmorske višine pa ni.

Obrežne ravnice v Ložniškem gričevju pokrite z gleji, ki spadajo v srednje humozni do humozni razred prsti (2 – 10 % organske snovi). Glede kmetijske rabe pa prevladujejo travniki, ki so ponekod zamočvirjeni.

V višinskem pasu med 200 in 300metrov, na območju Pirešice se pojavljata distričen ranker in distrična rjava prst. Slednja ima zaradi večje globine profila, posledično tudi manjšo vsebnost organske snovi, pod 2 %.

Na kraški Ponikevski planoti, v višinskem pasu med 300 in tudi nad 400 metrov, se pojavlja rendzina in rjava pokarbonatna prst. Območje pokrivajo travniki, gozdovi in manjše njivske površine. V gozdu se pojavlja pokrovni in globoki humus, ki je v A horizontu temno obarvan, medtem ko z globino močno pada. Na vsebnost organske snovi v prsti vpliva tudi razgibanost reliefa, kajti iz neposredne bližine so opazne tudi vrtače premera do 5 metrov. V vrtačah, v gozdu je veliko listnega opada in s tem tudi dobro zastopan organski horizont. V zgornjem horizontu je vsebnost organske snovi do 35 %, medtem ko v neposredni bližini prsti vsebujejo med 6 % organske snovi na strmem pobočju in do 10 % na ravnini, kar pa je lahko tudi posledica plitvih prsti na apnencu. Medtem, ko na njivskih površinah je delež organske snovi manjši, giblje se med 2 in 4 %.

Slika 3: Distrična rjava prst na Proseniškem, kjer je viden tudi organski horizont, ki je sestavljen iz listnega opada in delno do močno razkrojenih snovi.

Vir: Osebni arhiv M. Petauer, oktober 2004.

V Hudinjskem gričevju, med Dobrno in Konjiško goro, oziroma Drameljskimi goricami, v višinskem pasu med 300 in 400 m, je prevladujoča evtrična rjava prst, vmes pa se pojavlja rjava pokarbonatna prst. Kaže se vpliv reliefa in sicer preko ekspozicije že na samo vegetacijo, saj so severna pobočja porasla z gozdom, južna pa pretežno z vinogradi. Prsti severnih pobočij, ki so porasla z gozdom vsebujejo

več organske snovi, do 8%, južna območja pa do 2%. Rezultat lahko razlagamo, da k višjemu deležu organske snovi prispeva višji dotok organske snovi in počasna humifikacija.

Na vzhodnem delu Celjske kotline, ki prehaja v Voglajnsko gričevje je distrična rjava prst, ki je nastala na miocenskih peskih (Mlade hoste 301). Prst prekrivajo travniki in borov gozd, zgornji horizonti vsebujejo 1 – 2,25 % organske snovi, reakcija prsti je kislja, kar nam nakaže tudi že vegetacija.

5. Zaključek

Rezultati preučevanja kažejo, da so prevladujoči tipi prsti na območju Celjske kotline relativno dobro oskrbljeni z organsko snovjo, saj večina prsti spada v razred med slabo do humozne prsti, kar pomeni da vsebujejo od 2 – 6 % organske snovi v zgornjem horizontu. Le obrečne prsti vsebujejo manj kot 2 % organske snovi v zgornjem horizontu, večji delež se pojavlja le v gozdu, tudi do 35 %.

Ugotovili smo tudi, da na količino organske snovi predvsem vpliva raba tal. Največ organske snovi smo ugotovili v gozdovih, sledijo travniki z vsebnostjo do 5,97 %, nato trajni nasadi kot so sadovnjaki in vinogradi, ki vsebujejo do 5,24 % organske snovi in nazadnje njivske površine z deležem do 2,91 %. Slednje umetno in naravno dognojujejo, saj na njih poteka kmetijska pridelava hrane.

Relief ima manjši vpliv na vsebnost organske snovi v prsti. Najpomembnejši je naklon površja, ker vpliva neposredno in posredno na vsebnost organske snovi v prsti, medtem ko nadmorska višina in ekspozicija ne vplivata v veliki meri na oskrbovanost organske snovi.

Pri preučevanju deleža organske snovi v prsti moramo upoštevati tudi mikrolokalne posebnosti, ki omogočajo hiter razkroj organske snovi ter tudi ostale naravnogeografske in družbenogeografske dejavnike. Ker pa so rezultati o količini organske snovi v prsti tudi zelo raznoliki, bi bilo dobro raziskavo nadaljevati tudi v prihodnje in na ta način pridobiti celovitejšo sliko, oziroma potrebno bi bilo sistematično spremljanje organske snovi v prsti tudi z vidika okoljske vzdržnosti prsti.

Literatura

- Leskošek, M., Mihelič, R., Grčman, H., Pavlič, E. 1998: Oskrbljenost kmetijskih tal s fosforjem in kalijem v Sloveniji. Novi izzivi v poljedelstvu 1998; zbornik simpozija. Ljubljana, str. 37-41.
- Lobnik, F., Hrustel, M., Zupan, M., Vrščaj, B., Ruprecht, J., Šporar, M., Hodnik, A., Trobiš, Lednik, M., Vidic, N., Prus, T., Kočevar, H. 1989: Tematska karta onesnaženosti zemljišč celjske občine. Katedra za pedologijo, prehrano rastlin in ekologijo, Biotehniška fakulteta. Ljubljana.
- Lobnik, F., Suhadolc, M., Turk, I. 2005: Ocena izvajanja Konvencije ZN o degradaciji tal v Sloveniji. Ljubljana, str. 11.
- Lovrenčak, F. 1994: Pedogeografija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Lovrenčak, F. 2006: Prst – nenadomestljiv naravni vir. Geografski obzornik 53 (1). Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana, str. 4-7.

- Lovrenčak, F., Vovk Korže, A. 2001: Priročnik za laboratorijske analize prsti v geografiji. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Medmrežje 1: <http://kazalci.arso.gov.si> (18.11.2007).
- Petauer, M. 2005: Preučevanje prsti kot pokrajnotvornega dejavnika v Celjski kotlini, (aplikacija za šolsko rabo). Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.
- Prus, T. 2000: Študijsko gradivo za ciklus predavanj. Biotehniška fakulteta, Ljubljana.
- Sušin, J., Vrščaj, B. 2006: Količina organske snovi v tleh v povezavi z rabo tal v Sloveniji. Novi izzivi v poljedelstvu. Slovensko agronomsko društvo, Ljubljana.
- Sušin, J., Vrščaj, B. 2007: Količina organske snovi v zgornjem sloju kmetijskih tal Slovenij ter zasnova monitoringa organske snovi. Zbornik referatov konference: Strategija varovanja tal v Sloveniji, ob svetovnem dnevu tal. Ljubljana, str. 247-258.
- Towards a Thematic Strategy for Soil Protection (COM, 2002).
- Van-Camp, L., Bujarraball, B., Gentiel, A. R., Jones, R. J. A., Montanarella, I., Olazabal, C., Selvaradjou, S. K. 2004: Reports of the technical groups established under the thematic strategy for soil protection, Volume III – Organic matter. European commission, Joint Research Centre.
- Vovk Korže, A. 2007: Vloga prsti v ekosistemu. Fizična in okoljska geografija v teoriji in praksi, Dela 28. Filozofska fakulteta, Ljubljana, str. 108-119.
- Vovk, A. 1992: Vpliv reliefa na lastnosti prsti med Bočem in Dravinjskimi gorici. Magistrsko delo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

ORGANIC SUBSTANCE IN THE SOIL OF THE CELJE BASIN AREA

Summary

The organic substance in the soil is an important indicator of the soil fertility. It has influence on numerous physical and chemical soil properties. Despite that in Slovenia there is no systematic data collection about the quantity of the organic substance in the soil. The chemical analysis of the organic substance is mainly performed in the framework of soil fertility control; still, it does not represent the standard pedologic parameter. However, due to global climate changes the evaluation of data about the organic substance share in the soil is becoming a more and more topical subject.

Generally, the soil in Slovenia is well provided with the organic substance. Such proportionally good condition arises from the fact that in the composition of rural surfaces prevail meadows, pastures and Alpine meadows where the humus renews itself with the remains of roots and the ground above; while fields, gardens and permanent plantations are relatively well fertilized with animal manure.

The soils in Slovenia intended for rural use contain from 2% to 10% of the organic substance in the upper layer. 52% of rural surfaces contains from 2% to 4% of the organic substance. As regards the use of the soil, hop gardens prevail and are being followed by orchards and fields with field crop. 35% of sample surfaces belong to humus soil because they contain from 4% to 10% of the organic substance. This group consists of meadows, pastures and Alpine meadows, therefore meadow use of soil. Less than 10% of rural surfaces (vineyards and orchards) contain less than 2% of the organic substance, while only 3% of rural surfaces or Alpine meadows contain more than 10% of the organic substance in the soil.

The prevalent types of soil in the Celje Basin area are also relatively well provided with the organic substance because the great majority of soils contain from 2% to 6% of the organic substance in the upper layer, which means that they belong the class of poor to humus soils. Only the riverside soils contain less than 2% of organic substance in the upper layer; the bigger share appears only in the forest, up to 35%.

However, because the results of the quantity of the organic substance in the soil are also very heterogeneous, it would be good to continue the research also in the future and in such way gain more complete picture of it or i.e. systematically monitor the organic substance in the soil also from the viewpoint of soil environment endurance.

PROAKTIVNOST IN TERENSKO DELO V IZOBRAŽEVANJU ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Karmen Kolenc Kolnik

Dr., profesorica geografije in umetnostne zgodovine, izredna profesorica
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-mail: karmen.kolenc@uni-mb.si

UDK: 371.388.8

COBISS: 1.02

Izvleček

Proaktivnost in terensko delo v izobraževanju za trajnostni razvoj

Globalna UNESCO-va razvojna strategija je integriranje principov, vrednot in prakse trajnostnega razvoja v vsa področja vseživljenjskega izobraževanja. Govorimo o potrebi, da morajo ekonomski in socialni razvoj ter varstvo okolja delovati povezano in skladno, pri tem ima pomembno vlogo prav izobraževanje.

Proaktivnost v izobraževanju vključuje upoštevanje potreb prihodnosti, temelječih na razvoju vrednot in prostorskih odnosov, ki so odgovorni do potreb bodočih generacij. Integrativna vloga geografije kot vede, ki povezuje naravoslovje in družboslovje je lahko pomembna podlaga za interdisciplinarno izobraževanje za trajnostni razvoj.

Geografija, še posebej terensko delo, ima posebno in nenadomestljivo vlogo v promociji in razvoju sposobnosti kritičnega mišljenja, reševanja problemov in na njih temelječih spremembah odnosov do okolja in družbe.

Gljučne besede

proaktivnost, trajnostni razvoj, geografija, izobraževanje, terensko delo

Abstract

Proactivity and fieldwork in education for sustainable development

A global development strategy of UNESCO is to integrate the principles, values and practice of sustainable development into all aspects of lifelong education. We are talking of the need that every economical and social development and protection of the environment has to work connected and in harmony, and in this aspect the education is playing a big part.

Proactivity in education includes taking into account needs of the future, which are based on the development of values and space relations, which are responsible to the needs of future generations.

The integration roll of geography as social and natural orientated science is an important interdisciplinary foundation for education for sustainable development.

Geography, particularly geographical fieldwork, has a special and irreplaceable role in regard to promotion and development of critical thinking, problem solving and proposing behavioural changes.

Key words

proactivity, sustainable development, geography, education, fieldwork

Uredništvo je članek prejelo 29.5.2008

1. Uvod

Razumevanje pomena uravnoteženega trajnostnega razvoja in vključevanje zanj pomembnih novih znanj ter vzgojnih vrednot v izobraževalni proces je postalo pomembno izobraževalno poslanstvo v vseh izobraževalnih strategijah, in to tako na formalnem kot neformalnem področju vseživljenjskega učenja (Medmrežje 1). Večina držav, ki zahteve trajnostnega razvoja vključujejo v strategije razvoja, upošteva pet razsežnosti trajnostnega razvoja:

- globalna odgovornost,
- medgeneracijska pravičnost,
- integracija gospodarskih, družbenih in okoljskih ciljev,
- načelo razvojne previdnosti in
- načelo sodelovanja oz. vključevanja javnosti pri odločanju.

Vključevanje javnosti pri odločanju pa kot predpogoj prav gotovo zahteva njeno informiranje in izobraževanje. V Agendi Habitat je v poglavju Zaveze (tretje poglavje) podrobno razložena obveza držav članic Združenih narodov o izobraževanju strokovne in široke javnosti. V sklepu tega poglavja poudarjeno opozarjajo, da sta uspeh in dolgoročna uresničitev ciljev trajnostnega razvoja, ki temelji na boljši kakovosti bivanja, mogoča le s prepletenim in vsestranskim izobraževanjem, ki mora temeljiti na oblikovanju občutka za kakovostno okolje (Medmrežje 2).

Združeni narodi so proglasili obdobje od leta 2005 do leta 2014 za desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj. Meseca marca 2005 je bil sprejet dokument Strategija izobraževanja za trajnostni razvoj Evropske gospodarske komisije (Vilnius, Konferenca ministrov za okolje in izobraževanje), ki je prav vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj dal prioriteto. Osrednja ideja sprejetega dokumenta je vzpodbuditi razvoj novih izobraževalnih poti v problematiziranju in reševanju vprašanj trajnostnega razvoja, še posebej zaradi želje po odmiku od tradicionalnih pristopov in povezovanja s vsebinsko preozko zastavljenim okoljskim izobraževanjem (Uzelac 2008). V svetu in Evropi danes potekajo številni izobraževalni projekti in raziskave (Medmrežje 3), katerih namen je dopolniti izobraževanje z načeli, principi, vsebinami, itd. vseživljenjskega učenja in trajnostnega razvoja. Mnoge empirične raziskave so že pokazale (Haubrich 2005, Marentič Požarnik 2005, Spajić 2007, Previšić 2008), da samo znanje o stvareh ne more spremeniti vedenja ljudi in ustvariti odgovoren odnos posameznika in družbe do Zemlje.

Koncept vseživljenjskega izobraževanja za trajnostni razvoj že danes kaže zelo kompleksno podobo soodvisnosti različnih odprtih vprašanj. Analizirajoč različne dosedanje ugotovitve lahko samo okvirno opredelimo nekatera izhodišča oz. pričakovanja vezana na formalno (šolsko) izobraževanje za trajnostni razvoj (Uzelac 2008):

- vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj se ne more enačiti z enkratnim učenjem in končnimi rezultati (npr. spričevalo, diploma, ipd.), temveč je trajna učna potreba tako za mlado kot odraslo generacijo,
- vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj je povezana s stalnimi spremembami oz. razvojem in zato je tudi pridobljena znanja potrebno nenehno dopolnjevati,
- vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj omogoča (in zahteva), da spremljamo znanstvene dosežke in da predvidevamo razvojne trajnostne potrebe,

- vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj teži k vključevanju vseh generacij, pri tem je posameznik nosilec in uporabnik lastnega napredka, ki temelji na stalnem učenju oz. razvoju osebnih sposobnosti učenja o trajnostnem razvoju.

V današnjih izobraževalnih kurikulumih najpogosteje naletimo na konfrontacijo ozkih strokovnih interesov, vezanih na položaj šolskega predmeta in njegov obseg. Pri tem redko kdo upošteva nove, multidisciplinarne probleme in zahteve sodobnega strukturiranja kurikulumov. Še vedno smo pri vprašanju: »Ali se učimo za šolo ali za življenje?«. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj vzpodbuja trajnostno učenje oz. učenje, ki ozavešča ljudi v razumevanju, da je razvoj za prihodnost razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanjosti, ne da bi zato ogrozili možnosti prihodnjih generacij. Temelji na vključevanju odgovornost za reševanje globalnih ekoloških problemov, razvijanje ekološke kulture posameznika in širših socialnih skupin ter podobne sposobnosti (npr.: multikulturalna raznolikost kot bogastvo, razpolaganje z omejenimi naravnimi viri, itd.) za odločanje v skladu z načeli trajnostnega razvoja.

2. Proaktivnost v geografskem izobraževanju za trajnostni razvoj

Danes prevladujoče učenje, ki temelji predvsem na prilagajanju preteklim izkušnjam in na učenju iz napak, ne zadošča več (Marentič Požarnik 2005). Hitra ekonomska in tehnološka rast prekomerno izčrpava naravne vire, ruši naravno ravnotežje in tradicionalne socialne družbene strukture. Pasivno prilagajanje novim razmeram ne omogoča več ohranjanje kvalitete življenja, na daljši rok pa niti preživetja. Razviti je potrebno zmožnosti inteligentnega predvidevanja nastajajočih problemov, oblikovanja vizije ter različnih strategij njihovega reševanja ter spremenjenim izobraževalna izhodiščem prilagoditi kurikulume. Previšič (2008) definira tri temeljne cilje sodobnega kurikuluma:

- uspešni učenci, ki uživajo v učenju, napredujejo in dosegajo rezultate,
- samozavestni posamezniki, ki so sposobni živeti varno, zdravo in izpolnjeno življenje,
- odgovorni državljani, ki pozitivno prispevajo k skupnosti.

Da bi jih lahko dosegli, morajo učenci biti sprejeti in vodeni kot soodgovorni udeleženci v vzgojno izobraževalnem procesu. Proaktivnost v geografski vzgoji in izobraževanju izhaja iz zahteve, da je potrebno:

- vzpodbujati razvoj vrednot in odnosov, ki prispevajo k razumevanju raznolikosti in lepote sveta na eni strani in različnih življenjskih pogojev na drugi strani, skrbi za kvaliteto in načrtovanje okolja ter skrbi za življenje prihodnjih generacij, razumevanju pomena odnosov in vrednot pri odgovornem odločanju, pripravljenosti za strokovno uporabo znanja o prostoru in veščin v osebnem, profesionalnem in javnem življenju, spoštovanju pravice do enakopravnosti vseh ljudi, reševanju lokalnih, regionalnih, nacionalnih in mednarodnih problemov po načelih Svetovne deklaracije o človekovih pravicah;
- vključevati možnosti različnih prostorskih povezav med lokalnimi, regionalnimi in globalnimi vsebinami ter prostori. V izbor učno ponazoritvenih regij je pomembno vključiti informacije o javnem, poklicnem in osebnem življenju ljudi, kar naj omogoča učencem spoznati in sprejeti odgovornost za delovanje v lokalnem, regionalnem, nacionalnem in globalnem prostoru. Upoštevati je potrebno prostorsko raznolikost: različna fizična okolja, različne človeške aktivnosti, kulture, socialno-ekonomske sisteme ter različne gospodarske stopnje razvoja in preživetja. Pri tem naj bo v ospredju izbor prostorskih enot,

ki bi učencem ponazarjale ustrezno prostorsko spoznavno okolje in omogočajo generalizacijo in abstrakcijo učenčevih prostorski predstav ter njihovo širjenje od znanega k neznanemu.

- uvajati učence v aktivno sodelovanje (participatorno izobraževanje) v demokratičnih procesih odločanja. Kot zelo primerno se izkazuje integrativno izobraževanje oz. upoštevanje kompleksnosti v učnem ravnanju in opredelitvi vlog učencev, učitelja in zunanjih sodelavcev (npr. starši in različni strokovnjaki kot partnerji v učnem procesu). Spirala znanja se pričinja pri socializaciji kot pomembnem predpogoju za uspešno delo in zato so priporočene oblike učnega dela, kjer se uči drug od drugega (učenci od učitelja, staršev, strokovnih sodelavcev, pa tudi učitelj od staršev, strokovnih sodelavcev in učencev, nadalje starši od učencev, učitelja itd.);
- povezovati različne vidike izobraževanja, kot so spoznavni in čustveni, etični in estetski (Kolenc Kolnik 2006).

Informacije in spoznanja o prostoru učenci pridobivajo z vsemi čutili. Ni prostora, ki bi posredovalo informacijo zgolj za eno samo čutilo, kot tudi v spoznavanju in razumevanju prostora, ne smemo spregledati nobenega procesa, ki pomembno vpliva na njegovo preobrazbo.

Slika 1: Izobraževanje za trajnostni razvoj.

Vzgoja in izobraževanje odgovornih državljanov na lokalnem, nacionalnem in globalnem nivoju (Slika 1) vključuje vzpodbujanje anticipatornega učenja (intelektualno predvidevanje) in demokratično participatornega učenja

(soodgovorno sodelovanje vseh) ter temelji na interdisciplinarnem povezovanju in holističnem principu. Na teh podlagah se poudarjajo (ESD 2005, Mulchany & Tutiaux-Guillon 2005, Kolenc Kolnik 2008) še naslednje tipične značilnosti izobraževanja za trajnostni razvoj kot vseživljenjskega učenja:

- poudarjanje kriterijev vrednot trajnostnega razvoja,
- razvijanje kritičnega in kreativnega mišljenja,
- v reševanje problemov usmerjenega učenja,
- izkustveno učenje (terensko delo, učne simulacije, eksperimentiranje,...),
- razvijanje sposobnosti samostojnega odločanja,
- razvijanje sposobnosti timskega dela.

3. Terensko delo kot primer vseživljenjskega učenja za trajnostni razvoj

Sodobni koncepti pouka poudarjajo (Marentič Požarnik 2005, Spajić 2008), da poučevanje ni le prenašanje vnaprej pripravljenih znanj temveč urjenje učencev za samostojno pridobivanje znanja ter razvoj veščin (raziskovanja, zastavljanja vprašanj, reševanja problemov, uporabe virov...). Poudarjajo dejstvo, da učni cilji niso konec neke poti, temveč njen sestavni del, ki jo morajo učenci prehoditi sami, učitelj pa jih na poti vzpodbuja, vodi in usmerja. Prednost imajo na izkustvih temelječe učne metode, ki vzpodbujajo reševanje problemov in so naravnane na celostno dojetje učnih informacij. Razumevanja problemov sodobnega sveta in zagotavljanje pomena trajnostnega razvoja v izobraževanju je pomemben izziv in poslanstvo sodobne šole. Zasnovan je tako na izobraževalnih kot vzgojnih temeljih soodgovornega ravnanja slehernega posameznika.

Terensko delo kot učna metoda temelječa na izkustvenem učenju ima pomembno vlogo mostu v medpredmetnih korelacijah in v prenosu izobraževalne (šolske) teorije v življenjsko prakso. Specifičnost geografskega terenskega dela je njegova kompleksnost oz. objekt proučevanja, to je geografski prostor. »Geografija z opozarjanjem na stanje (na neskladja, probleme, križanja interesov različnih porabnikov prostora) tudi nakazuje, v katero smer naj bi se razvijal prihodnji razvoj, da bi bil kar najbolj učinkovit tako za zdajšnje kot za prihodnje rodove (sonaravni, uravnotežen razvoj)« (Klemenčič in Drozg 2005, 58).

Pri geografskem terenskem delu učenci prihajajo v stik s kompleksno in večplastno pokrajino. Pri načrtovanju, izvajanju in evalviranju učenja na prostem si moramo vedno znova zastavljati vprašanja vezana na: širši namen terenskega dela, operativizirane učne cilje, udeležence, izbrani prostor ter metode dela, ker je učni proces spremenljivka, v kateri se izvajalci in pogoji učnega dela spreminjajo, kot se tudi nenehno spreminja geografski prostor in pojavi ter procesi v njem. Terensko delo kot učenje na prostem definira vse učenčeve učne aktivnosti izven šolskih prostorov in ne le »učenje v naravi«, ki bi bilo za geografe, ki proučujejo tako naravne kot družbene značilnosti prostora, preozko ali preveč enopomensko opredeljeno. Izvajanje učenja na prostem je lahko časovno zelo raznoliko, od nekaj minut do nekaj dni. Raznoliko je tudi v oddaljenosti učnih okolij in njihove dostopnosti. Ima kognitivistični učni namen: učenci iščejo nove informacije za reševanje učnih nalog in reorganizirajo to, kar že vedo, da bi dosegli nov vpogled v prostorsko stvarnost in ne le »sprejemali« znanje. Pri izboru učnega prostora (lokacije), v katerem se učimo geografijo, je pomembno upoštevati prostorsko raznolikost: različna fizična okolja, različne človeške aktivnosti, kulture, socialno-ekonomske sisteme ter različne gospodarske stopnje razvoja in preživetja.

Didaktična primernost različnih učnih lokacij za pouk geografije na prostem mora odgovarjati kriterijem: prostorsko spoznavna oziroma sporočilna moč pokrajine, povezanost ali usmerjenost v doseganje ciljev učnega načrta, oddaljenosti in dosegljivosti (ekonomičnost, varnost), metodična raznolikost ter dostopnost učnega gradiva.

Terensko delo kot učna metoda zahteva ustrezno organiziran čas, usposobljene učitelje in timsko sodelovanje ter načrtovanje. Žal je terensko delo kot oblika učenja na prostem še vedno prereditko v okviru pouka geografije. Pogosteje je prisotno vzgojno-izobraževalno delo na prostem v drugih oblikah šolskih dejavnosti (športni dan, naravoslovni dan, ekskurzija) in obšolskih dejavnostih (raziskovalne naloge, raziskovalni tabori, šola v naravi).

4. Zaključek

Dostopnost do izobraževanja se je povečala, sočasno pa je le-to postalo še kompleksnejše in specifičnejše, saj morajo biti upoštevane zelo raznolike potrebe šolajočih ter številni izzivi sodobnega časa. Naraščajoča urbanizacija, širjenje AIDSa, pomanjkanje vode in hrane, onesnaževanje in podobno, so problemi sodobnega sveta na katere bo morala najti odgovor družba znanja. Odstopanja ni in tudi zato je potrebno uresničiti dano obljubo o izobraževanju za vse do leta 2015 (Medmrežje 4).

Mladi, bodoči »upravljalci sveta«, morajo biti že v času vzgojno izobraževalnega procesa pripravljeni na zahtevne in odgovorne državljanske naloge, če želimo, da bodo uspešni pri sledenju različnim interesom pri sprejemanju odločitev. Izobraževanje za življenje v skladu s principi sonaravnega trajnostnega razvoja bo mogoče le v primeru, da bodo učenci preko celotnega kurikula dobivali sinhrona vzgojno izobraževalna sporočila.

Učenje za trajnostni razvoj mora temelji na posameznikovih izkušnjah in predznanju, na njegovih čustvenih, kognitivnih in konativnih spoznanjih tako, da se bodo lahko aktivno učili na osnovi izkustvenega učenja in razvijali sposobnosti refleksivno-konstruktivnega mišljenja.

Geografsko izobraževanje pomembno vzpodbuja razvoj učenja vrednot in življenjskega sloga skladnega s trajnostno prihodnost. S proaktivnim učnim pristopom lahko vzgajamo in izobražujemo mlade v zavedanju njihovih pravic, kot tudi njihove odgovornosti za prihodnost. Prispevek geografije v izobraževanju za trajnostni razvoj tudi z vidika vseživljenjskega učenja se kaže ne samo v vsebinah učenja o prostoru ampak predvsem v kvaliteti samega učenja v prostoru – učenju na prostem. Terensko delo omogoča pridobivanje novih spoznanj in novih izkušenj pri učenju kot tudi participatorno izobraževanje. Delo na terenu je lahko dober primer notranje motivacije za vseživljenjsko učenje.

Rezultat, za katerega si pri učenju za trajnostni razvoj prizadevamo, je močna okoljska ozaveščenosti. Geografsko izobraževanje za trajnostni razvoj uči o zapletenosti holističnih sistemov, ki podpirajo posameznikove vedenjske spremembe, razumevanje in povezavo z okoljem.

Literatura

- Interboard Education for Sustainable Development Group, 2005: Education for Sustainable Development, Good Practice Guide for Primary, Secondary and special Schools, Curriculum Advisory & Support Service, Northern Ireland.
- Haubrich, H. 2005: Učenje geografije za prihodnost. Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost, DZS, str.13-18.
- Kolenc-Kolnik, K. 2005: Učenje za odgovorno prihodnost: primer učenja za kompetentno ravnanje s prostorom. Didactica Slovenica - pedagoška obzorja, št.3-4, str.58-67.
- Kolenc-Kolnik, K. 2006: Didaktična vrednost učenja geografije na prostem. Didactica Slovenica – pedagoška obzorja, št.1, str. 48-56, Novo mesto.
- Kolenc Kolnik, K. 2008: Učenje za održivi razvoj i uloga geografskog obrazovanja. Cjeloživotnoučenje za održivi razvoj, v Uzelac,V., Vujičić,L., (ur.)Učiteljski fakultet Sveučilišta Rijeka, Svezak 2, str.101-106.
- Marentič-Požarnik, B. 2005: Vpetost v sodobna pojmovanja učenja in pouka – nužnost in hkrati izziv za geografsko izobraževanje. Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost, DZS, str.19-23.
- Mulchany, C., Tutiaux-Guillon, N. 2005: Guidelines on Citizenship Education for sustainable Development, CiCe guidelines 9, London.
- Previšić, V. 2008: Globalne dimenzije održiva razvoja u nacionalnoom školskom kurikulumu. Cjeloživotnoučenje za održivi razvoj, v Uzelac,V., Vujičić, L., (ur.), Učiteljski fakultet Sveučilišta Rijeka, Svezak 1, str. 55-65.
- Spajić,V. 2007: Europske integracije i obrazovanje za demokratsko građanstvo u cjeloživotnoj perspektivi. Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja.
- Previšić,V., Šoljan, N., Hrvatić, N. (ur), Hrvatsko pedagogijsko društvo, str. 411-440.
- Uzelac, V. 2008: Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj. Cjeloživotnoučenje za održivi razvoj, v Uzelac,V., Vujičić, L., (ur.) Učiteljski fakultet Sveučilišta Rijeka, Svezak 1, str. 27-54.
- Medmrežje 1:
[http://www.umanotera.org/upload/files/sustainable development/eu strategy, \(september2006\).](http://www.umanotera.org/upload/files/sustainable%20development/eu%20strategy,%20september2006)
- Medmrežje 2:
[http://216.239.59.104/search?q=cache:dkZYjyiZAcMJ:www2.arnes.si/, \(september2006\).](http://216.239.59.104/search?q=cache:dkZYjyiZAcMJ:www2.arnes.si/)
- Medmrežje 3:
http://europa.eu.int/comm/sustainable/index_en.htm, (september 2007).
- Medmrežje 4:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001547/154743e.pdf>, (maj 2008).

PROACTIVITY AND FIELDWORK IN EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

As education systems expand, however, they face more complex and more specific challenges. They must address the increasing number and diversity of student populations by ensuring that all children and youth, regardless of their backgrounds, gain access to a quality education. They must act upon the challenges of our era: rapid urbanization, the HIV/AIDS pandemic, food and water shortages, migrations, pollution, globalisation, etc. are all major issues with which our World is grappling and demands knowledge societies. Any failure to deliver on these obligations breaches our commitment to education for all by 2015. Youth as "the future managers of the world" must be prepared for the difficult and responsible civic task as early as their school days in order to face the present need for reconciliation and evaluation of different interests in the decision-making process at various levels. Sustainable living will only occur when consistent curricula messages are embedded by actively working through all school subject which school integrate a wide range of cross-curricula values and contents.

Learning for sustainable development rested on the assumption that a person's views on sustainability integrate his/her past experience (emotional, cognitive and conative). In their activity in the life world, students should have various possibilities of obtaining different kind of experience and information. Each student can combine interdisciplinary contents with the already existing experience and directly or indirectly obtained information in a combination that can become the source for reflexive-constructive thinking.

Geographical education can substantially collaborate in teaching the importance of learning the values, behaviour and lifestyles required for a sustainable future. Bringing global problems of the world up to date we can educate pupils on awareness of their own rights and also of their responsibility for the future.

A unique aspect of geography is the particular use of fieldwork and outdoor learning as an important part of the learning experience, developing students' awareness and observational skills. Fieldwork can stimulate and enable active learning – learning for sustainable living and can be an example of good inner motivation for lifelong learning.

The aspirational outcome of sustainable living is built upon a strong foundation of environmental sustainability awareness. Geographical education for sustainable development teaches about the complexity of holistic systems which support behavioural change, understanding and connection with the environment.

RAZVOJ SLOVENSKE GIMNAZIJE IN POLOŽAJA PREDMETA GEOGRAFIJA V PREDMETNIKU GIMNAZIJE

Eva Konečnik Kotnik

mag., profesorica geografije in zgodovine, asistentka
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: eva.konecnik@uni-mb.si

UDK: 373.5

COBISS: 1.01

Izvleček

Razvoj slovenske gimnazije in položaja predmeta geografija v predmetniku gimnazije

Po ustanovitvi štiriletne izbirne gimnazije leta 1958 je bila institucija gimnazije podvržena pogostim spremembam, ki so bile največkrat posredno ali neposredno odraz družbeno-političnih sprememb. S spremembami gimnazije kot institucije se je spreminjal tudi položaj predmeta geografija v njenem predmetniku. Od ustanovitve gimnazije do danes lahko zasledujemo upadanje števila obveznih ur geografije.

Ključne besede

gimnazija, kurikularne reforme, geografija, predmetnik

Abstract

Development of Slovene Grammar School and Position of Geography, the subject in the Grammar School Curriculum

After four grades elective grammar school was founded in 1958, the institution of grammar school has been a subject of frequent changes that repeatedly directly or indirectly reflected socio-political changes. Simultaneously with changes of grammar school as an institution, the position of geography as a subject in the curriculum has changed. Lessening of compulsory hours of geography has been followed from foundation of grammar school till today.

Key words

Grammar school, curricular reform, Geography, curriculum

1. Uvod

Leta 2006 je komisija za pripravo koncepta nadaljnjega razvoja gimnazijskega programa in umeščenosti splošne izobrazbe v srednješolske programe pripravila Izhodišča prenove gimnazijskega programa, v katerih je med drugim opredelila družbene procese in dejavnike, ki naj bi zahtevali spremembe vzgojno-izobraževalnega koncepta gimnazije, cilje reformiranja gimnazije in predlog spremenjenega predmetnika (Komisija za pripravo koncepta nadaljnjega razvoja gimnazijskega programa in umeščenosti splošne izobrazbe v srednješolske programe 2006). Navedeni dokument je bil nekakšna podlaga kurikularne reforme gimnazije, ki je v aktualnem obdobju v zaključni fazi.

V začetku omenjene kurikularne reforme je bil postavljen na preizkušnjo položaj predmeta geografija v predmetniku gimnazije, saj bi se naj glede na Izhodišča prenove gimnazijskega programa, občutno zmanjšalo število obveznih ur tega predmeta, to je ur, ki bi bile namenjene vsem dijakom. Čeprav je bil predlog kasneje zavrnjen, je odprl dileme položaja geografije v predmetniku gimnazije oz. tudi na srednješolskem nivoju splošnega izobraževanja odprl vprašanje pomena oz. vloge geografije v procesu učinkovitega izobraževanja in vzgoje, kar je večkrat zastavljeno vprašanje (zlasti negeografov) tudi na mednarodnem nivoju oz. v okviru Evropske unije.

2. Cilj in metodologija prispevka

Glede na zgoraj omenjene dileme je bil temeljni cilj raziskave ugotoviti kako se je v posameznih razvojnih fazah slovenske gimnazije spreminjal položaj predmeta geografija v predmetniku gimnazije, definiran s številom obveznih ur pouka tega predmeta. Podatke smo pridobili z analizo temeljnih dokumentov gimnazijskega izobraževanja, to je predmetnikov, za obdobje od šestdesetih let preteklega stoletja do danes.

3. Kratek pregled institucionalnega razvoja slovenske gimnazije

Po drugi svetovni vojni so bile gimnazije v slovenskem prostoru nižje in višje. Po izdaji odloka o obveznem osemletnem šolanju leta 1953 so se prvotne osnovne šole spremenile v nižje osnovne šole, ki se jim je priključila nižja štiriletna gimnazija. Tako je nastala osemletna osnovna šola, nižja gimnazija pa je izgubila značaj izbirne šole. Posledično je splošni zakon o šolstvu leta 1958 uvedel (izbirno) štiriletno gimnazijo (Ciperle 1989, 212-215) kot jo poznamo danes, čeprav je v obdobju od svoje ustanovitve do danes doživljala velike spremembe.

Opisana »nova« gimnazija je že kmalu začela doživljati spremembe. Z ustavo leta 1963 so se namreč tudi v šolstvu pričeli uveljavljati t.i. socialistični samoupravni odnosi. Težišče dela se je preneslo na tovrstno izpopolnitev šolskega sistema, uvajanje novih metod in vsebin izobraževanja. Sedemdeseta leta ocenjujejo kot najbolj intenzivna leta v povojnem šolstvu (Medmrežje 2). Kot posledica uvajanja socialističnih samoupravnih odnosov, se je leta 1980 zgodila velika sprememba v srednjem šolstvu. Sprejetje bil zakon o usmerjenem izobraževanju (Ciperle 1989, 212-215). Po tem zakonu naj bi postalo šolstvo "neločljiva sestavina enotnega sistema združenega dela". Glavna naloga novega srednješolskega sistema je bilo izobraževanje za delo, s čimer je odpadla potreba po široki splošni izobrazbi in šoli, ki takšno znanje nudi, torej po splošnoizobraževalni gimnaziji (Medmrežje 3).

Zakon o usmerjenem izobraževanju je vključeval vse šole, ki so izobraževale učence po dokončani osnovnošolski obveznosti do višješolskih in visokošolskih študijev. S srednjim usmerjenim izobraževanjem so bili uveljavljeni t.i. programski sklopi. Skrajšani programi srednjega izobraževanja so izobraževali za manj zahtevna dela in opravila. Vanj so se vključevali učenci z dokončano osnovnošolsko obveznostjo (uspešno zaključena osnovna šola ni bila potrebna). Po končanem skrajšanem programu so se lahko zaposlili ali pa nadaljevali izobraževanje v ustreznem programu srednjega izobraževanja. Skrajšani programi srednjega izobraževanja so trajali največ 2 leti. Programi srednjega izobraževanja so bili dostopni učencem z uspešno dokončano osnovno šolo in tudi tistim, ki so dokončali skrajšani program srednjega izobraževanja. Programi srednjega izobraževanja so trajali od 2 do 4 leta. V ta sklop so sodile tudi »bivše gimnazije«. Namesto gimnazij so bile namreč po zakonu o usmerjenem izobraževanju uvedene srednje naravoslovne in srednje družboslovne šole ter srednje šole pedagoške smeri. (Medmrežje 4).

Usmerjeno izobraževanje je kot najpomembnejši reformni projekt zaznamovalo srednje šolstvo med letoma 1981 in 1987. Predmetnik »bivših gimnazij« je bil z nastopom usmerjenega izobraževanja precej spremenjen. Med drugim sta bila uvedena povsem nova predmeta OTP (Osnove tehnike in proizvodnje) ter IDA (Informatika, dokumentaristika, arhivistika). Prva leta usmerjenega izobraževanja so pokazala kar nekaj slabosti, ki so jih v šolskem letu 1986/87 začeli odpravljati. Oktobra leta 1986 je Strokovni svet Socialistične republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje tako sprejel izhodišča za prenovu programov v srednjem izobraževanju. V njih je opredelil temeljna načela, kako vgraditi v prenovljene programe pozitivne ugotovitve spremljanja in vrednotenja programov v obdobju od leta 1981 do 1986 oz. kako odpraviti negativne izkušnje. Veljati je pričel ponovno prenovljeni predmetnik: v drugem letniku so ukinili OTP (ena ura je bila dana tujemu jeziku in ostali dve uri strojepisju), v tretjem letniku so ukinili predmet IDA (ena ura je pripadla geografiji in druga drugemu tujemu jeziku). Postopno ni bilo več strojepisja in bibliotekarstva.

Vzporedno z družbenimi spremembami v bivši Jugoslaviji in Sloveniji se je na podlagi sklepa Strokovnega sveta Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje leta 1990 v šolskem letu 1990/91 začel ponovno uvajati gimnazijski učni program. (Medmrežje 3), kot je obstajal pred uvedbo usmerjenega izobraževanja. S ponovno uvedbo gimnazijskega programa je bilo ponovno poudarjeno, da le ta omogoča pridobitev znanj, ki so potrebna za nadaljevanje študija po programih za pridobitev višje in visoke izobrazbe ter jim hkrati omogoča pripravo na opravljanje mature (Zavod RS za šolstvo in šport 1992, 9).

V prvem letniku se je gimnazijski program pričel uvajati v šolskem letu 1990/91, v višje letnike pa se je postopoma uvajal v naslednjih šolskih letih. Z uvajanjem tega programa so se postopoma prenehali izvajati naslednji programi: naravoslovno-matematična dejavnost, družboslovno-jezikovni in kulturni program ter pedagoški program, razen smeri predšolska vzgoja (Zavod RS za šolstvo in šport 1992, 7).

Najpomembnejša novost, ki je sledila ponovni uvedbi gimnazije je bila zunanja matura, ki se je pričela intenzivno pripravljati leta 1992, dejansko pa se je na vseh gimnazijah uvedla leta 1995. Uvajanje mature je vodilo v pripravo maturitetnih katalogov in k večji transparentnosti gimnazijskega pouka. (Zgaga 2007, 5,9; Medmrežje 5). Leta 1993 je bil v Državnem zboru sprejet Zakon o visokem šolstvu, ki je uvedel zunanjo maturo kot pogoj za vpis na visokošolske študije.

Leta 1995 je resorno ministrstvo pripravilo paket zakonskih predlogov, ki so bili sprejeti leta 1996. Med drugim je ta paket zakonskih predlogov vključeval tudi Zakon o gimnazijah. Obdobje od leta 1996 do 1998 označuje realiziranje sprejetih zakonov oz. ponovne spremembe v procesu vzgoje in izobraževanja pod vodstvom strokovnega telesa, ki ga je imenovala Vlada Republike Slovenije, to je Nacionalnega kurikularnega sveta. Ta organ je bil zadolžen za pripravo novih kurikulumov na celotni vertikali. Pri tem so sodelovale tudi področne kurikularne komisije ter predmetne kurikularne komisije. Predlogi novih kurikulumov so leta 1998/99 dobili večino (Zgaga 2007, 6,7; Medmrežje 5). Učni načrt za predmet geografijo, ki je bil potrjen leta 1998, je v uporabi v sedanjem času.

Vse večji interes za šolanje na gimnazijah in interes za fleksibilnejšo programsko ponudbo je pripeljal tudi v diferenciacijo splošne in strokovne gimnazije. (Zgaga 2007, 9; Medmrežje 5)

S spremembo vladne strukture v Republiki Sloveniji so bila leta 2006 pripravljena Izhodišča naslednje oz. najnovejše prenove gimnazijskega programa, na podlagi katerih se je pričel nov val kurikularnih reform. Kurikularne reforme dajejo poudarek prenovi učnih načrtov vseh predmetov na vsej vertikali, še posebna pozornost pa velja splošni gimnaziji. Reformni val se končuje leta 2008.

4. Položaj predmeta Geografija v gimnazijskih kurikulumih od šestdesetih let preteklega stoletja do danes

Položaj predmeta Geografija v predmetniku »gimnazije« se je v obdobju od šestdesetih let preteklega stoletja do danes precej spreminjal. V orientacijskem predmetniku gimnazije, ki ga je leta 1964 izdal Svet za šolstvo LRS, je bil predmet Geografija obvezni štiriletni predmet z 280 ur pouka v izobraževalni vertikali. To ga je uvrščalo na deveto mesto med sedemnajstimi predmeti v predmetniku.

Preglednica 1: Orientacijski predmetnik gimnazije leta 1964.

	I.	II.	III.	IV.	Skupaj
1. Slovenski jezik s književnostjo	4	4	4	5	17
2. Zgodovina	3	3	3	3	12
3. Sociologija	-	-	2	2	4
4. Temelji filozofije	-	-	-	3	3
5. Psihologija	-	-	2	-	2
6. Osnove umetnostne vzgoje	2	2	-	-	4
7. Prvi tuji jezik	4	3	3	3	13
8. Drugi tuji jezik in latinščina	3	2	2	3	10
9. Geografija	2	2	2	2	8
10. Matematika	4	4	3	4	15
11. Fizika z astronomijo	-	3	3	4	10
12. Kemija	2	3	2	-	7
13. Biologija z geologijo	4	2	3	-	9
14. Telesna vzgoja	3	3	2	2	10
15. Predvojaška vzgoja	-	-	2	2	4
16. Tehnična vzgoja z delom v proizvodnji	3	3	-*	-	6
17. Praktična znanja	-	-	2	2	4
Skupaj	34	34	35	35	

* 14 dni delo v proizvodnji

Vir: Cvetko et.al. 1964, 5.

Stanje se je korenito spremenilo z nastopom usmerjenega izobraževanja. V času usmerjenega izobraževanja je bilo, kot smo zapisali v prvem delu sestavka, namesto prejšnje gimnazije uvedenih več srednješolskih vzgojno-izobraževalnih programov. Znotraj teh programov je imela geografija različne pozicije. Stanje v pedagoških programih srednjega usmerjenega izobraževanja je bilo sledeče. Najmanj ur je imel predmet geografija v naravoslovno-matematični smeri pedagoške usmeritve in sicer 175 ur, največ pa 297 ur v družboslovno-jezikovni smeri pedagoške usmeritve. Pedagoška usmeritev – smer razredni pouk - je imela 210 ur geografije. V naravoslovno-matematični smeri pedagoške usmeritve je to število ur pomenilo deveto mesto v predmetniku glede na skupno število ur, ki so pripadale posameznemu predmetu. V družboslovno-jezikovni smeri pedagoške usmeritve je to pomenilo šesto mesto v predmetniku, v pedagoški usmeritvi – smer razredni pouk - pa sedmo mesto v predmetniku glede na skupno število ur, ki so pripadale posameznemu predmetu.

Preglednica 2: Predmetnik usmerjenega izobraževanja za pedagoško usmeritev (A: predšolska vzgoja-razredni pouk; B: družboslovno-jezikovna smer; C: naravoslovno-matematična smer).

PREDMETI		1. letnik				2. letnik					
		SD	A		B	C	SD	A		B	C
			A1	A2				A1	A2		
01Slovenski jezik in književnost	SJK	140				140					
02Prvi tuji jezik	TJ1	105				105					
03Drugi tuji jezik	TJ2		70	70	70		70	105	70		
04Matematika	MAT	140				70	35	35	70		
05Računalništvo	RAC										
06Fizika	FIZ	70				105					
07Kemija	KEM	70				70				35	
08Biologija	BIO	105				70	35			35	
09Samupravljanje s temelji marksizma	STM										
10Zgodovina	ZGO	70				70					
11Geografija	GEO	70				70					
12Pedagogika	PED										
13Psihologija	PSI										
14Filozofija in logika	FLG										
15Sociologija	SOC										
16Obramba in zaščita	OZA					70					
17Telesna vzgoja	TVZ	70				70					
18Zdravstvena vzgoja	ZVZ	35									
19Osnove tehnike in proizvodnje	OTP	105									
20Glasbena vzgoja (a)	GVZ	35					53	53	53		
21Instrument (a)	INS		12	12			12	12			
22Likovna vzgoja (a)	LVZ	35				35	70	35	35	35	
23Higiena z gospodinjstvom	HGO										
24Plesna vzgoja (a)	PVZ		70				35				
25Poglavja iz predšolske pedagogike	PPE										
26Poglavja iz razvojne psihologije	RPS										
Skupaj ur		1050	82	82	70	70	875	205	205	228	245
Skupaj ur v smeri			1132	1132	1120	1120		1080	1080	1103	1120
27Pedagoška praksa	PEP						40				
28Kulturne dejavnosti (a)	KUD	30					30				
29Naravoslovne dejavnosti	NAD	24					24				
30Telesnovzgojne in obrambne dejavnosti	TOD	30					24				
31Šola v naravi – tečajji	ŠNT	30					30				
32Strokovna ekskurzija	EKS										
SKUPAJ VSEH UR V SMERI			1246	1246	1234	1234		1228	1228	1251	1268

Preglednica 2: nadaljevanje.

PREDMETI		3. letnik					4. letnik						
		SD	A		B	C	SD	A		B	C		
			A1	A2				A1	A2				
												vzg.	var.
01	Slovenski jezik in književnost	SJK	140			35			140				
02	Prvi tuji jezik	TJ1	105						105		105	105	105
03	Drugi tuji jezik	TJ2		70	140	70				70	105	70	70
04	Matematika	MAT	70	18	18	70		105	35	105	105	140	
05	Računalništvo	RAC					70						
06	Fizika	FIZ		70		105							88
07	Kemija	KEM		70		105							88
08	Biologija	BIO		70	70		70						88
09	Samupravljanje s temelji marksizma	STM	70					70					
10	Zgodovina	ZGO	70			35				70	70		
11	Geografija	GEO	35	35	35	52				35	70		
12	Pedagogika	PED	35	35				70					
13	Psihologija	PSI	35			35		70	35		35		
14	Filozofija in logika	FLG						70					
15	Sociologija	SOC				70							
16	Obramba in zaščita	OZA	70										
17	Telesna vzgoja	TVZ	70					70					
18	Zdravstvena vzgoja	ZVZ											
19	Osnove tehnike in proizvodnje	OTP											
20	Glasbena vzgoja (a)	GVZ		52	52			88	88	88			
21	Instrument (a)	INS		12	12			12	12	12			
22	Likovna vzgoja (a)	LVZ		70	70			105	105	70			
23	Higiena z gospodinjstvom	HGO		105				70	105				
24	Plesna vzgoja (a)	PVZ		35				35	35				
25	Poglavja iz predšolske pedagogike	PPE							105				
26	Poglavja iz razvojne psihologije	RPS							53				
	Skupaj ur		700	414	467	385	420	560	555	538	555	525	579
	Skupaj ur v smeri			1114	1167	1085	1120		1115	1098	1115	1085	1139
27	Pedagoška praksa	PEP	40					80					
28	Kulturne dejavnosti (a)	KUD	18					18					
29	Naravoslovne dejavnosti	NAD	6					12					
30	Telesnovzgojne in obrambne dejavnosti	TOD	24					24					
31	Sola v naravi – tečaji	ŠNT		24		24	24				24		
32	Strokovna ekskurzija	EKS	30										
	SKUPAJ VSEH UR V SMERI			1256	1285	1227	1262		1249	1232	1273	1219	1273

Preglednica 2: nadaljevanje.

PREDMETI		skupaj					
		A			B	C	
		A1		A2			
		vzg.	var.				
01	Slovenski jezik in književnost	SJK	560	560	560	595	560
02	Prvi tuji jezik	TJ1	420	315	420	420	420
03	Drugi tuji jezik	TJ2			280	420	280
04	Matematika	MAT	385	315	438	438	560
05	Računalništvo	RAČ	70	70	70	70	70
06	Fizika	FIZ	175	175	245	175	368
07	Kemija	KEM	140	140	210	140	368
08	Biologija	BIO	280	280	245	175	368
09	Samupravljanje s temelji marksizma	STM	140	140	140	140	140
10	Zgodovina	ZGO	210	210	280	315	210
11	Geografija	GEO	210	210	245	297	175
12	Pedagogika	PED	140	140	105	105	105
13	Psihologija	PSI	140	105	105	175	105
14	Filozofija in logika	FLG	70	70	70	70	70
15	Sociologija	SOC				70	
16	Obramba in zaščita	OZA	140	140	140	140	140
17	Telesna vzgoja	TVZ	280	280	280	280	280
18	Zdravstvena vzgoja	ZVZ	35	35	35	35	35
19	Osnove tehnike in proizvodnje	OTP	105	105	105	105	105
20	Glasbena vzgoja (a)	GVZ	228	228	228	88	35
21	Instrument (a)	INS	48	48	48		
22	Likovna vzgoja (a)	LVZ	315	315	245	105	105
23	Higiena z gospodinjstvom	HGO	175	210			
24	Plesna vzgoja (a)	PVZ	175	175			
25	Poglavja iz predšolske pedagogike	PPE		105			
26	Poglavja iz razvojne psihologije	RPS		53			
	Skupaj ur		4441	4424	4494	4358	4499
	Skupaj ur v smeri						
27	Pedagoška praksa	PEP	160	160	160	160	160
28	Kulturne dejavnosti (a)	KUD	96	96	96	96	96
29	Naravoslovne dejavnosti	NAD	66	66	66	66	66
30	Telesnovzgojne in obrambne dejavnosti	TOD	102	102	102	102	102
31	Šola v naravi – tečaji	ŠNT	84	84	84	84	84
32	Strokovna ekskurzija	EKS	30	30	30	30	30
	SKUPAJ VSEH UR V SMERI		4979	4962	5032	4896	5037

Vir: Zavod SRS za šolstvo, 1987, 81.

V družboslovno–jezikovnem vzgojno-izobraževalnem programu usmerjenega izobraževanja je imel predmet Geografija 280 ur in je bil obvezen v vseh štirih letih srednjega izobraževanja. Navedeni predmet si je delil visoko četrto mesto v predmetniku (skupaj z zgodovino in telesno vzgojo).

Preglednica 3: Predmetnik usmerjenega izobraževanja za družboslovno-jezikovno usmeritev.

POSEBNA IZOBRAŽEVALNA SKUPNOST ZA DRUŽBOSLOVNO USMERITEV						
Usmeritev: Družboslovna						
Vzgojno-izobraževalni program: Družboslovno-jezikovna dejavnost						
Smer izobraževanja: A – Družboslovno-jezikovni tehnik						
Predmeti	Letnik Smer	1.	2.	3.	4.	Skupaj
		A	A	A	A	A
01 Slovenski jezik in književnost	SJK	140	140	140	140	560
02 Prvi tuji jezik	TJ1	105	105	105	105	420
03 Drugi tuji jezik	TJ2	105	105	105	105	420
04 Zgodovina in teorija umetnosti	ZTU	70	35	35		140
05 Matematika	MAT	105	105	70	70	350
06 Informatika in računalništvo	IRA			70		70
07 Fizika	FIZ	70	105			175
08 Kemija	KEM	70	105			175
09 Biologija	BIO	105	105			210
10 Samoupravljanje s temelji marksizma	STM			70	70	140
11 Zgodovina	ZGO	70	70	70	70	280
12 Geografija	GEO	70	70	70	70	280
13 Sociologija	SOC		70			70
14 Psihologija	PSI			70		70
15 Filozofija in logika	FLG				105	105
16 Obramba in zaščita	OZA			70	70	140
17 Telesna vzgoja	TVZ	70	70	70	70	280
18 Zdravstvena vzgoja	ZVZ		35			35
19 Osnove tehnike in proizvodnje	OTP	105				105
Skupaj ur v smeri		1085	1120	945	875	4025
Izbirni predmeti						
1. skupina						
20 Politična ekonomija	POE				105	105
21 Matematika	MAT			35	35	70
22 Zgodovina	ZGO			35	35	70
23 Sociologija	SOC			70		70
2. skupina						
24 Tretji tuji jezik	TJ3			105	105	210
25 Slovenski jezik in književnost	SJK			35		35
26 Prvi tuji jezik	TJ1				35	35
27 Drugi tuji jezik	TJ2				35	35
Skupaj ur v smeri		1085	1120	1085	1050	4340
28 Delovna praksa	DEP		40	40		80
29 Kulturne dejavnosti	KUD	30	30	30	24	114
30 Naravoslovne dejavnosti	NAD	30	30			60
31 Družboslovne dejavnosti	DRD			30	24	54
32 Telesnovzgojne in obrambne dejavnosti	TOD	30	30	30	24	114
33 Strokovne ekskurzije	EKS				24	24
34 Tečaj prve pomoči	TPP			12		12
Skupaj vseh ur v smeri		1175	1250	1227	1146	4798

Vir: Zavod SRS za šolstvo, 1987, 83.

V naravoslovno-matematični usmeritvi usmerjenega izobraževanja je predmet geografija imel skupno 175 ur in je bil obvezen v treh letih srednješolskega izobraževanja. To je pomenilo deveto mesto v predmetniku naravoslovno-matematične usmeritve, ki si ga je geografija delila z zgodovino oz. mesto v drugi polovici obveznega predmetnika.

Preglednica 4: Predmetnik usmerjenega izobraževanja za naravoslovno-matematično usmeritev.

IZOBRAŽEVALNA SKUPNOST SLOVENIJE						
Usmeritev: Naravoslovno-matematična						
Vzgojno-izobraževalni program: Naravoslovno-matematična dejavnost						
Smer izobraževanja: A – Naravoslovno-matematični tehnik						
Predmeti	Letnik Smer	1.	2.	3.	4.	Skupaj
		A	A	A	A	A
01 Slovenski jezik in književnost	SJK	140	140	122	123	525
02 Umetnostna vzgoja	UVZ	70				70
03 Prvi tuji jezik	TJ1	105	105	105	105	420
04 Drugi tuji jezik	TJ2	70	70	70	70	280
05 Matematika	MAT	140	140	140	140	560
06 Računalništvo	RAČ		70			70
07 Fizika	FIZ	70	105	105	122	402
08 Kemija	KEM	70	105	105	87	367
09 Biologija	BIO	70	105	105	88	368
10 Psihologija	PSI			70		70
11 Samoupravljanje s temelji marksizma	STM		70	70		140
12 Filozofija	FIL				70	70
13 Zgodovina	ZGO	105	70			175
14 Geografija	GEO	70	70	35		175
15 Geologija	GEG			53		53
16 Obramba in zaščita	OZA			70	70	140
17 Telesna vzgoja	TVZ	70	70	70	70	280
18 Zdravstvena vzgoja	ZVZ	35				35
19 Osnove tehnike in proizvodnje	OTP	105				105
Skupaj ur v smeri		1120	1120	1120	945	4305
Izbirni predmeti						
1. skupina						
20 Uporabna matematika	UMA				105	105
21 Računalništvo in programiranje	RPR				70	70
2. skupina						
22 Fizikalna merjenja	FIM				175	175
3. skupina						
23 Kemijsko laboratorijsko delo	KLD				175	175
4. skupina						
24 Biološko laboratorijsko in eksperimentalno delo	BLD				175	175
Skupaj ur v smeri		1120	1120	1120	1120	4480
25 Delovna praksa	DEP		80	80		160
26 Kulturne dejavnosti	KUD	30	18	18	18	84
27 Naravoslovne dejavnosti	NAD	30	12			42
28 Telesnovzgojne in obrambne dejavnosti	TOD	30	30	30	30	120
29 Strokovne ekskurzije	EKS				24	24
30 Tečaj prve pomoči	TPP			12		12
Skupaj vseh ur v smeri		1210	1260	1260	1192	4922

Vir: Zavod SRS za šolstvo, 1987, 85.

Če primerjamo predmetnike ključnih smeri usmerjenega izobraževanja, ki so nasledile gimnazijo, je imela geografija najboljšo pozicijo v družboslovno-jezikovnih usmeritvah. Njena pozicija je bila (z izjemo pedagoških smeri, kjer je obstajalo manjše odstopanje) primerljiva s predmetom zgodovina.

S ponovnim uvajanjem gimnazijskega programa v šolskem letu 1990/1991 je po prenehanju obdobja usmerjenega izobraževanja pričel veljati nov gimnazijski predmetnik, ki je razviden iz Preglednice 5.

Preglednica 5: Predmetnik za program gimnazija, sprejet s strani Strokovnega sveta RS leta 1991.

Predmeti	Letnik (tedensko število ur)				Skupaj ur
	1	2	3	4	
Obvezni štiriletni predmeti					
1. Slovenski jezik in književnost	4	4	4	4	560
2. Matematika	4	4	4	4	560
3. Prvi tuj jezik	3	3	3	3	420
4. Drugi tuj jezik	3	3	3	3	420
5. Zgodovina	2	2	2	2	280
6. Športna vzgoja	3	3	3	3	420
7. Umetnost	2				70
SKUPAJ UR	21	19	19	19	2730
Obvezni predmeti					
8. Geografija	2	2	2		210
9. Biologija z ekologijo	2	2	2		210
10. Kemija	2	2	2		210
11. Fizika	2	2	2		210
12. Psihologija		2			70
13. Sociologija			2		70
14. Filozofija				2	70
15. Računalništvo in informatika	2				70
Nerazporejene ure	1	3	3	11	630
Letno število ur					
Obvezne izbirne vsebine	96	96	96	32	320
SKUPNO ŠTEVILO UR ZA 4-LETNI PROGRAM	1216	1216	1216	1152	4800

Vir: Zavod RS za šolstvo in šport 1992, 10.

Preglednica 6: Primer izvedbenega predmetnika splošne gimnazije Velenje, 1998-2008.

PREDMETNIK	Oznaka	1. letnik	2. letnik	3. letnik	4. letnik	Skupno
Obvezni štiriletni predmeti						
Slovenščina	SLO	4	4	4	4	560
Matematika	MAT	4	4	4	4	560
Prvi tuj jezik (ANJ, NEJ)	TJ/1	3	3	3	3	420
Drugi tuj jezik (NEJ, FRJ, ANJ)	TJ/2	3	3	3	3	420
Zgodovina	ZGO	2	2	2	2	280
Športna vzgoja	ŠVZ	3	3	3	3	420
Obvezni predmeti						
Glasba	GLA	2				70
Likovna umetnost*	LUM	1	2			105
Zgodovina umetnosti*	ZGU			1		35
Geografija	GEO	2	2	2		210
Biologija*	BIO	2	2	3		245
Kemija*	KEM	2	3	2		245
Fizika*	FIZ	2	2	3		245
Psihologija	PSI		2			70
Sociologija	SOC			2		70
Filozofija	FIL				2	70
Informatika	INF	2				70
Ure za izbirne predmete			3	3	8 - 11	
Obvezne izbirne vsebine	OIV	90	90	90	30	300

Opomba:

V okviru nerazporejenih ur (izbirni predmeti) dodajamo po posameznih letnikih ure predmetom, ki so označeni z (*).

V četrtem letniku nerazporejene ure namenimo pripravi dijakov na maturo iz naslednjih predmetov: SLO, MAT, TJ1, TJ/2 (nej, frj, anj), FIZ, KEM, BIO, GEO, SOC, PSI, FIL, UZG in INF.

Dijaki, ki se vzporedno izobražujejo v glasbeni šoli, lahko izberejo tudi glasbo na maturi.

Vir: ssg.scv.si/**predmetnik**-splošne-**gimnazije**.html, 25.2.2008.

Predmet geografija je obdržal 210 ur in ostal obvezen v treh letnikih gimnazijskega izobraževanja, s čimer je izgubil status obveznega štiriletnega predmeta. Zanimivo je, da je za razliko od usmerjenega izobraževanja število ur geografije ponovno zaostalo za številom ur zgodovine, ki je obdržala status obveznega štiriletnega predmeta z 280 urami. S tem je geografiji pripadlo šesto, približno sredinsko mesto v splošnem predmetniku, ki pa si ga je delila z biologijo z ekologijo, kemijo in fiziko.

Skupno z maturitetnimi (izbirnimi) vsebinami ima geografija po sedaj veljavnem predmetniku 210 (obvezni del) + 105 ur (izbirni del), kar znaša skupaj 315 ur za dijake, ki opravljajo geografijo na maturi. Če navedenemu številu ur posamezna gimnazija pripoji še del »nerazporejenih« ur, se lahko število ur predmeta Geografija poveča (glej Preglednica 7: Primer izvedbenega predmetnika 3.gimnazije Maribor).

Preglednica 7: Primer izvedbenega predmetnika 3. gimnazije v Mariboru, 2008.

PREDMETI	Letnik / število ur na teden					
	1.letnik	2.letnik	3.letnik	4.letnik	Standard	Maturitetni standard
Obvezni predmeti						
Slovenščina	4	4	4	4+1	560	560/35
Matematika	4	4	4	4+1	560	560/35
Prvi tuji jezik	3	3	3	3+1	420	420/35
Drugi tuji jezik	3	3	3	3+2*	420	420/70*
Zgodovina	2	2	2	2+3	280	280/105*
Športna vzgoja	3	3	3	3	420	
Glasba	1,5				52+18 #	70
Likovna umetnost	1,5				52+18 #	70
Geografija	2	2	2+1	3*	210	280/70
Biologija	2	2	2	3+1*	210	315/35
Kemija	2	2	2	3+1*	210	315/35
Fizika	2	2	2	3+1*	210	315/35
Psihologija		<	>2+1	3+2*	70	280
Sociologija		2+1	<	3+2*	70	280
Filozofija			<	2 (4+2)*	70	280
Informatika	2	2			70	
SKUPAJ	32	29	29	21	3884	
Ure za izbirne predmete	/	3	3	8/12	490-630	
Obvezne izbirne vsebine	90	90	90	30	300	
Skupaj ure	32	32	32	32	4374-4515	

Opomba:

- Izvaja se v okviru obveznih izbirnih vsebin.

* - Dodatne ure so iz fonda nerazporejenih ur.

< > - Psihologija in sociologija se lahko izvajata v 2. ali v 3. letniku, filozofija pa v 3. ali 4. letniku.

Vir: <http://www.s-3gim.mb.edus.si/staro/jedro/Default.htm>, 17.3.2008.

Velik del slovenskih splošnih gimnazij izvaja poleg obveznega tudi izbirni del predmeta Geografija, saj je slednji v vrhu po priljubljenosti kot izbirni maturitetni predmet (prvo oz. drugo mesto si pogosto izmenjuje s predmetom zgodovina). Ne glede na očitno priljubljenost predmeta, je bil izdelan predlog spremembe položaja predmeta geografija v predmetniku gimnazije v Izhodiščih prenove gimnazijskega

programa iz leta 2006. Drugačen predmetnik splošnih gimnazij, ki je posegel tudi v položaje drugih gimnazijskih predmetov, naj bi predvsem povečal nivo izbirnosti. »Na račun izbirnosti« se naj bi nekaterim predmetom, vključno z geografijo, zmanjšalo število obveznih ur. Strokovna javnost več predmetnih sfer je predlog predmetnika kritično zavrnila, zlasti v njegovem jedrnem delu, v katerem je bilo opredeljeno minimalno število obveznih ur za posamezen predmet.

Po navedenem predlogu naj bi bil gimnazijski program sestavljen iz naslednjih delov:

- skupni del programa (jedrni del kurikula),
- izbirni del programa,
- del programa, ki ga ponudi šola.

(Komisija za pripravo koncepta nadaljnjega razvoja gimnazijskega programa in umeščenosti splošne izobrazbe v srednješolske programe 2006, 16)

Skupni del gimnazijskega programa ali jedrni del kurikula je razviden iz Preglednice 8.

Preglednica 8: Predlagani okvir gimnazijskega predmetnika leta 2006 – skupni/jedrni del kurikula.

Predmeti	minimalno število ur, obveznih za vse dijake v štirih letih
Slovenščina	560
Matematika	560
Tuj jezik I..	420
Tuj jezik	315
Zgodovina	210* (+ 70 zg. z državljanstvo vzgojo)
Geografija	140
Naravoslovje (fizika, biologija, kemija)	vsak predmet minimalno 140 ur
Humanistika in družboslovje	
(filozofija, sociologija, psihologija)	vsak predmet minimalno 70 ur
Umetnost (glasba, likovna)	skupaj minimum 140 ur
Informatika	70
Športna vzgoja	280

Vir: Komisija za pripravo koncepta nadaljnjega razvoja gimnazijskega programa in umeščenosti splošne izobrazbe v srednješolske programe 2006, 16.

Po navedenem predlogu bi geografiji pripadlo le še 140 obveznih ur. Močno okrnjeni bi bili v tem pogledu naravoslovni in nekateri humanistično-družboslovni predmeti. Zgodovina, ki je bila geografiji občasno vzporedna v predmetniku, bi obdržala 280 ur, pri čemer bi se ji (neupravičeno) pripojila vsa državljanjska vzgoja.

Za izbirni del kurikula gimnazije naj bi bilo značilno sledeče:

- dijak v izbirnem delu izbere največ 4 predmete;
- izbirni predmeti naj imajo minimalno 2 in maksimalno 4 ure na teden;
- dijak mora praviloma izbrati iz vsakega sklopa (naravoslovni, družboslovni) najmanj en predmet (razen v primeru določenih modulov).

Po trditvah nekaterih predlagateljev reforme gimnazijskega predmetnika bi naj geografija zaradi svoje priljubljenosti prav na račun pogostih izbir dijakov imela več ur kot je v obveznem delu predmetnika oz. se ji prav zaradi priljubljenosti lahko število obveznih ur zmanjša v prid povečane izbirnosti gimnazije kot celote. Navedena utemeljitev postane ničelna, če se geografiji postavi ob bok zgodovina, ki

naj bi po mnenju predlagateljev novega predmetnika, obdržala enako število ur oz. bila obvezen predmet v vseh štirih letih gimnazijskega izobraževanja ne glede na to, da je ob geografiji najbolj priljubljena maturitetna izbira dijakov.

Izbirni del, ki naj bi ga dodatno ponudila šola naj bi bil vezan na sledeča področja :

- projektno delo - raziskovalna naloga;
- socialno delo;
- strokovni predmeti - predmeti, ki jih ponudi šola;
- medpredmetni projektni teden.

Opisani predlog predmetnika splošne gimnazije je bil umaknjen iz seznama ciljev sodobne kurikularne reforme.

5. Zaključek

Po ustanovitvi štiriletne gimnazije leta 1958 je bila institucija gimnazije podvržena pogostim spremembam, ki so bile največkrat posredno ali neposredno odraz družbeno-političnih sprememb. Večje spremembe so si tako sledile približno v sledečih intervalih: 1958 – 1963 – 1980 – 1986 – 1990 – 1995 – 1998 – 2006. Opazimo lahko, da so intervali sprememb nekoliko daljši v času vladanja ene oblastne strukture, ko je bila Slovenija del SFR Jugoslavije. Vendar velja poudariti, da je prav v tem obdobju gimnazija doživela najbolj korenito spremembo oz. celo ukinitvev kot posledico uveljavitve zakona o usmerjenem izobraževanju. Z vzpostavitvijo samostojne države Slovenije in ponovno ustanovitvijo institucije gimnazije si kurikularni reformni valovi sledijo v povprečju nekoliko pogosteje, vendar znotraj štiriletne izbirne gimnazije kot uveljavljene institucije. Navedeno opozarja na precejšnjo nestabilnost te izobraževalne institucije.

V povojnem obdobju lahko spremljamo tudi konstantno upadanje obveznih ur predmeta geografija v predmetnikih gimnazije oz. do neke mere ekvivalentnih srednjih šol usmerjenega izobraževanja. Navedeno je v marsikaterem pogledu presenetljivo, med drugim tudi zato, ker je prav geografija na državnem nivoju pogosto prvi ali drugi predmet, ki ga med izbirnimi predmeti največ dijakov želi opravljati na maturi in torej pri dijakih, ki nikakor niso zanemarljiv faktor v procesu izobraževanja, doživlja visoka vrednotenja. Ni redko, da zato posamezne gimnazije svoje nerazporejene ure dodajajo prav geografiji.

Trend upadanja obveznih ur pouka geografije oz. grožnja (še?) neuresničenega zmanjšanja števila obveznih ur geografije v splošni gimnaziji, ki še vedno nekako ostaja v zraku, zastavlja kompleksna vprašanja o vrednotenju kakovosti izobraževanja in vzgoje nasploh in pri predmetu geografiji kot tudi o vrednotenju geografije kot znanosti, ki je podlaga pouku geografije. Zlasti se zdi, da gre za vprašanje vrednotenja javnosti in odločujočih faktorjev družbe. Bati se je, da Slovenija (tudi EU) sledi preteklim izobraževalnim trendom ZDA, ki so pripeljali geografsko znanje množic do prenikkega nivoja, vendar so se bile ZDA kasneje prisiljene odzvati z enormno kurikularno reformo, ki je geografiji pripisala status nacionalnega predmeta. Je zares potrebno prehoditi vso pot ali pa nas izkušnje drugih lahko česa tudi naučijo?

Literatura

Ciperle, J. 1989: Gimnazija, Enciklopedija Slovenije 3, Ljubljana.

Komisija za pripravo koncepta nadaljnega razvoja gimnazijskega programa in umeščenosti splošne izobrazbe v srednješolske programe 2006: Izhodišča prenove gimnazijskega programa.

Medmrežje 1: <http://www.mss.gov.si/index.php?id=9002> - 32 KB – (3.6.2006))

Medmrežje 2: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/exhibits.php?item> (22.2.2008)

Medmrežje 3: <http://www.sentvid.org/?m=1&sm=> (22.2.2008)

Medmrežje 4: http://www.zal-lj.si/Vodnik/o_ustvarjalcih/Vodnik_solstvo
(22.2.2008)

Medmrežje 5: http://www.educoop.net/education_in/pdf/chan_of_filos_system_in_slo-slo-hrv-t07.pdf (22.2.2008)

Medmrežje 6: <http://www.ssg.scv.si/predmetnik-sploa-ne-gimnazije.html>
(25.2.2008)

Medmrežje 7: <http://www.s-3gim.mb.edus.si/staro/jedro/Default.htm> (17.3.2008)

Zavod SRS za šolstvo 1987: Predmetniki prenovljenih vzgojno-izobraževalnih programov v srednjem izobraževanju. Ljubljana.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport 1992: Gimnazijski program. Ljubljana.

Zgaga, P. 2007: Promjene filozofije i sustava obrazovanja u republici Sloveniji. CEPS. Centar za studije edukacijskih strategija Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija.

DEVELOPMENT OF SLOVENE GRAMMAR SCHOOL AND POSITION OF GEOGRAPHY, THE SUBJECT IN THE GRAMMAR SCHOOL CURRICULUM

Summary

After four grades elective grammar school was founded in 1958, the institution of grammar school has been a subject of frequent changes that repeatedly directly or indirectly reflected socio-political changes. Major changes followed each other in following intervals: 1958 – 1963 – 1980 – 1986 – 1990 – 1995 – 1998 – 2006. It is noticeable that intervals of changes were longer during time, when one government was at the helm and Slovenia was a part of SFR Yugoslavia. It is inevitably to stress that grammar school has undergone the most radical changes right at that period, respectively, it was even abolished as a consequence of passing the law on Vocational and Professional Education. After establishment of independent state of Slovenia and restoration of institution of grammar school, curricular reform waves succeeded frequently, but inside four grade elective grammar school as an established institution. Abovementioned points out considerable instability of this educational institution.

In post-war period, constant decrease of compulsory hours of Geography in the grammar school curriculum was noticed, and to some extent, in some equivalent secondary schools of vocational and professional education. Quoted is surprising in many ways, since geography frequently represents first or second subject on the state level that most of the secondary school students choose to have on the general examination before leaving secondary school among the elective subjects, and those students, who represent significant factor in the educational process, appreciate geography highly. In many cases, undistributed hours are assigned to geography by some grammar schools.

Tendency of lessening of compulsory hours of geography respectively the threat yet? not realized lessening of compulsory hours of geography in Slovene grammar school, that somehow stays in the air, asks complex questions about evaluation of educational quality in general and at geography lessons and also about evaluation of geography as a science, which is the basis of geography school lessons. Particularly it seems there is a question of public and deciding factors of society evaluation. It is to be afraid of Slovenia (also EU) following USA past educational tendencies, which have brought geographical knowledge to too low standards. After that USA have been forced to lead out enormous curriculum reform that (among other changes) ascribed Geography a national science status. Do we have to repeat bad experiences of others before Geography gets a proper position in curriculum in Slovenia?

SPATIAL MOBILITY OF THE EMPLOYED POPULATION AND OCCUPATIONAL STRUCTURE OF THE LABOUR FORCE IN INDUSTRY OF THE TUZLA VALLEY

Rahman Nurković

Prof.dr.

Univerzitet u Tuzli

Prirodno-matematički fakultet

Odsjek za geografiju

Univerzitetska 4,75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina

e-mail: rahmannurkovic@hotmail.com

UDK: 911.3:331.55

COBISS: 1.01

Abstract

Spatial mobility of the employed population and occupational structure of the labour force in industry of the Tuzla valley

The objective of this paper is to show, to a certain extent, daily migrations of labour force in industry of the Tuzla valley. In addition to Tuzla, the three centres are distinguished according to importance of their function of work: Lukavac, Živinice and Banovići. On one hand, we have a strong concentration of industrial jobs, and on the other, almost unindustrialised remaining territory.

Key words

daily migrations, distribution of industry, the Tuzla valley and skilled labour

1. Introduction

The objective of this paper is to show, to a certain extent, daily migrations of labour force in industry of the Tuzla valley. Apart from Tuzla, and according to importance of their functioning, the three centres are distinguished: Lukavac, Živinice and Banovići. The Tuzla valley is characteristic of dynamical daily migrations of workers. The shown data on the meaning of function of work and increase in number of the employed people in centres of work indicate the polarisation in distribution of jobs in The Tuzla valley. As phenomenon of daily migrations is closely related to intensity of division in the village, there has also been an interpretation that daily migration of labour force from a village to a town is only a necessary lawfulness in transition industrialisation phase. However, series of research conducted indicates that participation of daily migrants in total working population is even increasing with the higher level of industrialisation and development of new tertiary activities. Unfortunately, although we do not have any relevant data by which we could precisely ascertain which of these processes is stronger, yet we are able to point to general tendencies of their development. By analysing the data on daily mobility of the employed population in industrial firms of the Tuzla valley in 1991 and 1999, we are getting to new results indicating the tendency of reducing the permanent moving of population into the centres of work, and strengthening of daily migrations of labour force. Accordingly, it can be concluded that up-to-date development is constantly followed by phenomenon of daily migrations.

2. Daily mobility of workers in industrial firms

The Tuzla valley is characteristic of dynamical daily mobility of workers in industrial firms. Along with increase in number of industrial workers until 1991, number of daily migrants increased as well. In May 1991, out of total 17.568 of industrial workers, even 8.964 or 51,0%, commuted to Tuzla, on daily basis, from surrounding settlements that are 5 to 10 kilometres far from Tuzla. Every second worker in industry of Tuzla was a daily migrant. This happened mainly because the industrial firms couldn't allocate sufficient funds for construction of apartments for their workers. The biggest number of daily migrants in 1991 came from the municipalities: Kalesija (869 workers or 22,7 %), then from Živinice (781 or 20,4 %), Lukavac (721 or 18,8 %), Srebrenik (491 or 12,%) and Gračanica (321 or 8,4 %). This is best illustrated by zone of influence of the Tuzla valley. (Table 1-2 and Figure 1).

Tab. 1: Daily migrants in industry of Tuzla in 1991 and 1999.

Municipality	1991	%	1999	%
Banovići	338	8,9	428	9,3
Živinice	781	20,4	897	19,5
Kalesija	869	22,7	994	21,6
Lukavac	721	18,9	897	19,5
Gračanica	321	8,4	469	10,2
Srebrenik	491	12,9	592	12,9
Kladanj	298	7,8	321	7,0
Sum	3.819	100,0	4.598	100,0

Source: Statistical Yearbook of Bosnia and Herzegovina, the Republic Bureau of Statistics, Sarajevo 1991 and Statistical Register of Employment, November 1999.

Tab. 2: Distance of daily migrants in the Tuzla valley in 1999.

Distance from Tuzla	Numbers of daily migrants	%
< 10 km	869	21,2
10 - 15 km	1502	36,7
15 - 20 km	338	8,3
20 - 25 km	1061	25,9
25 - 30 km	321	7,9
Sum	4.091	100,0

Source: Spatial plan of Municipality of Tuzla, 1986, p. 23-28.

In 1999, most of daily migrants (4.390 or 96,6%) came to Mines "Kreka" from the settlements of Lipnica, Šićki Brod, Bukinje, Gornja Tuzla and Husino. Number of daily migrants to firms of chemical industry, which were in the second place in regard to number of employees in that year, was 895 or 32,6%. The Thermal Power Plant of "Tuzla" had 487 daily migrants or 48,3% of the employed workers. From suburbs of Tuzla, 399 workers or 51,9% of the employed people, commuted on a daily basis to metal industry enterprises. Out of total 40 suburbs of Tuzla, most of the daily migrants was from: Šićki Brod (591), Lipnica (396), Bukinje (373), Čaklovići (341), Husino (276) and Mramor (268). Other settlements had less than 200 daily migrants.

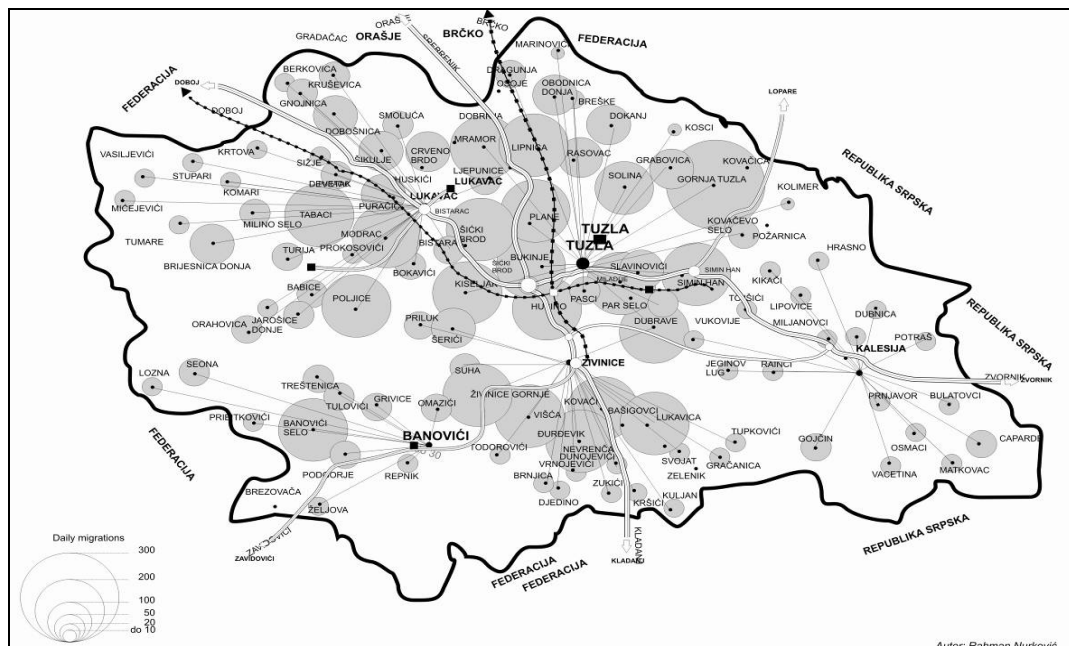
In 1999, 2.558 workers or 49,9%, came to work every day to chemical industry of Lukavac, mostly to chemical industry (1.235 or 37,3%) and mines (996 or 75,4%). From settlements along the highway and railroad Tuzla-Doboj, 327 workers or 66,7% of the employed came to work in industry of Lukavac. The biggest number of daily migrants to industry of Lukavac came from settlements of Modrac (129), Poljice (108), Prokosovići (107) and Puračić (98).

Intensity of daily migrants in Živinice is rather different in single industrial firms to which, out of total of 3.803 of employees in 1999, 2.011 or 52,8 % of the employed people commuted per day. Most of daily migrants had mines (1.475), then wood (450) and metal industry (86). Most of daily migrants gave the settlements: Đurđevik (345), Višća (193), Bašigovci (192) and Gornje Živinice (121). From other settlements 10 to 50 of daily migrants were coming. In the same period, 1.966 workers or 65,7 % of total employed population, commuted every day from suburbs to industry of Banovići. Most of daily migrants came to mines (1.497 or 64,5%), then to factory "Helios" (356 or 82,8%) and to firms in the textile industry (113 or 47,07 %). The settlement of Tulovići gave 410 of daily migrants, Treštenica 309, Banovići Selo 238, Grivice 126, Čatići 117 and Milići 113; and 11 settlements gave less than 100 daily migrants employed in industry.

In four minor industrial firms of Kalesija there were 488 workers. In 1999, there were 244 daily migrants or 50,0 %. The wood industry plants had 80 workers who commuted on daily basis, which is 60,1% of the employed in that branch of industry. Printing industry had 70 daily migrants or 57,3 %, metal 48 or 18,5% of all daily migrants. The biggest number of daily migrants was given by the nearest settlements by the road and railroad: Gojčin (47), Caparde (46) and Tojšići (22), and other six settlements, gave less than 10. For entire area of the Tuzla valley, it can be concluded that the biggest number of daily migrants came from the settlements by the highway Kalesija-Tuzla-Lukavac, then by the regional road Banovići-Živinice-Tuzla, and by the railroad of Lukavac-Tuzla. All other settlements from which daily migrants come are connected with local roads leaning toward the

regional roads. Over 90% of the migrants live in the settlements that are connected with bus lines and the railroad.

Fig. 1: Daily migrations of labour force to industry of the Tuzla valley in 1999.

Source: Statistical Yearbook of Bosnia and Herzegovina, the Republic Bureau of Statistics, Sarajevo 1991 and Statistical Register of Employment, November 1999.

The data show that the bus transportation is used by 46,4%, railroad by 35%, and private cars and other transportation by 18,6% of the migrants. In Tuzla, there are 70% of daily migrants using a bus. Total of 35% of the employed workers in industry of Lukavac, Živinice and Banovići use the railroad transportation and 34% the workers' bus lines. Today, majority of daily migrants come to work in industry of the Tuzla valley from Lukavac and Živinice, primarily for developed transportation network in those areas. Number of daily migrants from the neighbouring municipalities of Srebrenik, Kladanj and Gračanica is also increasing. Since 1991, the biggest increase of daily migrants was from directions of Srebrenik (171), Gračanica (148) and Kladanj (23).

3. Occupational structure of labour force

General and expert knowledge make basic qualitative properties without which one cannot imagine a modern industrial production. It requires higher general education of workers, which enables more successful professional mobility and flexibility. That need is a result of the industrial development, technical progress, introducing new technologies into production and more explosive spreading of knowledge (Malačić, 1985, 35-37).

For productivity of labour force in industry of the Tuzla valley the vocational education, which, along with on-the-job training forms the occupational structure, is significant. With entire economic development in the Tuzla valley education of

workers in industrial firms improved as well. The younger, new workers were more educated than those who have already worked. Occupational structure is being improved by the employment of new workers. In industrial firms and plants of the Tuzla valley, we have followed the occupational structure of the industrial labour force at different levels. We analysed the occupational structure of the employed in 1991 and 1999 according to branches of industry. In 1991, there were most workers with lower educational background, 8.842 or 24,1% of all employed. They are followed by unskilled workers (6.606 or 18,0%), then highly skilled workers (6.253 or 17,1%), with secondary school qualifications (5.635 or 15,4%), skilled workers (5.156 or 14,0%), semiskilled workers (2.750 or 7,5%), with two-year post-secondary school qualification (753 or 2,1%) and with university qualification (656 or 1,8%).

In comparison with the average of Bosnia and Herzegovina, occupational structure in the analysed area is, basically, weaker. In industry of the Tuzla valley minor participation had the employees with university qualifications, two-year post-secondary school qualification and secondary school, while the participation of unskilled and semiskilled workers was higher. Until 1991, the occupational structure of industrial labour force has improved against the previous period. Number of highly educated workers increased to 656 or 1,8%, number of workers with two-year post-secondary school qualification to 753 or 2,1% and with secondary school to 5.635 or 15,4% of all employed workers. Number of highly skilled workers increased thanks to additional training and internal reorganization in major industrial firms (The Saltworks of Tuzla, Thermal Power Plant of "Tuzla", Soda Plant Lukavac). Despite huge efforts of educational policy, which aspired toward forming the skilled labour force through network of primary and secondary schools, industry of the Tuzla valley has still unfavourable occupational structure. First of all, this is caused by a relatively young industrialisation, which relied on cheap and uneducated labour force. On the other hand, it is a consequence of specific branch structure with prevalence of industry with big participation of the unskilled labour (mines and chemical industry). Finally, we mustn't forget social status of the workers in valley of Tuzla. Large number of the employed comes from suburban housing estates and, in addition to working in a factory; they work on their land, too. Due to everyday commuting and working on the land, workers are overloaded and do not express a special will for additional education. Essential differences also exist in occupational structure of the employed in branches of industry of the Tuzla valley.

In 1991, most of the employed people with advanced school was in mines (406 or 2,5%) and chemical industry (146 or 1,3%), which is understandable as these are the two leading branches of industry. Particularly low percentage of workers with advanced school was in food-processing industry (7 or 0,4%), then in footwear industry (6 or 0,7%) and civil engineering (6 or 0,7%). Low participation of workers with two-year-post secondary school was in mines (406 or 2,5%), then in chemical industry (260 or 2,3%), and significant participation was in electrical manufacturing industry (32 or 1,8%), then in wood (15 or 1,8%) and textile industry (8 or 1,7%). In other branches of industry (metal industry, building, footwear industry, food-processing and printing industry) their participation was below 1,0 % of the employed. In 1999, in industry of the Tuzla valley there were 6.987 of the unskilled workers or 25,9% of the employed. There followed the employed people with lower educational background (5.435 or 20,1%). There were 4.301 of highly skilled workers or 16,0%, 3.464 skilled workers or 12,9% and 2.578 semi-skilled or 9,6%. University education and post-secondary education had only 1.117 of the employed

people or 4,1%. Participation of unskilled workers significantly increased (from 18,0% to 25,9%), then semi-skilled workers (from 7,5% to 9,6%) as well as participation workers with advanced school (from 2,0% to 2,5%). Reducing the participation was recorded with the employed people with lower educational background (by 4,0%) and the employed with secondary school background (by 4,0%). Participation of employed highly-skilled and skilled workers reduced by 1,1% and the employed with post secondary school by 0,2%.

In all branches of industry, the highest was participation of the workers with lower educational background. In printing industry there were 98 or 38, 3%, then in textile industry 168 or 35,,3%, in chemical industry 3.330 or 29,4%. Then follow the building industry with 264 or 28,8%, footwear production with 186 or 23,1%, and out of total employed workers 3.669 or 22,6%. In textile industry, there were 96 or 20,1% workers with secondary school background. On the second place was the footwear production with 147 workers or 18,3%, on the third place were mines with 2.809 workers or 17,3%. It is interesting that chemical industry, as one of the leading branches of industry, takes, according to participation of workers with secondary school qualifications, the fifth place with 1.699 workers or 15,0%, after wood industry with 142 or 16,8% the employed. Most of the unskilled workers was in mines (3.393 or 20,9%) and in chemical industry (1.518 or 13,4%). This is understandable because these were significant branches of industry in Tuzla and Lukavac. Then follow metal industry (524 or 22,7%), food-processing industry (251 or 14,9%), civil engineering (246 or 26,8%) and electrical manufacturing industry (206 or 11,6%).

If we analyse this according to branches of industry we will notice that in 1999 the mines had the highest decline of participation of the workers with secondary school background (from 17,3% to 1,5%) and with lower educational background (from 22,6% to 20,8%). In chemical industry there was a decline of participation of the employed workers with lower educational background by 11,5%, highly-skilled by 6,4% and skilled workers by 2,9%. Participation of the employed workers with secondary school background in chemical industry increased in 1999 by 9,6%, then with advanced school by 0,5% and with university education by 0,2%. In that branch of industry there was an increase in employed unskilled workers by 8,2% and semi-skilled workers by 2,3%). In electrical manufacturing industry, in 1999, there was a reduction in skilled workers by 8,0% and semi-skilled workers by 2,5%. Out of the remaining branches of industry, we would also emphasise the data for metal and food-processing industry. Metal industry recorded the highest reduction in participation of the employed skilled workers (by 9,2%). Participation of skilled workers in food-processing industry was 16,2%, whereas participation of the employed workers with lower educational background recorded increase of 17,1%. As the analyses have shown, participation of the employed workers with university education does not exceed 2 % in a single branch of industry, which is partially a consequence of resigning the skilled personnel and closing the industrial firms. The interesting fact is that within the leading branches of industry (mines, chemical and electrical manufacturing industry), where highly educated labour force is indispensable, its participation is the lowest.

Literature

- Arhiva; Izveštji kadrovski kartoni zaposlenih u svim industrijskim preduzećima u Tuzlansku kotlinu 1991-1999.
- Feletar, D., 1977: Dnevne migracije u Koprivnicu, Geografski glasnik, Zagreb.
- Nurković, R. , 2001: Vpliv industrije na razvoj Tuzlanske kotline doktorska disertacija, Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Prostorni plan Opštine Tuzla, Urbanistički zavod Tuzla i općinski zavod za plan , analize i statistiku, 1986. godine. str. 23-28.
- Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine za 1961, 1971, 1981 i 1991. Republički zavod za statistiku, Sarajevo.
- Vresk, M., 1991: Gravitacijsko područje dnevnih migracija Zagreba, Geografski glasnik 56, Zagreb.
- Vrišer I., 1973: Industrializacija Slovenije, Ljubljana.

SPATIAL MOBILITY OF THE EMPLOYED POPULATION AND OCCUPATIONAL STRUCTURE OF THE LABOUR FORCE IN INDUSTRY OF THE TUZLA VALLEY

Summary

The paper relies on thorough theoretical and practical knowledge of spatial processes of industrialisation and its emerging forms, not only in our country but also in the world. In the first chapter daily migrations of labour force in the Tuzla valley were discussed. In addition to Tuzla, the three centres are distinguished according to importance of their function of work: Lukavac, Živinice and Banovići. The Tuzla valley is characterised by dynamical daily migrations of workers. The shown data on importance of function of work and increase in number of the employed in centres of work indicate the polarisation in distribution of jobs in the Tuzla valley. With increase of number of industrial workers until 1991, number of daily migrants increased as well. Out of total 17.568 industrial workers, in May 1991 even 8.964 workers or 51,0% daily commuted to Tuzla from surrounding settlements, which are 6 to 10 kilometres away from Tuzla. Every second worker in industry of Tuzla was a daily migrant. For productivity of labour force in industry of the Tuzla valley vocational education, which, along with on-the-job training forms the occupational structure, is significant. In industrial firms and plants of the Tuzla valley, we have followed the occupational structure of industrial labour force at different levels. We have analysed the occupational structure of the employed people in 1991 and in 1999, according to branches of industry.

PLACE AS OVERLAP BETWEEN THE INTERESTS OF REGIONAL GEOGRAPHY AND MARKETING

Kvetoslava Matlovičová

RNDr.

Department of Geography,
Faculty of Humanities and Natural Sciences,
The University of Prešov
Prešov, Slovak Republic
e-mail: kveta@unipo.sk

UDK: 911.3

COBISS: 1.01

Abstract

Place as overlap between the interests of regional geography and marketing

The new challenges presented by a place have launched a marketing research initiative that integrates various marketing approaches requiring not only a wide variety of knowledge in humanities, social sciences, and business disciplines, but also comprehension of the entire complexity of its product – a place. The intricacy of its very essence and nature has probably been one of the reasons why no consensus exists so far on how to define the marketing of place. Here is the space for geography to which a place represents an object of research, and to which a place is also part of the method of how to perform such research. This paper is dedicated to discussion about the issues of applicability of the concept of place in territorial marketing that forms the contact zone between regional geography and marketing.

Key words

the concept of place, place marketing, regional geography

1. Introduction

It is the prevailing opinion in professional and scientific literature that the issues of marketing are only dealt with by economists. For that reason, whenever geographers show interest in marketing this is usually viewed with reserve, as far as their professional competence and potential to yield relevant and generally applicable results is concerned. With respect to the historical context of creating the marketing of place, this mistrust is not very well founded. That is to say, particularly urban geographers were among the first in Europe to occupy themselves with the issues relating to marketing a place. This is well documented by a scholarly publication by Kaerns and Philo entitled „Selling Places”(1993) that has been written based on the conclusions of the 1990 Annual Conference held by the Institute of British Geographers. By that time, no marketing specialists had ever been involved in any activities in the field of place marketing. Methods formerly employed for the promotion of a place where therefore traditionally the exclusive domain of urban geographers.

2. The Concept of Place

Geography has been explicitly dealing with the concept of place since the first half of the 1900s, but has been intuitively involved in it since its very beginnings. Perhaps we may formulate a conjecture that there is a link between the differentiations in the conception of place and the transformation in marketing approaches to it. This cross-fertilization in the context of historical connections and paradigmatic developments in geography is illustrated in the below Table 1.

Tab. 1: Mutual interference between approaches to a place and place-marketing practices in the context of historical developments.

HISTORICAL CONTEXT (APPROXIMATE DEFINITION)	GEOGRAPHIC SCHOLARLY TRADITION	CONCEPTION OF SPACE	APPROACH TO PLACE	PLACE - MARKETING PRACTICE
<p>1940s</p> <ul style="list-style-type: none"> - the phase of physical recovery of places - a higher dynamics of urbanization and industrial centers' development - continuing fordism 	<p>CHOROLOGICAL PARADIGM</p> <ul style="list-style-type: none"> - the classic regional geography 	<p>ABSOLUTE CONCEPTION OF SPACE</p> <ul style="list-style-type: none"> - space as a container 	<p>PLACE AS PART OF A MOSAIC</p> <ul style="list-style-type: none"> - a place perceived as a singular point with a unique combination of natural and anthropogenous parameters (exceptionalism) 	<p>PROMOTION AND SALES OF PLACES</p> <ul style="list-style-type: none"> - deliberate exercise of partial marketing tools and techniques; pricing, simple promotional activity and distribution - mass use of statistical methods and information on the market

Tab. 1: Mutual interference between approaches to a place and place-marketing practices in the context of historical developments (cont.).

<p>1950s AND 1960s</p> <ul style="list-style-type: none"> - continuing fordism - the uniformity of lifestyle - „welfare state“ – state interventionism - reglementation, market regulation (keynesianism) 	<p>NOMOTHETIC PARADIGM</p> <ul style="list-style-type: none"> - the neopositivist quantitative geography - directed to revealing general areal patterns 	<p>ABSOLUTE CONCEPTION OF SPACE</p> <ul style="list-style-type: none"> - based on the fact that space can be scientifically investigated on the basis of physical laws - for analytical purposes, space was viewed as objective, neutral, passive, and empirical (a container filled with static although moving objects and dynamic behavioral flows) 	<p>PLACE – LOCATING WITHIN SPACE</p> <ul style="list-style-type: none"> - a place as the location of a point in the space defined by coordinates 	<p>MARKETING BROADENING</p> <ul style="list-style-type: none"> - incorporation of marketing in the system of economic sciences (1960) - the dynamization of the development of marketing tools and techniques, first self-contained marketing concepts - the initial stage of the application of marketing for state territories -1969 - non-profit organizations' marketing
<p>1970s THROUGH 1990s</p> <ul style="list-style-type: none"> - oil crisis - cutting subsidies to cities and towns - postfordism, „Just-in-time production“ - „entrepreneurial city“ - the individualization of lifestyle - postmodernism - the intensification in globalization and digitalization processes - neoliberal theories - „Thatcherism“ and „Reaggonomics“ - the public and private sectors' partnership 	<p>HERMENEUTICAL ORIENTATION</p> <ul style="list-style-type: none"> - humanist geography 	<p>RELATIVE (RELATIONAL) CONCEPTION OF SPACE</p> <ul style="list-style-type: none"> - space as a social experience Both humanist geography and, afterwards, also critical geography handle the notion of relative (relational) space. 	<p>PLACE AS A MEANING</p> <ul style="list-style-type: none"> - the conception of place would express an attitude toward the world stressing subjectivity and experience rather than the logic of the areal science 	<p>THE CONCEPTION OF PLACE MARKETING</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1971 - social marketing - 1980s - marketing of place - late 1990s – the conception of “a new style in public sector management“ (new public management), a strong emphasis is placed on employees' professional training - a client based approach - the creation of specific competitive advantages of places - public relations - deliberate development of identity and image creation - repositioning
	<p>CRITICAL ORIENTATION</p> <ul style="list-style-type: none"> - structuralist and critical realistic approaches 	<p>RELATIVE CONCEPTION OF SPACE</p> <ul style="list-style-type: none"> - space as a process or as an arena for everyday events 	<p>PLACE AS A PROCESS</p> <ul style="list-style-type: none"> - a place as a socially constructed entity It is not natural, but has been created by man, and can also be changed or destroyed by man (in the aspect of meaning and in the material aspect). 	

Tab. 1: Mutual interference between approaches to a place and place-marketing practices in the context of historical developments (cont.).

THE EARLY 21 st CENTURY	HOLISTIC ORIENTATION	REFLEX CONCEPTION OF SPACE	PLACE AS PART OF SPACE BOTH MEANING AND PROCESS	LIVE STYLE MARKETING
<ul style="list-style-type: none"> - the globalization and digitalization of the world - the welfare state crisis - the expansion of neoliberalism - pragmatic eclecticism (the pragmatic method of combining and selecting various orientations, theories, and views) 	idiographic-nomothetic variant	- space as a hologram	- the trinity model of place	<ul style="list-style-type: none"> - comprehensive place marketing – efforts to bring about balance between the needs of customers and the various interests at local, regional and nationwide levels - segmentation by type of lifestyle as an interaction between an individual and an environment <p style="text-align: center;">FUTURIST MARKETING</p> <ul style="list-style-type: none"> - predicting future developments in the fields of manufacture, sales, services, demand, and customer behavior - segmentation by lifestyle trends and philosophies, the marketing identification of trains of thought depending on local particularities

Source: Rumpel (2002), Matlovič, Matlovičová (2006), Čichovský (2001), Matlovič, (2006).

2.1 Place According to Chorological Paradigm

The conception of places as singular points located on the Earth's surface characterized by a unique combination of physical-geographic and human-geographic features falls within the period of 1940s through 1950s and represents the first stage of the empirical analytical tradition research tradition in geography. In 1939, the most famous exponent of this tradition R. Hartshorne formulated his idea of geography's fundamental goals, according to the chorological paradigm, as "the study of areal differentiation of the world" while he viewed "the world as a rich and fascinating mosaic of places, and the geographer's task was to describe and explain this variable character" (Hartshorne 1939). This notion of a place in the development of marketing theory corresponded to the stage of the promotion and sales activities to sell the potential of particular places. This was a deliberate utilization of partial marketing tools and techniques with the aim to highlight the particularities of individual geographical locations (Gold and Ward 1994, p.2), the

meaning of which was differentiated, but nevertheless perceived uniformly. Research in geography was focusing on identifying that meaning in order that it can be successfully advertised and sold using marketing tools. This was simple publicity for then-existing summer resorts, residential suburbs, and cities promoting them as advanced industrial centers offering a high living standard. As the demand was constantly outstripping the supply, the process of intense accumulation that had begun in the 1930s and was characterized by mass production and mass consumption, has not generated any requirement for a conspicuous product distinction. Problems associated with the funding of production processes and the issues of workforce were treated preferentially. Mass use of statistical methods and market information was primarily focused on determining the magnitude of demand, rather than identifying the differentiation of needs and interests.

2.2 Place According to Nomothetic Paradigm

The 1950s and 1960s brought a change in the direction of the concept of place with respect to its limitation to localization in space. This approach is typical for neopositivist quantitative geography that would place more emphasis upon those research techniques leading to the revealing of general areal patterns, rather than on places and people (Hubbard et al. 2002, 13; Matlovič 2006, 15). As far as the marketing theory of place is concerned, this implied that, besides promoting the uniqueness of places, also the argument pointing out the actual location (and accessibility) of places began to be used as a potential comparative advantage in the ever increasing competitive environment. For instance, the actual location (and accessibility) relative to the existing transportation infrastructure, possible residential space (or possible accommodation options) for workers, rest and recreation areas, facilities has now become a relevant argument in the battle for placing new factories. At that point, a place being a product of the marketing strategy that has been implemented in the system of economic sciences represented a relatively complex entity, substantially unique not only for its characteristic features but also for its location (or accessibility). The increasing competition in manufacturing industries has forced companies to expand their product assortments and begin to address the issues of market segmentation. This has contributed to further enhancement of the then-common, existing marketing instruments as well as to developing new tools and drafting first self-contained marketing concepts. Initially, the new marketing tools were applied to state territories. Due to the exercise of state interventionist policies they were not applied to places of minor scale.

2.3 Place According to Hermeneutical Paradigm

The period of the 1970s through 1990s saw a rapid advancement in the development of both concepts. In geography, criticism of the absolute conception of space and place has escalated, being pursued primarily by quantitative geography, and two new approaches to the conception of place were developed during that period, too: place as a meaning (connotation), typical for the hermeneutical research tradition, and place as a process that had been promoted by followers of the critical research tradition.

In the hermeneutical research tradition, a place is closely tied to its meaning. As is stressed by Castree (2003, 167), places may be perceived at a set of subjective feelings that people have about place and its function and role in their individual or

group identity (Castree 2003, 167). Humane geography viewed the 'meaning', i.e. that what forms the basis for constituting a place, in a highly individualistic manner, although the affection and meanings were often shared. In principle, however, a place means different things to different people (Hubbard et al. 2002, 16). This was a very fundamental piece of knowledge for marketing disciplines as it leads to the development of brand new marketing techniques attempting to determine the nature of the identity and the image of a place. Aaker (2003, 60) uses the following likening: he says that "... a local identity is just as a place, being looked for in order to be apprehended. A local identity is a unique set of associations that identify a place which the management wants to either create or retain. The associations represent what a place means and indicate a promise to potential visitors based on local life and institutions." At the present day, no one disputes any longer that the identity of a place results from activities planned within the framework of place-marketing projects and, unlike image, we regard it as an objective state of place perception. We see it as a sum of characteristics by which a particular place differs from others. It represents an active portion of marketing planning, and can be influenced. Being a result of marketing communication, but also a result of coincidence processes, image is a passive process. Unlike identity, the image of a place is "a set of subjective views, ideas, senses and feelings that people get from a place. Any image will thus represent a simplification of a huge amount of associations and partial information associated with a particular place. ... in simple terms, image is something more than just trust ... it is a personal perception of a place that may vary greatly from person to person." (Kotler et al. 1999, 160-161; Kotler et al. 2002, 229). An identity, a brand and image should be viewed as mutually dependent elements of a product called 'place'. We often perceive the difference between these on an intuitive basis only. The figure below (Figure 1) shows an attempt to formulate the creation of a place's image through its identity and brand.

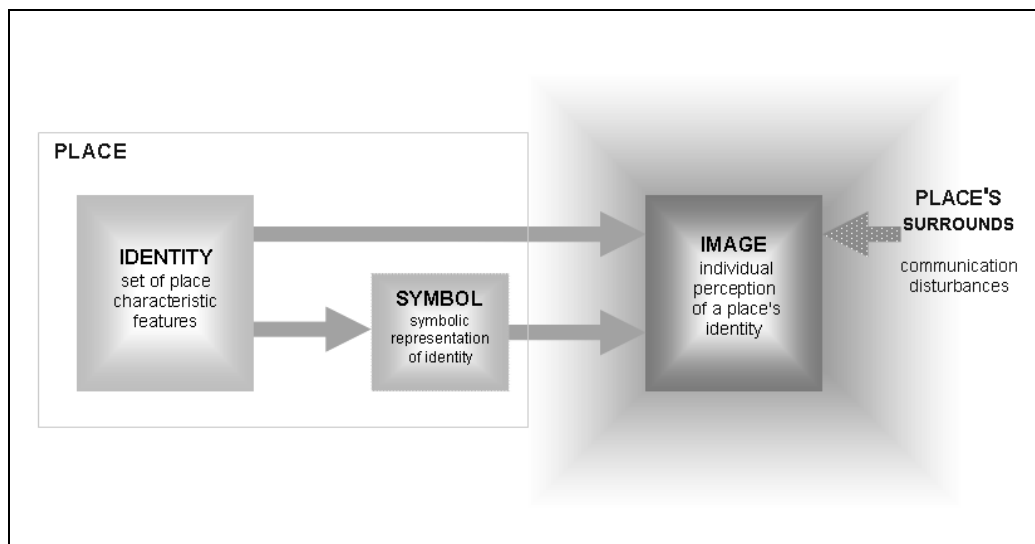

Fig. 1: A model of creating a place's image through identity and brand.
Source: prepared by author.

2.4 Place in Critical Research Tradition

In geography, the critical research tradition is represented by both structuralist and realistic approaches (such as radical, feminist, realistic and new cultural geography, and the theory of structuration). Places are perceived as very complex entities that are situated within their own hypothetical limits, but are formed by external forces emanating from beyond these assumptive limits (Hubbard et al. 2002, 17). In the contemporary critical human geography, there is a dominating debate about places seen as socially constructed entities. If we assert that a place is constructed socially, it implies that it is not a natural entity, but has been created by man, and can also be changed or destroyed by man (in the aspect of meaning and in the material aspect).

As for the historical context, cities began to realize the need for addressing the problem of reduced funding due to cuts in state subsidies, which resulted from the 1970s' oil crisis and the subsequent lack of investment capital. Then, the process of finding a solution began. One option was to expand the marketing concept and apply it to cities and towns. In fact, this was an idea of managing a municipality as a commercial enterprise - the concept of so-called "entrepreneurial cities". The critical approach to place supported this idea by allowing the perception of external environments' impacts upon the formation of the resulting image of a place. It thus can be seen as another spur for the marketing analysis of place seen as a product in the competitive battle for resources.

Therefore, the creation of a place necessarily requires that the limits of such place be defined and, at the same, that everything that lies beyond these limits be defined as well. Just like we have a word for contemplating the things that occur at the wrong time - *ana-chron-ism*, we also ought to use a proper word for things that are found at the wrong place - *ana-chor-ism* (Cresswell 2004, p. 103). The concept of anachorism is a useful idea that could be helpful in the research of social-areal exclusion and that also offers a prospect of direct benefit for developing a marketing philosophy relating to a place.

2.5 Holistic Approach – the Fundament of Creating a Place as a Marketed Product

According to Matlovič (2007), the core of the holistic approach to the analysis of place lies in the synthesis of all of the so far mentioned approaches and the development of a consistent geographical characteristic of a place consisting of the following components: a) an empiric-analytic component (the identification and explanation of a geographical position and accessibility, space-time structures and forms), b) a critical analytic component (the identification and explanation of processes and their participants and the interactions between the place and its vicinity), c) a hermeneutical analytic component (the identification and understanding of the dominant features of a meaning), and a synthetic component (the identification of integrating threads).

The modern place-marketing approach is grounded in the understanding of general principles of how a place works that are applicable to the entire universe of specific shapes. It uses any accessible information about the given place. It seems that the concept of place has a considerable potential to be subsequently applied in real-life marketing.

As already indicated above, a place represents an interesting phenomenon the substance of which is still so much a disputed one among scientists and only at the philosophical level. It has been, is, and I trust, long will be a subject of interdisciplinary and transdisciplinary studies.

Marketing perceives a place as a product that can be shaped according to previously established objectives. In common life we are prone to view a product as something made from solid material, tangible, but after careful and thorough consideration we realize that what we have thought of as a solid thing is also something of an intangible nature - such as taste, flavor, scent, impression, sense, feeling, or the atmosphere. In marketing terms, the notion of 'a product' covers any and all artifacts (manufactured/crafted products), services, and also experience, persons, places, organizations, information and thoughts, which means everything that may possibly become a medium of exchange, an item of use or article of consumption, everything that may satisfy the needs and desires (Kotler and Armstrong 2004, 382). Further, the authors extend the above list by events, persons, places, organizations, ideas or various combinations of these elements.

The complicated inner structure as well as the internal and external relational levels of a place foreshadows some difficulties associated with its specification (definition). One of the aspects of the view of a place is grounded in the fact that it represents virtually a kind of "inheritance" or "heritage" passed from generation to generation, representing thus a fundamental quality of the new direction in marketing - the so-called heritage marketing. However, the essence of the marketing process consisting in its adaptation to the preferences and needs of clients does not necessarily exclude the creation of a new place without having any prior history.

From the perspective of a marketer who is creating a product called 'place', the high degree of place's heterogeneity poses a problem. This is why the common practice is to create a place using the "per partes" (by parts) method. According to Florek (2006), the final character of a so-called "mega-product" is determined by the amount and diversity of its parts - subproducts that represent certain sets of benefits offered for pay, at a reduced cost or on a free-of-charge basis.

In addition to functional components, a place also involves semantic integral components such as image, a local cultural climate, a business climate, the capability of self-organization and the capability of creating network relations between and among various subjects, a communication system, and the quality of economy. Their meaning lies in inimitableness, and therefore they are critical inputs to the process of gaining a competitive advantage over other places.

Literature

- Aaker, D., A. 2003: Brand building. Budování obchodní značky. Computer Press, Brno, 312 p.
- Castree, N. 2003: Place: Connections and Boundaries in a Independent Word. In: Holloway, S., Rice, S. P., Valentine, G., eds., Key Concepts in Geography. SAGE Publications, London, pp. 165-186.
- Cresswell, T. 2004: Place - a short introduction. Blackwell, Oxford, p. 153.
- Čichovský, L. 2001: Marketing na rozhraní dvou tisíciletí. Nakladatelství RADIX s.r.o., Praha.

- Florek, M. 2006: Podstawy marketingu terytorialnego. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań.
- Gold, R. J., Ward. V. S. (Eds) 1994: Place Promotion, the use of publicity and marketing to sel towns and regions. Wiley & Sons Ltd, Chichester.
- Hartshorne, R. 1939: The Nature of Geography. A critical Survey of the Current Thought in the Light of the past. Association of American Geographers, 29, pp. 171-645.
- Hubbard, Ph., Kitchin, R., Bartely, B., Fuller, D. 2002: Thinking Geographically. Continuum, London, 275 p.
- Kearns, G., Philo, C. (Eds) 1993: Selling Places. The city as cultural capital, past and present. Pergamon Press Ltd, Oxford.
- Klamár, R. (2006): Definovanie priorít rozvoja na lokálnej úrovni z pohľadu hlavných aktérov rozvoja (na príklade mikroregiónu Ptava). In: Geografická revue, č.2, Katedra geografie Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica, pp. 135-146
- Klamár, R. (2002): Strategické plánovanie regionálneho hospodárskeho rozvoja (na príklade Humenného). Zborník z XIII. kongresu SGS. Geografické informácie 7, Nitra, pp. 121-126
- Klamár, R. (2006): Plánovanie rozvoja regiónov na lokálnej úrovni v nových podmienkach demokracie (na príklade vidieckeho mikroregiónu). In: Ištók (ed.): Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie. FHPV PU, Prešov, pp. 108-132
- Kotler, P., Asplund, C., Rein, I., Haider, D. 1999: Marketing Places Europe. Pearson Education Ltd, London, 388 p.
- Kotler, P., Hamlin, M. A., Rein, I., Haider D. H. 2002: Marketing Asian Places. John Wiley & Sons (Asia), Singapore, 443 p.
- Kotler, P., Armstrong, G. 2004: Marketing. Grada Publishing, Praha, 855 p.
- Matlovič, R. 2006: Geografia – hľadanie tmelu (k otázke autonómie a jednoty geografie, jej externej pozície a inštitucionálneho začlenenia so zreteľom na slovenskú situáciu). Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica, 9, 6-43.
- Matlovič, R. 2007: Hybridná idiograficko-nomotetická povaha geografie a koncept miesta. Geografický časopis, ročník 59, č. 1.
- Matlovič, R., Matlovičová, K. (2007). Koncept miesta vo vývoji geografického myslenia in Kraft, S., Mičková, K., Rypl, J., Švec, P., Vančura M.(eds.): Česká geografie v Evropském prostoru, sborník příspěvku XXI. sjezdu České geografické společnosti, 30.8.-2.9.2006, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, červen 2007, pp. 181-190
- Rumpel, P. 2002: Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje. Spisy Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity, sv. č. 145/2002, Ostravská univerzita.

PLACE AS OVERLAP BETWEEN THE INTERESTS OF REGIONAL GEOGRAPHY AND MARKETING

Summary

Based on the above reflections we can state that a place, as a product, is a specific set of both tangible and nonmaterial subproducts associated with the aspect of functionality and space (area) (Florek 2006). We can make a positive impact on the development of a place and its vicinity through shaping that aspect and adapting it to specific needs of the marketplace. The prosperity and economic health of a place, as a target in the broadest possible meaning of that word, can be established, maintained and further enhanced through adequate and systematic application of the existing marketing tools.

APPLICATION OF THE HUFF'S PROBABILITY MODEL ON SELECTED LARGE-AREA RETAIL UNITS IN KOŠICE IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATIONAL CHANGES IN RETAIL AFTER 1989 IN SLOVAKIA

Jana Fertal'ová

RNDr.

Department of Geography and Regional Development

Faculty of Humanities and Natural Sciences

Prešov University

17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovak Republic

e-mail: jankageo@unipo.sk

Pavol Varga

Bc.

Department of Geography and Regional Development

Faculty of Humanities and Natural Sciences

Prešov University

17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovak Republic

e-mail: pallito@pobox.sk

UDK: 911.3:339.176

COBISS: 1.01

Abstract

Application of the Huff's probability model on selected large-area retail units in Košice in the context of transformational changes in retail after 1989 in Slovakia

After 1989 there have been rather significant qualitative and spatial changes in retail trade network in Slovakia. The behaviour of trader as well as consumer is changing. Supranational trade networks with their large hypermarkets are penetrating our trade. In last four years the share of hypermarket shopping in Slovakia has increased more than twice, and the share of small shops and counter shops is decreasing despite the fact that they keep the highest average annual shopping frequentation. Hypermarkets continuously make a profit of new customers.

Key words

retail, shopping behaviour, Slovakia, hypermarket, retail store, intensity of attendance, accessibility area of attendance, the Huff's probability model

Uredništvo je članek prejelo 28.4.2008

Introduction

The construction of large-area retail units in Slovakia has consequently changed the shopping behaviour of its inhabitants. They start to prefer the individual car transport and reduce the public or pedestrian one, since the shopping centres concentrate themselves mostly in the city outskirts. People usually do shopping in the afternoon and in the evening. Saturday and Sunday are the most popular days in week for shopping. Thus, we can see that the former models of shopping behaviour are changing and become more identical with those of the western Europe.

Mowen (1987) considers that the discipline of consumer's behaviour is dealing with generation of decisions concerning the processes of acquirement, consumption and use of goods, services, and ideas. The creation of decision is, as he writes, an important basis, whereas it often occurs in groups, families, in firm's management etc. The acquirement process includes the communication, remembering, and considering acquired information (Mowen 1987).

Behavioural geography, according to Walmsley and Lewis (1984), is trying to find a relation between consumers' behaviour and spatial structure of retail trade environment. It used to be supposed that a man prefers the minimal mobility towards shopping and behaves in favour of economic nature. Later studies has proved that a part of consumers select the place of shopping not only by the goods offer and services, size, attractiveness and good atmosphere of the shop. Researches have revealed that people do not respect the logic of objectiveness and behave irrationally (Walmsley and Lewis 1984). It means that if there was built a supermodern shopping centre with perfect services and low prices near the city, not all people from its surroundings would do their shopping there, and on the other hand, many people from more distant areas might do shopping there (Szczyrba 2002, 2005).

2.1 Huff's probability model

The Huff's probability model is based on a classic gravitation model, which can be considered as the earliest type of spatial models, and which was formulated on the basis of analogy with the Newton's universal gravitation law. Gravitation models were first used only for demographic research and it was only after 1930's that they were used also for definition of retail and services centres' tributary areas. Among others, following Slovak authors worked in the field of application and issues of gravitation model: Bezák (1999, 2000), Bezák and Michniak (1999), Kusendová (2001), Kusendová and Labuda (2002), Paulov and Poláčik (1979, 1982), Paulov (1986b, 1991, 1993). Hebák (1972) used the possibility of application of gravitation model in quantification of retail tributary area, Čadková and Krásný (1985) used it for definition of the tributary area of service centres for citizens.

The best known gravitation model is the so called Reilly's law of retail gravitation. It is a formula stating that two bigger areas divide among themselves the purchase demand of a town situated between them, suggesting that customers are drawn from the intermediate town at or close to the point of equal probability, approximately in direct proportion to the population of the two shopping areas and in inverse proportion to the squares of the distance between the town and the two shopping areas. This model does not take into account all the aspects that influence

the division of smaller intermediate town population spending between the two shopping areas (transport possibilities, communication network quality, population density, trade and social activity of the retail municipalities, geographical conditions, social and income differentiation of customers, etc. (Pražská and Jindra et al. 1998, Szczyrba 2005).

This basic model can distort reality, as it considers the sphere of influence of shopping areas to be closed and mutually exclusive. However, the research proved the existence of intermediate areas the population of which commutes more or less regularly to two or more retail centres. The definite breaking point between particular centres can be used especially in the situation where the distance from the retail centres is the determining factor and where the choice is minimal (i.e. mainly in countryside environment). In more urbanised areas more retail centres operate in individual municipalities and thus the possibility of choice is growing. *Huff's probability model* reacts to this fact. It considers size of the shop, defined by the shopping floor area, and its temporal accessibility. It defines proportion of purchase journeys from a particular municipality to all retail centres of the analysed area. This proportion can be considered a probability that a certain retail centre will be a target shopping area for the inhabitants of the municipality. This model can be applied broadly and it has been the most widely used model since the 1970's (e.g. for localisation of retail units and service centres). However, even in spite of the fact that it is a widely used model, content of individual parameters remains problematic. The model (Pražská – Jindra et al., 1998, Szczyrba 2006) is stated as:

$$P(C_{ij}) = \frac{\frac{S_j}{T_{ij}\lambda}}{\sum_{j=1}^n \left[\frac{S_j}{T_{ij}\lambda} \right]}$$

Where:

- $P(C_{ij})$ – probability that the municipality i inhabitants will shop in the retail centre j
- S_j – size of the retail centre j given by shopping floor area
- T_{ij} – temporal accessibility of the retail centre j from municipality i
- λ – parameter, which changes according to hierarchical level of the retail area (empirically)

2.2 Application of the model to selected large-area retail units

For this article, the Huff's model was applied to four particular large-area retail units in city of Košice. The aim of this application was to compare the probability of inhabitants of particular city parts (wards) shopping in a selected large-area retail unit. Temporal accessibility of retail centre j from municipality i was replaced by the spatial distance of retail centre j from municipality i in calculation of probability. The reason for this replacement was the lack of objectiveness of the temporal accessibility data, as this is very difficult to measure due to various reasons. The model was applied to 4 different retail units, one of which is the largest retail-centre in Košice (Optima) and the remaining three are less important retail (discount) units Lidl, due to both their shopping-floor area and the variety of offered goods. Since retail centre (mall) and discount retail unit differ in many aspects, the aim of this paper is to compare gravitation of individual stores.

Tab.1: Application of the model to selected large-area retail units.

City part	$\sum_{j=1}^n \left[\frac{S_j}{T_{ij}\lambda} \right]$ without OPTIMA a LIDL	$\frac{S_{ij}}{T_{ij}\lambda}$ (OPTIMA)	$\frac{S_{ij}}{T_{ij}\lambda}$ (LIDL Darg. hrd)	$\frac{S_{ij}}{T_{ij}\lambda}$ (LIDL KVP)	$\frac{S_{ij}}{T_{ij}\lambda}$ (LIDL Západ)
Staré mesto	33530.33	2250	248.2	98.93	145.18
Barca	3109.72	1777.78	20.57	23.11	30.72
Dargovských hrdinov	4124.91	599.38	203.18	24.73	26.34
Džungľa	98293.39	1306.12	1400	64.2	75
Kavečany	1465.38	369.17	27.58	29.62	20.64
Košice- JUH	22450.96	9000	77.51	64.2	113.61
Košice – SEVER	9465.56	1306.12	155.56	144.44	105.35
Košice – ZÁPAD	30332.51	10240	65.45	369.78	1200
Košická Nová Ves	4713.1	959.6	185.12	23.9	30.72
Krásna	1792.83	661.88	22.58	13.33	15.67
KVP	13507.02	4355.39	46.28	1697.96	634.71
Lorinčík	3986.78	3160.49	17.28	71.97	70.52
Luník IX	18579.76	36000	30.73	133.12	237.04
MČ KE- Sídlisko Ťahanovce	3305.34	483.93	122.91	26.53	24.49
Myslava	5750.9	2739.6	28.57	369.78	158.68
Nad Jazerom	5500.93	2250	35.84	25.61	34.77
Pereš	7170.01	7111.11	22.58	106.12	122.88
Poľov	2880.42	2115.7	14	30.77	37.93
Šaca	829.34	457.05	6.33	12.68	11.42
Šebastovce	2404.64	1370.61	14.73	19.1	23.64
Ťahanovce	2743.58	457.05	93.24	25.61	23.64
Vyšné Opátske	9504.36	2115.7	99.56	37.66	53.19

Main differences between large-area retail stores Optima and Lidl:

- Optima is a retail centre (mall), Lidl is a discount retail unit .
- Optima offers a wider variety of goods than Lidl stores.
- There are 89 smaller shops situated in the shopping gallery of Optima retail centre, Lidl stores do not have a shopping gallery.
- Area of Optima is 36000 m², area of a Lidl store is 1200 – 1400 m².
- The developer of Optima retail centre was Optima Corporation Bratislava. The main partners of the project were TK Development and Ahold Real Estate. TK Development was responsible for building of the shopping gallery, Ahold was responsible for Hypernova hypermarket. All retail units Lidl in Slovakia are

operated by a trading company Lidl Slovenská republika, v.o.s. There are 60 Lidl discount retail units in Slovakia at present (3 in Košice) and 1 logistic centre in Nemšová.

- Shopping floor area of Optima is divided between the shopping area of Hypernova store (15 000 m²) and shopping gallery (21 000 m²), shopping area of Lidl represents solely the shopping floor of the discount retail unit.

Table 2: Application of the model to selected large-area retail units.

City part	$\sum_{j=1}^n \left[\frac{S_j}{T_{ij}\lambda} \right]$ without OPTIMA	$\sum_{j=1}^n \left[\frac{S_j}{T_{ij}\lambda} \right]$ without LIDL Darg. hrd.	$\sum_{j=1}^n \left[\frac{S_j}{T_{ij}\lambda} \right]$ without LIDL KVP	$\sum_{j=1}^n \left[\frac{S_j}{T_{ij}\lambda} \right]$ without LIDL Západ	P(C _{ij}) OPTIMA	P(C _{ij}) LIDL Darg. hrdinov	P(C _{ij}) LIDL KVP
Staré mesto	34022.64	36024.44	36173.71	36127.46	0.066132434	0.006889767	0.002734859
Barca	3184.12	4941.33	4938.79	4931.18	0.558326947	0.004162847	0.004679284
Dargovských hrdinov	4379.16	4775.36	4953.81	4952.2	0.136870998	0.042547578	0.004992117
Džungľa	99832.59	99738.71	101074.51	101063.71	0.013083102	0.014036676	0.000635175
Kavečany	1543.22	1884.81	1882.77	1891.75	0.239220591	0.014632775	0.015732139
Košice- JUH	22706.28	31628.77	31642.08	31592.67	0.396366115	0.002450617	0.002028944
Košice - SEVER	9870.91	11021.47	11032.59	11071.68	0.13232012	0.01411427	0.013092121
Košice - ZÁPAD	31967.74	42142.29	41837.96	41007.74	0.320322926	0.001553072	0.008838385
Košická Nová Ves	4952.84	5727.32	5888.54	5881.72	0.193747426	0.032322273	0.004058731
Krásna	1844.41	2483.71	2492.96	2490.62	0.358857304	0.009091239	0.005347057
KVP	15885.97	20195.08	18543.4	19606.65	0.274165821	0.002291647	0.091566811
Lorinčík	4146.55	7289.76	7235.07	7236.52	0.762197489	0.002370448	0.009947381
Luník IX	18980.65	54949.92	54847.53	54743.61	1.896668449	0.000559236	0.002427092
MČ KE- Sídliisko Ťahanovce	3479.27	3840.29	3936.67	3938.71	0.139089522	0.032005395	0.006739198
Myslava	6307.93	9018.96	8677.75	8888.85	0.434310463	0.003167771	0.042612428
Nad Jazerom	5597.15	7811.31	7821.54	7812.38	0.401990299	0.004588219	0.003274291
Pereš	7421.59	14510.12	14426.58	14409.82	0.958165299	0.001556155	0.007355867
Poľov	2963.12	5064.82	5048.05	5040.89	0.714010907	0.002764165	0.006095423
Šaca	859.77	1310.49	1304.14	1305.4	0.531595659	0.004830254	0.009722883
Šebastovce	2462.11	3817.99	3813.62	3809.08	0.556681058	0.003858051	0.005008365
Ťahanovce	2886.07	3249.88	3317.51	3319.48	0.158364142	0.02869029	0.007719645
Vyšné Opátske	9694.77	11710.91	11772.81	11757.28	0.218231067	0.008501474	0.003198896

City of Košice is divided into 22 city parts (wards) and each of these represents parameter i , which is a parameter of a location from which the distance to the analysed retail unit is measured (and in parameter T_{ij} temporal accessibility was replaced by distance). Average distances of each city ward ((maximum distance + minimum distance)/2) from a selected large-area retail unit were used in calculations.

According to the Huff's model, the highest probability that Optima centre will be a target for shopping of its inhabitants are in the city parts Luník IX, Pereš and Lorinčík. This is determined by both the closeness of these parts to the retail centre and the fact that no other store, included in this research, is situated in these city wards. In this case we can see the disadvantages of this theoretical model, since it does not take into account some factors that influence the results of the research. In case of Luník IX this factor is a social pattern of its inhabitants. These inhabitants usually shop in other large-area stores, which offer cheaper goods yet their range of goods is smaller and less varied (e.g. Kaufland or Lidl). It is interesting that the city ward, in which Optima is situated, did not reach the highest number of probability calculations according to the Huff's model. This is caused by location of other retail units in this area. City ward JUH, in which Optima is located, is also a city ward with the highest number of large-area stores in the city of Košice, and thus the probability of shopping here is not as high as in Luník IX, Pereš and Lorinčík parts, where none of the analysed retail units are situated. The result of the lowest probability of shopping in Optima retail centre was also very interesting. The lowest probability was not reached by the most distant parts of the city, but by the city ward Džungľa. This result was influenced mainly by the fact that two relatively large stores are situated in this part of the city (Tesco and Baumax) and also the fact that Optima is one of the most distant stores from this part of the city. Similar probability results for the city ward Džungľa were calculated in case of the Lidl retail unit situated in the city ward of Dargovských hrdinov. Even though it is in a close proximity of this retail unit, the probability of shopping there is much lower than in other neighbouring parts of the city. It is caused by the fact that large-area retail stores are situated in this smallest city ward Džungľa. As expected, the highest probability, according to the Huff's model, was reached by the city ward of Dargovských hrdinov, where the retail unit is also situated. The lowest probability of shopping is not in the most distant part of the city but in the city ward Luník IX. This is caused by the closeness of other large stores (in the city ward JUH).

In case of Lidl retail units in the KVP and Západ housing estates, the lowest probability of shopping again applies to the Džungľa city part, due to the same reasons as mentioned above in case of Optima retail centre. There were no unexpected results in other calculations.

All calculations are reflected in the maps in Figure 1. As it can be seen, the probability of shopping depending on distance decreases more slowly in case of Optima retail centre (Figure 1A). On the other hand, it can be seen from pictures 1B, 1C and 1D that the probability of shopping decreases more rapidly depending on distance. The size of the stores has a significant influence on this as well.

Table 3: Application of the model to selected large-area retail units.

City part	$P(C_{ij})$ LIDL Západ	$P(C_{ij}) * 1000$ OPTIMA	$P(C_{ij}) * 1000$ LIDL Darg. hrd.	$P(C_{ij}) * 1000$ LIDL KVP	$P(C_{ij}) * 1000$ LIDL Západ
Staré mesto	0.00401855	66.13243417	6.889767058	2.734859101	4.018549879
Barca	0.006229746	558.3269475	4.162846845	4.679283792	6.229746227
Dargovských hrdinov	0.005318848	136.8709981	42.54757756	4.992117178	5.318848189
Džungľa	0.000742106	13.08310242	14.03667643	0.635174981	0.742106143
Kavečany	0.010910533	239.2205907	14.63277466	15.73213935	10.91053258
Košice- JUH	0.003596087	396.3661155	2.450616954	2.028943736	3.59608732
Košice – SEVER	0.009515268	132.3201204	14.11426969	13.09212071	9.515267782
Košice – ZÁPAD	0.029262768	320.3229255	1.553071748	8.838385046	29.26276844
Košická Nová Ves	0.005222962	193.7474257	32.3222729	4.058731027	5.222961991
Krásna	0.006291606	358.857304	9.09123851	5.347057313	6.291606106
KVP	0.03237218	274.1658205	2.291647273	91.56681083	32.37217985
Lorinčík	0.009745016	762.1974895	2.37044841	9.947381297	9.74501556
Luník IX	0.004330003	1896.668449	0.559236483	2.427091977	4.330003082
MČ KE- Sídliisko Ťahanovce	0.006217772	139.0895217	32.00539543	6.739198358	6.217771809
Myslava	0.017851578	434.3104632	3.167771007	42.61242834	17.8515781
Nad Jazerom	0.004450628	401.9902986	4.588218877	3.274291252	4.450628362
Pereš	0.008527518	958.1652988	1.55615529	7.35586674	8.52751804
Poľov	0.007524465	714.0109074	2.76416536	6.095422985	7.524464926
Šaca	0.008748276	531.5956593	4.830254332	9.722882513	8.74827639
Šebastovce	0.006206223	556.6810581	3.858050964	5.008364756	6.206223025
Ťahanovce	0.007121597	158.3641422	28.6902901	7.719645156	7.121597359
Vyšné Opátske	0.004524006	218.2310669	8.501474266	3.19889644	4.524005552

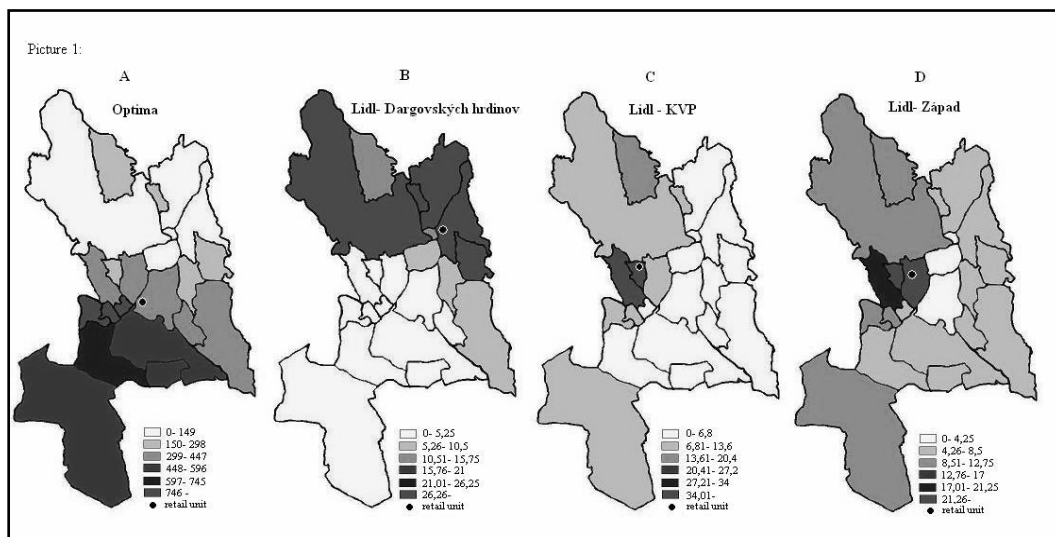

Fig.1: Application of the model to selected large-area retail units.

This paper we prepared with the contribution of the grants:

VEGA: *Kvalita života - konceptuálny rámec komplexnej geografickej interpretácie priestorovej štruktúry mesta* (ved. R. Matlovič).

VEGA: *Špecifické postavenie regiónu východné Slovensko v kontexte regionálnych disparít Slovenskej republiky* (ved. R. Klamár).

Literature

- Bezák, A. 1999: Comparing the approaches to migration flow projections: The case of interregional migration in Slovakia. In: *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Supplementum No. 2/I, 1999*, Bratislava, P. 11 – 22.
- Bezák, A. 2000: Inrerregional migration in Slovakia: some tests of spatial interaction models. In: *Geografický časpis*, vol. 52, 1999, No 1.
- Bezák, A., Michniak, D. 1999: Niekoľko predbežných úvah o dostupnosti okresov miest na východnom Slovensku. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica*, 3, p. 191-197.
- Čadková, B., Krásný, T. 1985: Příspěvek k modelovému vymezení spádu do středisek občanské vybavenosti. *Sborník ČSGS*, 90, č. 4, Praha, s. 269 – 278.
- Fertaľová, J. 2005a: Regionálnogeografické aspekty hodnotenia vývoja maloobchodu na Slovensku po roku 1989. In: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, XLIII., Folia geographica 8*. Prešov: FHPV PU, 2005, p. 5-12.
- Fertaľová, J. 2005b: Some methodological issues in classification of retail stores (with examples from European countries). In: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, XLIII., Folia geographica 8*. Prešov: FHPV PU, 2005, p. 13-19.
- Fertaľová, J., Szczyrba, Z. 2006a: Globalisation in the Czech and Slovak retail: Common and Specific Features. In.: Siwek, T., Baar, V. (eds.): *Globalisation*

- and its Impact to Society, Regions and States (sborník příspěvků z mezinárodní konference). Ostravská univerzita, Ostrava, s. 164-173.
- Hebák, P. et al. 1972: Možnosti využití gravitačních modelů pro kvantifikaci nákupního spádu. VÚO, Praha. p. 152.
- Križan, F. 2004: Dostupnosť slovensko-maďarského pohraničia. In: Wahla, A. ed.: Geografie a proměny poznání geografické reality. Ostrava, p. 266-271.
- Križan, F. 2005: Analýza dostupnosti vybraných maloobchodných sietí Slovenska (príkladová štúdia siete Billa). Zborník zo VI. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, Nitra, pp.237-240.
- Križan, F. 2005: Meranie dostupnosti v geografii. Geografické aspekty stredoevropského priestoru, Brno: Masarykova univerzita v Brne, p. 267-287.
- Kusendová, D. 2001: Použitie modelu populačného potenciálu vo výskume regionálnej diferenciacie Slovenska. In: Súčasný populačný vývoj na Slovensku v európskom kontexte. Zborník príspevkov 8. demografickej konferencie, Bratislava: Slovenská štatistická spoločnosť, 2001, p.90 – 94.
- Kusendová, D., Labuda, R. 2002: Gravitačné modelovanie dochádzky za prácou v okrese Veľký Krtíš. In: Geografické informácie 7, Zborník z XIII. Kongresu SGS I. diel – Slovensko a integrujúca sa Európa. P. 126-139.
- Mowen, J. 1987: Consumer Behavior. Macmillan, New York.
- Paulov, J., Poláčik, Š. 1979: Kalibrácia a testovanie gravitačného modelu na migračných dátach. In: Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Nr. 17, 1979, Bratislava, p. 209 – 232.
- Paulov, J., Poláčik, Š. 1982: Interakčný model: Kalibrácia a testovanie. In: Studia Geographica, 1982, Nr. 74, p. 75 – 94.
- Paulov, J. 1986: Gravitačný model: Analytický nástroj štruktúrneho výskumu v geografii. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Nr. 25, 1986, Bratislava, p. 79 – 99.
- Paulov, J. 1991: Priestorová interakcia a jej modelovanie. Habilitačná práca. Bratislava, PrirF UK.
- Paulov, J. 1993: Entropia v urbánnej a regionálnej analýze: konceptuálny rámec a základy aplikácie. In: Geographia Slovaca, 1993, Nr. 2, Bratislava, Geografický ústav SAV.
- Pražská, L., Jindra, J. et al. 1998: Obchodní podnikání – Retail management, Management Press, Praha.
- Szczyrba, Z. 2002: Shopping gravity of large-scale stores – example of Terno Olomouc hypermarket (Contribution to the study of the problematic). Geographica 37, p. 91 – 96.
- Szczyrba, Z. 2005: Maloobchod v ČR po roce 1989. Vývoj a trendy se zaměřením na geografickou organizaci. PŘF Univerzity Palackého Olomouc. p.126.
- Szczyrba, Z. 2006: Geografie obchodu – se zaměřením na současné trendy v maloobchodě. Přírodovědecká Fakulta UP Olomouc. p. 90.
- Tolmáči, L., Lauko, V., Križan, F. 2005: Development of the network of super and hypermarkets in Slovakia after 1990 and its accessibility. In Sammelband (Hsg. Zsilincsar): Neue Einzelhandelstrukturen am Rande von Kleinstädten, Tagung Forschungssechseck Hartberg 15. – 16. 10. 2004. Institut für Geographie und Raumforschung Karl-Franzens-Universität Graz. p. 29 - 44.
- Walmsley, D. J., Lewis, G. J. 1984: Human geography: Behavioural approaches. Logman Group, London. p. 303.

APPLICATION OF THE HUFF'S PROBABILITY MODEL ON SELECTED LARGE-AREA RETAIL UNITS IN KOŠICE IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATIONAL CHANGES IN RETAIL AFTER 1989 IN SLOVAKIA

Summary

Huff's model offers a general and theoretical picture of probability of shopping in a particular retail store. Yet, in its application, we have to take into account the factors as e.g. social, cultural, demographic and economic aspects; accessibility of the stores; and many other factors, which influence this theoretical conception. These, however, can not be incorporated into any model, as every environment is very specific and there are no general expectations and findings that apply in all cases. Therefore, the results of the questionnaire research implemented at present will be used for comparing of the results, using the Huff's probability model of shopping in selected retail units in a specific city ward of Košice, with the outcome of the research.

REFLEKSIJE UREDNIKOV O GEOGRAFSKI MONOGRAFIJI SLOVENIJE

Vladimir Drozg

Dr., univerzitetni diplomirani geograf, izredni profesor
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: vlado.drozg@uni-mb.si

Volker Albrecht

Dr., univerzitetni profesor geografije v pokoju
Institut für Humangeographie
Johan Wolfgang Goethe Universität
Robert-Mayer-Straße 6-8, D – 60325 Frankfurt am Main, Nemčija
e-mail: albrecht@em.uni-frankfurt.de

UDK: 910.1:914.971.2

COBISS: 1.04

Izvleček

Refleksije urednikov o geografski monografiji Slovenije

Prispevek prinaša razmišljanja urednikov o zasnovi in vsebini regionalno geografske monografije o Sloveniji. Izpostavljeno je vprašanje koncepta regionalno geografskega prikaza, metode interpretacije, kartografskih upodobitev, nacionalnega konteksta besedila ter uporabe znanstvenega instrumentarija.

Ključne besede

regionalna geografija, teorija geografije, Slovenija

Abstract

Reflections about the regional monograph of Slovenia

This contribution shows editors' reflections on the scheme and the contents of the regional geographical monograph of Slovenia. The question is exposed on the concept of the regional geographical survey, interpretation methods, cartographic showings, national context and usage of scientific tools.

Key words

regional geography, theory of geography, Slovenia

Uredništvo je članek prejelo 5.11.2008

Junija 2008 je pri založbi Inštituta za družbeno geografijo Univerze Johan Wolfgang Goethe v Frankfurtu izšla knjiga *Slovenien – Transformationen und kleinräumighe Vielfalt*. Zamisel o knjigi sega v sredo 90-tih let, intenzivnejše delo pa se je pričelo leta 2005. Nastajanje knjige so spremljali številni razgovori med urednikoma, ki jih želiva v skrčeni in bolj sistematični obliki posredovati bralcem kot izkušnjo in dodatno pojasnilo k vsebini knjige, pa tudi kot samokritiko uredniškega dela.

Urednik monografije je oseba, ki znanstvena ali umetniška besedila pripravi v obliko, primerno za tisk. Vsebinsko in oblikovno raznolike prispevke mora uskladiti in poenotiti do te mere, da bo razpoznaven osnovni koncept knjige ter da prispevki med seboj ne bodo v neželjenem protislovju in neravnovesju. Poleg tega mora razmisliti o zasnovi – konceptu knjige, kar pomeni pripraviti načrt, kako bodo besedila razvrščena. Poanta urednikovega dela je torej dvojna: najprej gre za postavljanje koncepta knjige, v nadaljevanju pa za usklajevanje, pregledovanje, primerjanje, preverjanje, (tudi vzpodbujanje in priganjanje), pri čemer ne sme izgubiti izpred oči celote končnega izdelka. Urednik je primoran razmisliti o načinu, kako izpolniti namen publikacije, kako uskladiti prispevke, da bodo obdržali noto posameznih avtorjev in sledili rdeči niti začrtane vsebine ter vse prispevke povezati v usklajeno celoto. Dobro se mora seznaniti z vsebino prispevkov, da lahko presodi, v koliko se besedilo ujema s konceptom in v katerem delu so odstopanja prevelika.

1. O konceptu monografije

Najbrž lahko večina geografov potrdi podobno izkušnjo – ni je težje stvari v regionalno geografski monografiji, kot je postaviti koncept. V (regionalni) geografiji je veliko »čeri«, ki se jim je pri pisanju in interpretaciji spoznanega bolje izogniti: faktografija, deskriptivnost, geografski determinizem, nepovezanost ali nasilna povezanost med pokrajnotvornimi elementi in še kaj bi se našlo. Po drugi strani pa je preverjenih in pravih konceptov v regionalni geografiji razmeroma malo: sistematski koncept (Hettnerjeva shema), tematsko orientiran koncept, koncept ključnih pokrajinskih značilnosti, geo-ekološki koncept. Nabor se sicer poveča, če upoštevamo različne metodološke pristope, kot so problemski, ekološki, genetski, tematski. Vendar so to pristopi »drugega reda«, bolj povezani z metodo, kot z vsebino. V iskanju ustreznega odgovora na to vprašanje je potrebno upoštevati še namen publikacije in ciljno skupino bralcev, katerim je publikacija namenjena.

Zbirka *Natur-Raum-Gesellschaft*, v okviru katere je izšla obravnavana knjiga, je namenjena pretežno učiteljem in študentom geografije. Na nemškem govornem območju ni veliko znanega o Sloveniji. Po izkušnjah sodeč, veliko nemških študentov ne pozna Slovenije, pa tudi med učitelji geografije naša dežela ni prav poznana. Zaenkrat še ne obstaja veliko strokovnih in znanstvenih besedil, v katerih je Slovenija celovito predstavljena. Pobuda za pripravo monografije o Sloveniji izhaja prav iz tega dejstva – ponuditi nemškim bralcem celovit, sistematičen in verodostojen prikaz majhne države, ki se sama umešča v Srednjo Evropo, drugi jo vidijo v vzhodni Evropi, tretji na Balkanu ter tako načeti stereotipe o socialističnih deželah, Balkanu in manj razvitih območjih. Potrebno je informativno besedilo, berljivo, dovolj generalizirano in opremljeno z znanstvenim instrumentarijem, preverljivo ter grafično nazorno. Takšna je lahko samo knjiga, ki daje vpogled v večino področij, ki sodijo v domet geografije, čemur najbolj ustreza kombinacija med sistematskim in tematskim pristopom. Želeli smo prikazati razvojni lok, skozi katerega je Slovenija prešla, torej razmere v agrarni in industrijski družbi, v obdobju planskega in tržnega gospodarstva, v obdobju industrializacije in terciarizacije, v

obdobju ekološke nezavednosti in naraščajoče ekološke zavesti. V osredju prikaza ni odnos med človekom in naravo, temveč odnos človek – čas, torej spreminjanje, geneza pojavov. Urednika sva bila enotnega mnenja, da je potrebno posamezne vidike pokrajine prikazati z vsaj minimalnim skupnim imenovalcem, v našem primeru naj bi bil osrednji pojem spreminjanje, razvoj. Najbrž bi bila odločitev drugačna, če bi o Sloveniji obstajalo veliko strokovnih besedil, pa tudi, če še ne bi bilo nobenega. Ob tem še dodaten argument: doslej so razmere v nekdanjih socialističnih državah prikazovali večinoma zahodnoevropejci, posledica česar je slika vzhodne Evrope, ki ustreza njihovim predstavam in njihovem vrednostnem sistemu. Tokrat pa smo slovenski geografi dobili priložnost, Slovenijo predstaviti bralcem ene od zahodnoevropskih držav na način, kot jo vidimo sami. Razvojna perspektiva je za tak prikaz povsem primerna.

Ob tem je potrebno omeniti še večno dilemo v regionalni geografiji, to je razmerje med fizično in družbeno geografijo. Urednika sva bila enotna, da je razkorak med dvema poloma vedno večji, oziroma, da je naravo in družbo vedno težje obravnavati enotno in ju povezovati v novo kvaliteto (geografsko sintezo). Zato so v monografiji ločeni prispevki z naravno in družbeno geografsko vsebino. Iz besedil je razvidno, da tudi avtorji ne iščejo več presečišča med naravo in družbo, saj se večinoma omejujejo samo na naravne ali samo na družbene prvine.

Tudi dilema, ali se geografi pojavljamo kot raziskovalci prostora (regij) ali kot raziskovalci pojavov v prostoru, naju je zaposlovala nekaj časa. Vprašanje se seveda navezuje na bistvo regionalne geografije, kjer je raziskovanje pojavov zgolj sredstvo za spoznavanje pokrajine ali z drugimi besedami: prostorski vidik pokrajinotvornih pojavov tvori srž regionalne geografije.

Za konec bi lahko veljalo: iz množice visokoletečih zamisli in predlogov je nastal koncept, ki je v osnovi klasičen – sistematski in tematski, preverjen, brez pogumnih poskusov zasnovati nekaj povsem novega. Velja tudi oznaka, da je koncept racionalen glede na razpoložljiv čas in število sodelavcev, pa tudi glede na rezultate raziskovalnega dela o Sloveniji. Vložek je bil prevelik, da bi opravičil tveganje s kakšnim drznejšim pristopom. Poleg tega je veliko število sodelavcev težko obvladljivo, zaradi česar je rezultat preveč negotov. Med vsebinskimi poudarki v monografiji tako izstopajo naslednji:

- lastnosti obravnavanega pojava in njegove pojavne oblike
- razmestitev pojavov
- razvoj pojava oziroma pokrajinotvornega elementa.

Vsebina knjige obsega »klasične« geografske teme (površje, podnebje, prebivalstvo, gospodarstvo, naselja), nekaj pa je sodobnejših (varstvo okolja, klimatske spremembe, zavarovana območja, mestna regija). Žal so ob tem ostale neobdelane številne teme, ki zaznamujejo razmere v Sloveniji, pa tudi sodobnejše veje geografije: obmejnost, naravne nesreče, mediji, identiteta, socialne skupine in socialni prostor. Ob tem ugotavljava, da je med slovenskimi geografi in njihovimi delovnimi področji veliko sivih con, ki jih zaenkrat nihče ne pokriva, na drugi strani pa je nekaj področij, kjer je konkurenca velika. Tako je med besedili izostal kulturno geografski pogled na Slovenijo, ki bi predstavljal ne le potrebno protiutež prevladujoči empiriji, temveč bi tudi osvetlil kulturno preteklost in duhovno diferenciranost naše dežele; podobno velja za problematiko obmejnih območij, marginalnih skupin prebivalcev in še bi lahko naštevala.

2. Pripovedna (narativna) geografija

Ko sva vsebino knjige presojala iz stališča bralca, ki želi izvedeti več o Sloveniji, sva pogrešala geografske »zgodbe« o Sloveniji. V besedilih najdemo veliko podatkov, grafičnih prikazov ter interpretacij, manjka pa (aktualna, zanimiva, slovensko specifična) zgodba, v kateri bi podatki in dejstva ne bili cilj temveč sredstvo v spoznavanju te zgodbe. Vsekakor je lahko narativni (pripovedni) značaj besedila enako verodostojen, kot znanstveno poročilo oziroma elaborat. Zaradi generalizacije in nazornosti je besedilo bolj plastično, sicer manj podrobno, vendar bolj berljivo. Nekateri »zgodbe« se ponujajo skoraj same: oblike ruralnosti v povezavi s podeželjem, raznolikost geomorfoloških procesov, življenjski stili, različni tipi kulturnih pokrajin, regionalna identiteta.

3. Ključni vsebinski poudarki in značilnosti Slovenije

Ob branju knjige se postavlja zanimivo vprašanje, s katerimi besedami je najpogosteje opisana naša dežela, s katerimi pridevniki jo najpogosteje označujemo. Meniva, da so te besede naslednje:

- majhnost
- prehodnost,
- raznolikost, stičišče naravnih enot in različnih kultur
- agrarnost, ruralnost
- tranzicija, transformacija.

Heterogenost je gotovo najpogosteje pripisana lastnost. Vendar se heterogenost nanaša v prvi vrsti na naravne razmere, na socioekonomske in kulturne pa bistveno manj. Dalj kot do stičišča treh kultur, raznolikih poselitvenih in naselbinskih oblik ter raznolikega socioekonomskega razvoja pri spoznavanju družbene heterogenosti Slovenije pravzaprav še nismo prišli. Zanimivo je tudi, da se v istih besedilih bolj poudarjajo homogena območja (regije), trendi in procesi, ki vodijo k homogenosti, kot mozaična struktura. Ne glede na to, se je podnaslov knjige skoraj sam ponujal – »raznolikost in prostorska razdrobljenost«.

Ob tem se zastavlja vprašanje, če so te lastnosti relevantne tudi za Slovenijo na začetku tretjega tisočletja, ali so morda odraz agrarne družbe, prežetosti družbenega življenja z naravnimi razmerami, v katerih se odraža odnos med človekom in naravo ali morda geografije iz 80-tih let prejšnjega stoletja? Kaj pa perifernost, ogroženost identitete, gospodarska tranzicija, regionalne razlike na nivoju regij in na nivoju mesto – podeželje, degradacija okolja, kulturna razdeljenost, revščina, življenjski stili, če naštejemo samo nekatere aktualne teme iz družbene geografije. Izpostavljeni majhnost deluje v času multikulturalnosti in povezovanja nacionalnih držav in nacionalnih ekonomij v nadnacionalna združenja (primer: Evropska unija), kar nekoliko paranoično. Dalje: je (prometna) prehodnost res značilnost Slovenije? Od Šentilja do Gruškovja, dveh mednarodnih mejnih prehodov, ki ležita na evropskem prometnem koridorju, 65 km razdalje ni mogoče prevoziti hitreje kot v 90 do 120 minutah! 250 km razdaljo med Mariborom in Koproj pa prevozi vlak v 4 urah, kar pomeni povprečno hitrost 60 km/h. Da je ozemlje Slovenije prehodno za konjsko vprego, pa na začetku 3. tisočletja najbrž ni več relevanten podatek. Agrarnost (ruralnost) bi tudi naj bila značilnost Slovenije. Vendar kakšna ruralnost, v kakšnem smislu? Delež kmečkega prebivalstva je tako nizek, da je primerljiv z razvitejših državah. Agrarnih naselij je v Sloveniji sicer še nekaj, vendar je tako imenovanih pol urbanih naselij gotovo več,

zato tudi ta oznaka ne vzdrži povsem. Meniva, da se za to ruralnostjo skriva kulturna (mentalna) povezanost z ruralnim okoljem, saj ima večina Slovencev prednike ali vsaj sorodnike tudi v podeželskih območjih, pa tudi ruralnost nosimo globoko v nacionalni in osebni (pod)zavesti. Vendar je takšno pojmovanje ruralnosti povzeto iz sociologije, saj z geografskim instrumentarijem še ni bila obdelana. Kot da gre za prevzemanje stereotipov, do katerih bi geografska znanost morala biti bolj kritična.

Nekatere geografske oznake Slovenije so najbrž ostale spregledane, na primer naravna ogroženost, perifernost, nacionalna homogenost; morda bodo deležne večje pozornosti v enem od naslednjih prikazov.

4. Empirična podkrepjenost besedil

Interpretacija pokrajinskih razmer je v vseh prispevkih močno podkrepjena z numeričnimi podatki. Skoraj ni avtorja, ki se za podkrepitev spoznanj ne bi zatekal k statističnim podatkom. Druge oblike, kot so spoznanja iz literature, mnenja kompetentnih oseb, osebna izkušnja, medijska poročila, skoraj niso uporabljene. Le še kartografski prikazi so pogosti. Ob tem ni nikjer zaslediti dvoma o ustreznosti števil, ki ponazarjajo družbene, socialne in ekonomske razmere v Sloveniji. So resnično najvernejši pokazatelj razmer na določenem območju? Če odmislimo pogosto spreminjanje metodologije in območij zajema numeričnih podatkov ter neprimerljivosti podatkovnega niza, je vprašljivo upoštevanje numeričnih podatkov po administrativnih enotah ter njihovo interpretiranje na podlagi pokrajinskih enot, ki so pogosto drugačne od administrativnih.

Ob tem se zastavlja tudi vprašanje o vlogi opazovanja v postopku geografskega raziskovanja oziroma spoznavanja. Opazovanje je vse bolj omejeno samo na prvi impulz, prvo zaznavo o pojavu v pokrajini, ki pa jo v nadaljevanju skoraj obvezno prverimo z numeričnimi podatki. Morda je tudi zaradi tega kulturna geografija tako slabo zastopana, saj njena spoznanja temeljijo na povsem drugačnem miselnem vzorcu. Hkrati pa je potrebno ugotoviti, da je opazovanje metoda, ki je primernejša na mikro in morda še mezo nivoju spoznavanja pokrajine, na regionalnem nivoju pa je njena uporabnost zelo omejena.

5. Nacionalni kontekst

V vseh besedilih je čutiti »nacionalni kontekst«. Skoraj vsi grafični prikazi se končajo z državno mejo, kar je razumljivo glede na uporabo statističnih podatkov. Samo vprašanje časa je, do kdaj bo v novem dojetanju Evrope tak prikaz še dovolj. Druga zaznava iz tega konteksta: številni termini, ki jih v slovenski geografiji uporabljamo, so skoraj neprimerljivi s tujimi razmerami oziroma tujo terminologijo. Govorimo o metropolitanski regiji, kar je v nacionalnem merilu (verjetno) upravičeno, v mednarodnem merilu pa zveni nekoliko potencirano. Govorimo o eko šolah, kar je v Sloveniji udomačen termin, v nemškem jeziku pa je to prazna beseda, ki nič ne pomeni. Geografska terminologija seveda ne more biti univerzalna, saj njeno vsebino ter posredno geografsko interpretacijo določata jezik in nacionalni okvir. Se je pa tega potrebno zavedati, ko domače razmere predstavljamo tujcem.

6. Prepoznavanje (razbiranje) prostorskega vzorca

V številnih poglavjih sta odkrivanje prostorskega vzorca in znotraj tega definiranje homogenih območij, osnovna koncepta prikaza. Le v nekaj prispevkih je ukvarjanje s pojavom samim pomembnejše od prikaza prostorskega vzorca ali pa slednji

ni tako izstopajoč. Kljub temu presenečajo redki poskusi prikaza regionalnih razmer iz nekonvencionalnega zornega kota ali prikazi, ki temeljijo na sodobnejših teoretičnih usmeritvah v geografiji (npr. opredeljevanje socialnega prostora, geokološki modeli). Homogena območja, tipologija, klasifikacija in periodizacija so najpomembnejši metodološki koncepti. Klasična geografija je med slovenskimi geografi očitno trdno zasidrana.

Ob tem še pomembna značilnost – v nobenem prispevku ni podana regionalizacija Slovenije, čeprav je v številnih poglavjih dodan kartografski prikaz razmestitve obravnavanega pojava. Regije, pojmovane kot območja specifičnih pokrajinskih (beri: naravno in družbeno geografskih) značilnosti, pa niso opredeljene. Tudi posebnega poglavja o regionalizaciji, kar je bilo nekoč sinteza, zaključek interpretiranja pokrajine, v knjigi ne najdemo. Regionalizacija, kakršno poznamo iz večine geografskih monografij, je glede na vse očitnejši razkorak med fizično in družbeno geografijo pa tudi glede na novo razumevanje predmeta geografskega proučevanja, vsaj vprašljiva, če ne kar preživeta vsebina, zato sva se urednika temu poglavju namenoma odrekla.

7. Grafične ponazoritve

Ena od izstopajočih lastnosti knjige so enotni kartografski prikazi, ki so, vsaj kar se merila in tehnike tiče, primerljivi med seboj. Izsekov oziroma kartografskih prikazov samo določenega dela ozemlja je zgolj za vzorec. Vsi avtorji so svoja spoznanja prikazovali na celotnem teritoriju. S tem je uporabnost in informativnost knjige gotovo večja. To se zdi še posebej pomembno, saj je v sodobnih geografskih prikazih kartografskih upodobitev vse manj. Zanimivo pa je, da se je večina avtorjev odločila za kartografske prikaze, ki temeljijo na empiričnih podatkih. Malo je shem, skic, generaliziranih prikazov prostorskih razmer, katerih izpovedna moč ni nič manjša od na empiriji slonečega kartografskega prikaza. Tudi preglednic ni veliko, čeprav so, kar se nazornosti tiče, lahko zelo informativne.

8. Uporaba znanstvenega instrumentarija

V prvih verzijah prispevkov je bilo zaslediti pomanjkljivo citiranje in navajanje virov. Navesti samo prvi del spletnega naslova posamezne institucije (npr.: www.stat.si) ni dovolj, potreben je celoten naslov določene strani, saj je le tako omogočena preverljivost. Tudi navedbe virov so bile pomanjkljive; marsikje jih ni bilo, pa bi morale biti, marsikje pa so bile nepopolne (ponekod so takšne tudi ostale). V geografiji vse pogosteje uporabljamo način citiranja, pri katerem je naveden samo avtor in letnica, ne pa tudi stran v literaturi. Takšen način v znanstvenih besedilih ni zadosten. Bralec mora imeti možnost slediti citiranemu podatku do izvirnika. Tudi te pomanjkljivosti ni bilo mogoče povsem odpraviti, kar sprejemava kot uredniško nedoslednost.

Ob tem še ena pripomba: v seznamih literature je avtorjev – slovenskih geografov razmeroma malo v primerjavi s številom tujih avtorjev – geografov ter domačih in tujih avtorjev - negeografov. Nekaj več stanovske (samo)zavesti bo samo okrepilo položaj naše vede.

9. Verodostojnost prevoda

Ob primerjanju slovenskega izvirnika z nemškim prevodom je opaziti, kako se je dikcija besedila spremenila. Poudarki so marsikje drugje, kot je zapisal avtor,

misel/stavek ni direkten prevod, temveč je formulacija takšna, kot je blizu nemškemu bralcu. Ne pravijo zaman, da je prevod že interpretacija izvirnika, pri čemer v pričujoči knjigi nastopata kar dva interpreta – prevajalec in lektor. Takšna je pač cena objave v tujem jeziku.

REFLECTIONS ABOUT THE REGIONAL MONOGRAPH OF SLOVENIA

Summary

This contribution shows editors' reflections about the scheme and the contents of the regional monograph of Slovenia, which gives an insight into the process of the book's development. The concept showed that an informative, readable and general text, equipped with scientific tools would work best. Such requirements can be met to the best possible extent by a book that deals with several areas of geography, hereby combining a systematic and thematic approach. The purpose of the book was to show the development Slovenia had to go through – conditions in agricultural and industrial society, in planned and market economy, in the era of industrialization and tertiarisation of economy, during the times without ecological awareness. The relationship "man – time" stands in the foreground rather than the relation between a man and the nature; time, meaning changing phenomena.

Considering the relationship between the physical and social geography, both editors agreed that the nature and society are not easy to treat together. The monograph thus includes separate articles with both contents; natural and social geography. Texts show that individual authors don't look for intersections between nature and society either; they rather limit themselves to natural and social matters. The basic concepts of relation are disclosure of spatial patterns and definition of homogenous areas.

An interesting question arises around words that most often describe Slovenia. The most common are: smallness, transitoriness, diversity, close contact of natural unities and different cultures, agricultural character and transition. A question arises whether these adjectives show the right picture of regional circumstances or if this is just a deeply rooted idea that the geographers took over from older regional descriptions and from other sciences.

Interpretation of provincial conditions is strongly supported by numerical data in all contributions. Other forms, such as findings from literature, personal experience and media reports are hardly used. Numerous wordings, used in Slovene geography, can hardly be compared to foreign terminology. This means that geographical terms are all but universal; geographical contents and consequently also interpretation are set by language and the national framework.

STAROSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA V MESTU MARIBOR V OBDOBJU MED LETOMA 1981 IN 2002

Uroš Horvat

Dr., profesor geografije in zgodovine, docent
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-mail: uros.horvat@uni-mb.si

UDK: 911.3:312

COBISS: 1.01

Izvleček

Starostna sestava prebivalstva v mestu Maribor v obdobju med letoma 1981 in 2002

V prispevku so prikazane značilnosti starostne sestave prebivalstva v mestu Maribor med letoma 1981 in 2002. Razvoj je večinoma sledil glavnim razvojnim tendencam staranja prebivalstva v Sloveniji, vendar pa ima Maribor med večjimi mesti v Sloveniji najvišji delež starega prebivalstva in najvišji indeks starosti. Zaradi vpliva različnih socialnih in ekonomskih dejavnikov se demografske razmere razlikujejo po posameznih delih mesta. Analiza prikazuje razmere v 38 krajevnih skupnostih in nakazuje pomembno soodvisnost med demografskimi gibanji ter razvojem funkcij, vrsto in obdobjem izgradnje posameznega dela mesta.

Ključne besede

demografski razvoj, staranje prebivalstva, starostna sestava, indeks starosti, demogeografija, Maribor, Slovenija

Abstract

Age structure of population in the city of Maribor in the years between 1981 and 2002

The article discusses the characteristics of age structure of population in the city of Maribor (Slovenia) between 1981 and 2002. The development basically followed the tendencies in other larger Slovene cities. However, the process of aging of population is most intensive in Maribor. Maribor has, compared to other larger cities, the highest percentage of elderly population and the highest aging index. Due to the influence of various social and economic factors, the demographic circumstances differ from one part of the city to another. Analyze in 38 parts of the town shows the significant correlation between the demographic development, the development of function and period of construction of individual parts of the town.

Key words

demographic development, aging of population, age structure, aging index, demogeography, Maribor, Slovenia

Uredništvo je članek prejelo 24. 12. 2008

1. Uvod

Staranje prebivalstva je, tako kot v svetu, tudi v Sloveniji proces, ki se mu ni mogoče izogniti. Podaljševanje življenjske dobe je najbolj značilen demografski pojav vsake sodobne družbe in skupaj z nižanjem rodnosti vodi v staranje prebivalstva. Z upadanjem števila rojenih in upočasnjevanjem umrljivosti se spreminja tudi starostna sestava prebivalstva.

Pod pojmom staranje prebivalstva se v literaturi najpogosteje razume povečanje deleža starega prebivalstva, t. j. prebivalstva v starostni skupini 60 let in več ali 65 let in več. Glede na vsesplošno (globalno) staranje prebivalstva ter dejstvo, da je proces v polnem zamahu v evropskih državah, se je nekoliko spremenila opredelitev kdaj velja neka populacija za staro. V sodobni literaturi se govori o tipu starega prebivalstva takrat, ko je delež oseb starih 65 let in več med 8 - 12%. Če je njihov delež višji od 12 % pa se govori o tipu izrazito starega prebivalstva (Nejašmić 2005, 179).

Leto 2004 je bila Slovenija na 20 mestu med državami z najvišjim deležem starega prebivalstva na svetu (Kinsella, Phillips 2005, 7). Takšno stanje je v največji meri posledica podaljševanja pričakovanega trajanja življenja, predvsem pa nizke rodnosti v zadnjih dveh desetletjih. Tako se je med letoma 1991 in 2002 delež mladega prebivalstva (do 14 let) zmanjšal z 20,1 % na 15,2 %, delež starega prebivalstva (v starosti 65 let in več) pa povečal z 11,1 % na 14,8 %. Najnovejši podatki pa kažejo, da je delež starega prebivalstva v Sloveniji že presegel delež mladih. Leta 2007 je delež mladega prebivalstva znašal 13,9 %, delež starega pa 16,1 %. Tudi indeks starosti kaže pospešeno staranje prebivalstva. Leta 1991 je imel vrednost 54, leta 2002 že 96, leta 2007 pa kar 116 (SURSTAT 2007). Friganović (1990) navaja, da vrednosti indeksa starosti nad 40 označujejo začetek procesa staranja prebivalstva, vrednosti nad 60, da je populacija že starosta, nad 100 pa, da je populacija že v izrazito globoki starosti. Dosedanje trendi navaja na dejstvo, da bodo v prihodnosti zaradi nizke rodnosti višje starostne skupine bistveno bolj obsežne kot mlajše, saj bodo v skupino starega prebivalstva začele prehajati sedaj najbolj številčne generacije. Dolgoročne projekcije prebivalstva, ki jih je za države članice EU pripravil Eurostat na podlagi enotne metodologije, do leta 2050 kažejo na nadaljnje naraščanje deleža starejših v Sloveniji. Delež prebivalcev v starosti nad 65 let naj bi se povečal na 31,3 %, občutno pa se bo povečal tudi delež prebivalstva starejšega od 80 let (SURSTAT 2005).

Delež mladega prebivalstva je v Sloveniji višji v območjih s sorazmerno višjo rodnostjo in v območjih s pozitivnim selitvenim prirastom. Zlasti območja z izrazitejšo suburbanizacijo, kamor se priseljuje prebivalstvo v zgodnejši ali zreli rodni dobi, imajo tudi višjo rodnost in s tem višji delež mladega prebivalstva (Popisni atlas Slovenije 2002, 2007, 28-30). Na drugi strani so v Sloveniji območja depopulacije z višjim deležem starega prebivalstva, ki se širijo predvsem v perifernih, gričevnatih in hribovitih ter gospodarsko manj razvitih območjih. Proces staranja prebivalstva pa je v zadnjem obdobju zelo opazen tudi v urbanih središčih. V večjih slovenskih mestih se je namreč med zadnjima popisoma prebivalstva močno povečal delež starega prebivalstva in posledično tudi indeks starosti. Oba precej presegata vrednosti v naseljih v okolici mest. Ob popisu prebivalstva leta 2002 je npr. indeks starosti v mestnih naseljih v Sloveniji znašal 103, v nemestnih naseljih pa 90.

Mesto Maribor med večjimi slovenskimi mesti že od leta 1981 izkazuje najbolj neugodno starostno sestavo prebivalstva. Izstopa z najmanjšim deležem mladega prebivalstva, najvišjim deležem starega prebivalstva in posledično najvišjim indeksom starosti. V primerjavi z drugimi mesti je imel Maribor delež mladega prebivalstva precej nižji že leta 1991 (17,5 %); v Ljubljani je takrat znašal 19,5 %, državno povprečje pa je znašalo 20,1 %. Leta 2002 je Maribor v primerjavi z drugimi mesti izstopal tudi po precej višjem deležu starega prebivalstva (17,3 %); ta delež je v Ljubljani takrat znašal 15,6 %, državno povprečje pa je bilo 14,8 %. V istem obdobju je v Mariboru močno narasel tudi indeks starosti (142); v Ljubljani je znašal 115, državno povprečje pa je bilo 96. Staranje prebivalstva je posebej intenzivno v zadnjih letih. Tako se je indeks starosti v Mariboru leta 2007 povečal na vrednost 172; v Ljubljani je v istem obdobju znašal 139, državno povprečje pa je bilo 116. Tudi vsa druga večja mesta v Sloveniji imajo (glede na državno povprečje) nadpovprečno visok delež starega prebivalstva in indeks starosti. Glede na vrednosti slednjega sledi Mariboru mesto Koper (158 leta 2007), Ljubljana (139), Celje (136) in Kranj (123).

Preglednica 1: Delež prebivalstva v osnovnih starostnih skupinah v večjih mestih v Sloveniji med letoma 1981 in 2007.

1981	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	21,5	31,8	35,4	10,4	48
Ljubljana	20,3	31,9	37,1	10,1	50
Maribor	21,1	29,8	36,8	10,2	48
Celje	24,5	32,7	34,0	8,7	35
Kranj	23,3	34,5	36,6	5,5	23
R. Slovenija	23,0	32,2	33,5	11,1	48

1991	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	19,5	29,0	40,4	11,0	56
Ljubljana	17,5	28,8	41,7	11,9	68
Maribor	19,7	29,6	40,2	10,6	53
Celje	22,4	30,5	37,7	9,3	41
Kranj	19,5	29,5	41,7	9,2	47
R. Slovenija	20,6	30,4	38,1	10,9	53

2002	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	13,6	27,8	43,0	15,6	115
Ljubljana	12,2	26,3	44,2	17,3	142
Maribor	13,7	27,5	43,3	15,5	112
Celje	14,3	29,7	42,1	13,9	97
Kranj	12,6	27,8	43,2	16,4	130
R. Slovenija	15,2	28,7	41,3	14,8	96

2007	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	12,8	26,3	43,2	17,7	139
Ljubljana	11,0	24,9	45,2	18,9	172
Maribor	12,6	27,2	43,0	17,2	136
Celje	12,8	29,2	42,3	15,8	123
Kranj	11,4	26,8	43,7	18,1	158
R. Slovenija	13,9	27,5	42,5	16,1	116

Vir: SURS, 2007.

Razloge za intenzivnejše staranje prebivalstva v slovenskih mestih v primerjavi z naselji v njihovi okolici gre iskati na več področjih. Sredi 80. in v 90. letih se je v večini večjih mest uveljavil proces suburbanizacije. Selitveni tokovi so se iz mestnih središč preusmerili na mestno obrobje in v okoliška naselja, saj se je prebivalstvo vedno bolj selilo v območja, ki so nudila kvalitetnejše razmere za bivanje, delo in oddih. Na ta proces je vplivalo več dejavnikov, zlasti pa pomanjkanje ustreznih stanovanj v mestih, nižja cena zemljišč in stanovanj v obmestnih naseljih, želja prebivalstva po bivanju v lastni stanovanjski hiši, dobra prometna povezanost mest z okolico, razvoj sodobnih telekomunikacijskih sredstev, večja onesnaženost okolja v mestih, selitev proizvodnih in storitvenih podjetij iz mest v okolico, propad večjih industrijskih podjetij ter s tem povezana večja nezaposlenost prebivalstva v mestih, idr. Ravbar (2000, 28) npr. ugotavlja, da so med letoma 1987 in 1998 slovenska mesta beležila negativni selitveni prirast v višini 27 tisoč prebivalcev, obmestja in urbanizirana podeželska naselja pa pozitivni selitveni prirast v višini 41 tisoč prebivalcev, kar je več kot ima prebivalcev tretje največje mesto v Sloveniji. Enak, če ne celo bolj intenzivni trend se je nadaljeval tudi v zadnjem desetletju. Močno zmanjšana rodnost v mestih, saj se je selilo večinoma mlajše in zrelo aktivno prebivalstvo, ter posledično staranje prebivalstva so povzročili, da je v večini velikih mest prišlo do depopulacije. Podatki zadnjih dveh popisov prebivalstva kažejo, da se je med letoma 1991 in 2002 število prebivalcev v Ljubljani zmanjšalo za 3,1 %, v Celju za 7,1 %, Kranju za 2,4 % in Kopru za 4 %. Depopulacija je bila najbolj intenzivna prav v Mariboru, kjer se je v 90. letih število prebivalcev zmanjšalo kar za 9,7 %, kar je največ med večjimi mesti v Sloveniji (Horvat 2006, 42).

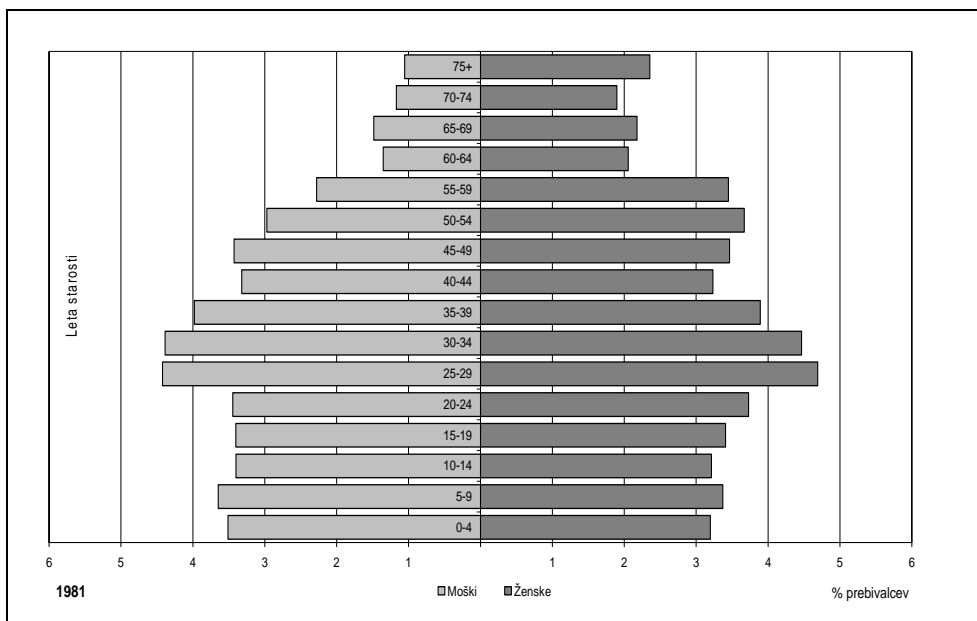
2. Starostna sestava prebivalstva v mestu Maribor v povezavi z gibanjem števila prebivalstva

Starostna sestava prebivalstva je rezultat obeh temeljnih komponent naravnega gibanja prebivalstva; rodnosti in smrtnosti. Velik pomen na staranje prebivalstva ima predvsem zniževanje rodnosti, saj neposredno vpliva na manj številčne mlade generacije, medtem ko delež starejšega prebivalstva s podaljševanjem življenjske dobe narašča. Tako se postopoma oblikuje starostna piramida z vse bolj zaobljenim vrhom in stisnjenim spodnjim delom. Na modificiranje starostne sestave vplivajo tudi selitve prebivalstva, še zlasti v starostnih skupinah mlajšega aktivnega prebivalstva, ki je najbolj mobilno.

Za obdobje po drugi svetovni vojni do začetka 80. let 20. stoletja je bila za Maribor značilna nadpovprečna demografska rast, ki je bila povezana z intenzivno industrializacijo in priseljevanjem prebivalstva s podeželja. Med letoma 1948 in 1981 se je število prebivalcev povečalo z 62.700 na 106.100 prebivalcev. Mestu so bila priključena stanovanjska območja na vzhodu (Tezno in Pobrežje), največjo spremembo v prostorskem razvoju mesta pa pomeni širitev na jug (t. im. območje Maribor-Jug). Poleg večstanovanjskih je bila intenzivna tudi gradnja individualnih stanovanjskih hiš, tako v mestu samem kot na njegovem obrobju. Starostna sestava prebivalstva je bila v tem času še ugodna, vendar pa je popis prebivalstva leta 1981 že nakazoval spremembe. Indeks starosti je z vrednostjo 50 presegel vrednost, ki označuje začetek procesa staranja prebivalstva.

Demografski razvoj in proces staranje prebivalstva v Mariboru je v obdobju po letu 1981 večinoma sledil glavnim razvojnim tendencam v drugih večjih mestih v Sloveniji, vendar pa je bil najbolj intenziven prav v Mariboru. V sredini 80. let je proces klasične urbanizacije s priseljevanjem prebivalstva iz manj razvitih območij

SV Slovenije in drugih republik bivše Jugoslavije postopoma pričel nadomeščati proces suburbanizacije z razseljevanjem mestnega prebivalstva v okolico Maribora, ki ga je še pospešilo zaostajanja v gospodarskem razvoju. Stagnacija je bila v Mariboru opazna prej kot v drugih večjih mestih v Sloveniji. Zaradi zmanjšanja rodnosti (Horvat 2006, 45) se je v obdobju med letoma 1981 in 1991 delež mladega prebivalstva (v starosti do 14 let) zmanjšal z 20,3 % na 17,5 %, delež starega prebivalstva (v starosti 65 let in več) pa povečal z 10,1 % na 11,9 %. Močno se je povečal tudi delež starejšega aktivnega prebivalstva (v starosti od 35-64); z 37,1 % na 41,7 %. Indeks starosti je dosegel vrednost 68 in je bil za 28 % višji od državnega povprečja.

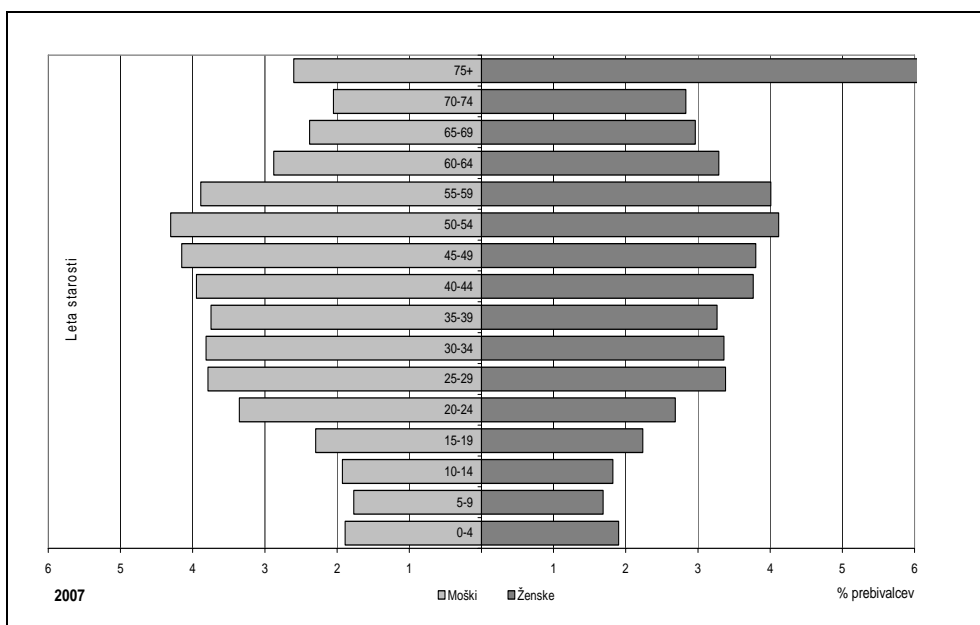

Slika 1: Starostna piramida prebivalstva mesta Maribor leta 1981.

Obdobje med letoma 1991 in 2002 predstavlja obdobje močne depopulacije v Mariboru. Zaradi gospodarske stagnacije in propada velikih industrijskih podjetij ter družbeno-gospodarskega zaostajanja za območjem osrednje Slovenije, se je najprej močno zmanjšala rodnost, nato pa tudi priseljevanje v mesto, obenem pa se je okrepiło odseljevanje. Nekaj prebivalcev je v mesto pritegnil razvoj visokega šolstva in razvoj drugih kvartarnih dejavnosti, ki je nekoliko zajezil odseljevanje visokokvalificiranih kadrov. Leta 1991 je v Mariboru živelo 103.961 prebivalcev, leta 2002 pa le še 93.847; kar predstavlja zmanjšanje za 9,7 %. Popis prebivalstva leta 2002 je izkazoval precejšen dvig deleža starega prebivalstva (v starosti 65 let in več), ki se je zvišal na 17,3 %, na drugi strani pa močno zmanjšanje deleža mladega prebivalstva (v starosti do 14 let). Ta se je v primerjavi z letom 1991 zmanjšal z 17,5 % na 12,2 %. Indeks starosti je bil z vrednostjo 142 kar za 48 % nad državnim povprečjem.

Horvat (2006, 46) ugotavlja, da je se je od sredine 90. let število prebivalcev v mestu Maribor v povprečju zmanjšalo za okoli 1.100 oseb na leto, kar predstavlja letno stopnjo zmanjšanja za okoli 1,2 %. Analize kažejo, da je k zmanjšanju števila

prebivalstva okoli 30 % prispevalo negativno naravno gibanje, okoli 70 % pa negativno selitveno gibanje. Selila se je predvsem mlajša in srednja aktivna generacija, kar je še zmanjšalo rodnost v mestu. V starostni piramidi se ti trendi kažejo v bistveno zoženem spodnjem delu piramide, saj se je število rojenih od leta 1982 z 1.262 zmanjšalo na 905 leta 1991 in 672 leta 2004. Leta 2007 je tako delež mladega prebivalstva (v starosti do 14 let) znašal le še 11,0 %. Delež starega prebivalstva v starosti 65 let in več se je zvišal na 18,9 %, v starosti 75 let in več na 8,7 %, indeks starostni pa na vrednost 172 (in je bil 48 % nad državnim povprečjem in 23 % nad vrednostjo v mestu Ljubljana). Starostna piramida prebivalstva Maribora ima tako vse bolj razširjen vrh, najširša pa je starejša aktivna generacija v starosti med 45. in 59. letom. Glede na navedeno, se bo v naslednjih 10 do 15 letih bistveno povečal delež prebivalstva v starosti 65 let in več, kar bo zahtevalo nove oblike organiziranja dejavnosti v mestu in prilagajanja starejši populaciji.

Slika 2: Starostna piramida prebivalstva mesta Maribor leta 2007.

3. Starostna sestava prebivalstva v Mariboru med letoma 1981 in 2002 po krajevnih skupnostih

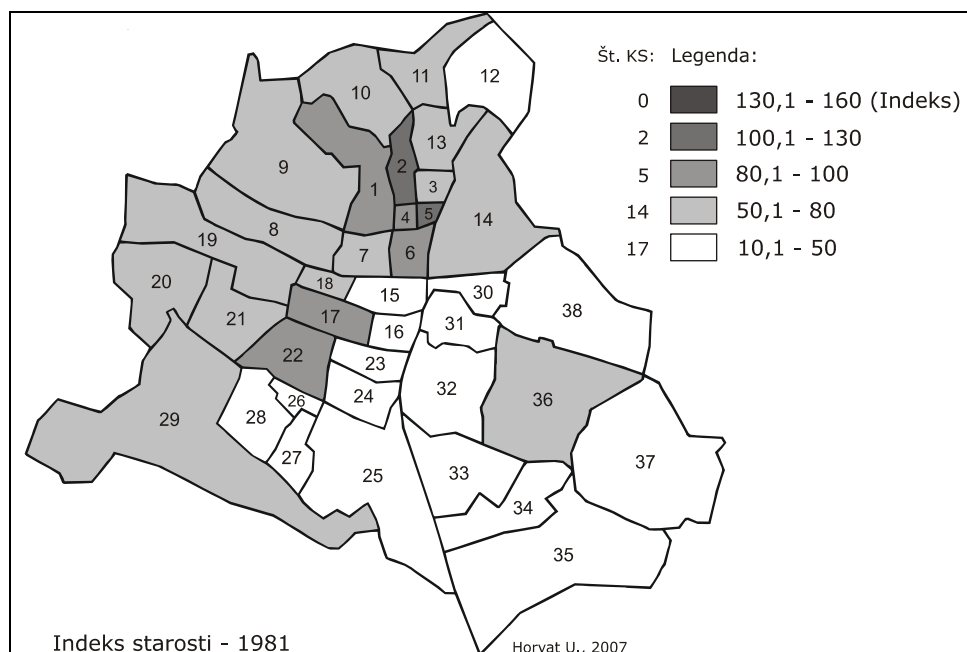
Starostna sestava prebivalstva Maribora je po krajevnih skupnostih prikazana z indeksom starosti, deleži posameznih starostnih skupin in povprečno starostjo prebivalstva. Večina podatkov (razen povprečne starosti prebivalstva) omogoča primerjavo med popisnimi leti 1981, 1991 in 2002. Demografske razmere se razlikujejo po posameznih delih mesta in so posledica vpliva različnih socialnih in ekonomskih dejavnikov.

Preglednica 2: Izbrani podatki o starostni sestavi prebivalstva za obdobje med letoma 1981 in 2002 po krajevnih skupnostih v mestu Maribor.

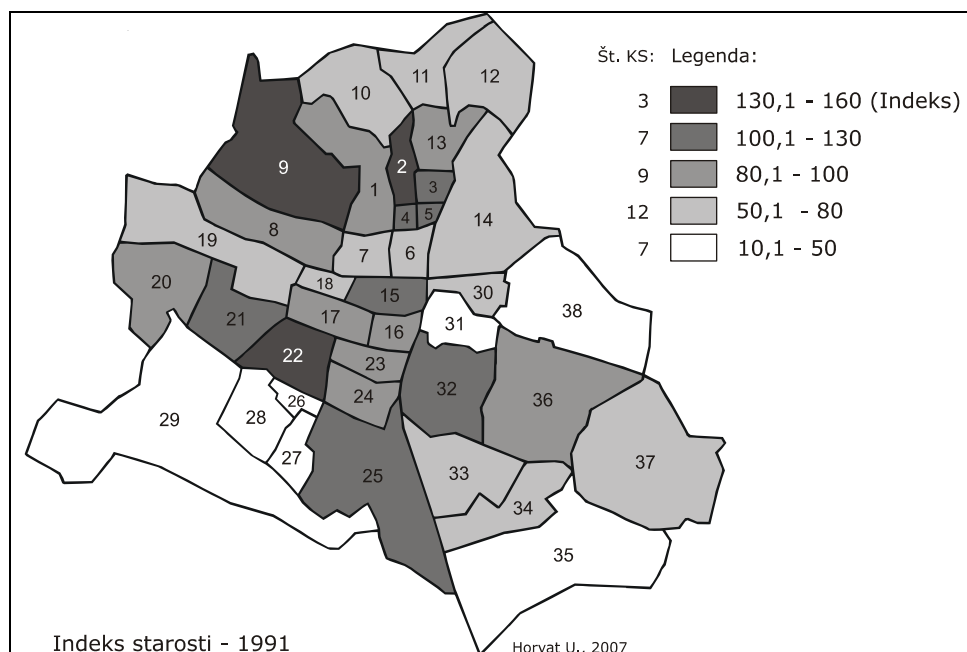
Št. Krajevna skupnost ¹	Indeks starosti prebivalstva 1981	Indeks starosti prebivalstva 1991	Indeks starosti prebivalstva 2002	Delež prebivalcev v starosti do 19 let 2002	Delež prebivalcev v starosti 65 let in več 2002	Povprečna starost prebivalstva 2002	Število prebivalcev 2002 ⁸	Indeks gibanja števila prebivalcev 1991-2002
1 Ob parku	80	81	156	19,2	19,1	43,1	2.803	82,8
2 Anton Aškerc	124	158	208	17,4	21,8	44,7	899	79,1
3 Heroja T. Tomšiča	77	126	240	17,2	24,8	45,9	1.539	83,2
4 Ivan Cankar	98	129	298	14,8	22,7	46,6	856	79,7
5 Boris Kidrič	113	100	147	19,7	18,0	42,3	1.039	78,5
6 Talci	83	55	121	20,8	12,9	40,4	1.694	75,3
7 Rotovž	70	74	142	19,6	16,5	42,2	1.796	74,6
8 Koroška vrata	53	85	160	17,6	18,6	43,4	4.536	81,0
9 Prežihov Voranc ²	75	163	307	14,6	29,5	48,1	3.513	84,6
10 Za tremi ribniki	62	69	144	17,9	12,9	42,2	279	76,9
11 Počehova ³	51	70	169	18,1	21,2	43,3	647	79,1
12 Košaki ⁴	34	54	138	18,8	17,7	42,2	1.134	85,2
13 Krčevina	73	84	196	20,0	21,0	43,2	942	89,5
14 Melje ⁵	71	64	100	22,4	13,6	40,1	1.451	82,0
15 Moša Pijade	47	119	220	16,5	23,6	45,9	2.195	81,0
16 Miloš Zidanšek	23	84	318	12,7	28,0	47,7	1.634	78,2
17 Juga Polak	98	84	76	24,3	12,4	38,8	1.684	100,0
18 Maks Durjava	61	78	136	20,4	18,5	41,6	1.255	80,8
19 F. Zalaznik Leon	72	77	88	24,0	14,8	39,2	2.317	92,5
20 Pohorski bataljon	79	100	182	18,0	22,2	44,3	1.632	93,5
21 Heroja Šercerja	61	103	144	19,7	21,0	42,5	2.992	91,6
22 F. Rozman Stane	94	132	130	19,7	17,7	42,0	2.424	91,1
23 Angel Besednjak	47	94	269	15,3	25,0	46,0	1.904	78,8
24 Jožica Flander	38	95	191	16,3	21,3	44,9	3.332	84,4
25 Slavko Šlander	33	110	205	15,9	22,3	45,1	3.051	84,4
26 Proleterskih brigad	9	33	125	14,7	11,8	42,2	3.401	78,9
27 D. Kveder Tomaž	31	40	128	16,0	12,2	41,5	3.450	85,2
28 I. Zagernik Joco	24	18	85	20,5	8,8	38,7	6.049	89,4
29 Radvanje	58	28	86	24,6	12,5	38,7	7.714	121,0
30 Greenwich	31	79	170	17,9	21,0	43,3	2.350	82,3
31 Avgust Majerič	44	47	117	16,9	13,2	41,6	1.977	94,0
32 Heroja Vojka	44	106	111	22,4	15,8	40,3	2.083	114,1
33 Slava Klavora	33	59	137	18,5	15,6	41,9	3.657	88,2
34 Martin Konšak	38	72	139	19,6	17,3	41,8	2.415	89,2
35 Silvira Tomasini	23	33	87	22,7	12,9	39,2	4.445	101,9
36 Draga Kobala	63	87	126	20,7	17,9	41,1	2.386	107,6
37 Jože Lacko ⁶	39	58	101	22,2	15,6	40,5	2.191	115,1
38 Tone Čufar ⁷	48	40	153	18,7	18,7	43,2	5.550	103,6
Skupaj	50	68	142	19,2	17,3	42,2	95.216	90,1

Vir: SURS, 2002

Opombe: ¹ Krajevne skupnosti po stanju v letu 1994. Številka KS na kartogramih. ² iz KS Prežihov Voranc je bilo izločeno naselje Vinarje, ³ iz KS Počehova naselje Počehova, ⁴ iz KS Košaki naselje Pekel, ⁵ iz KS Melje naselje Meljski Hrib, ⁶ iz KS Jože Lacko naselje Dogoše, ⁷ iz KS Tone Čufar naselje Zrkovci, ⁸ zaradi drugačnega načina zajema podatkov (po KS) se število prebivalcev ne ujema s podatkom iz popisa prebivalstva za naselje Maribor.

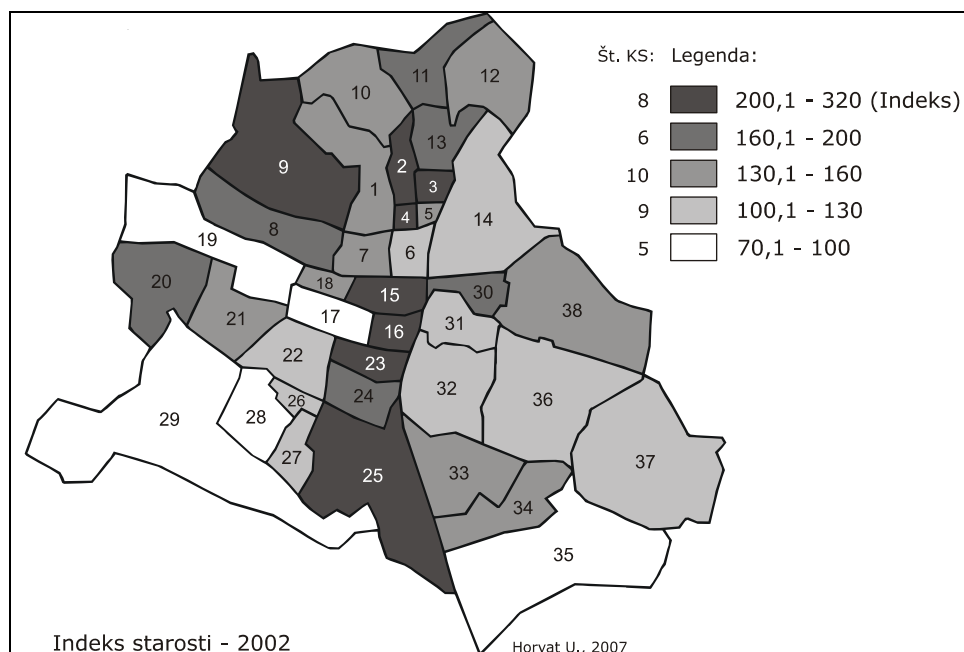

Slika 2: Indeks starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1981.

Slika 3: Indeks starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1991.

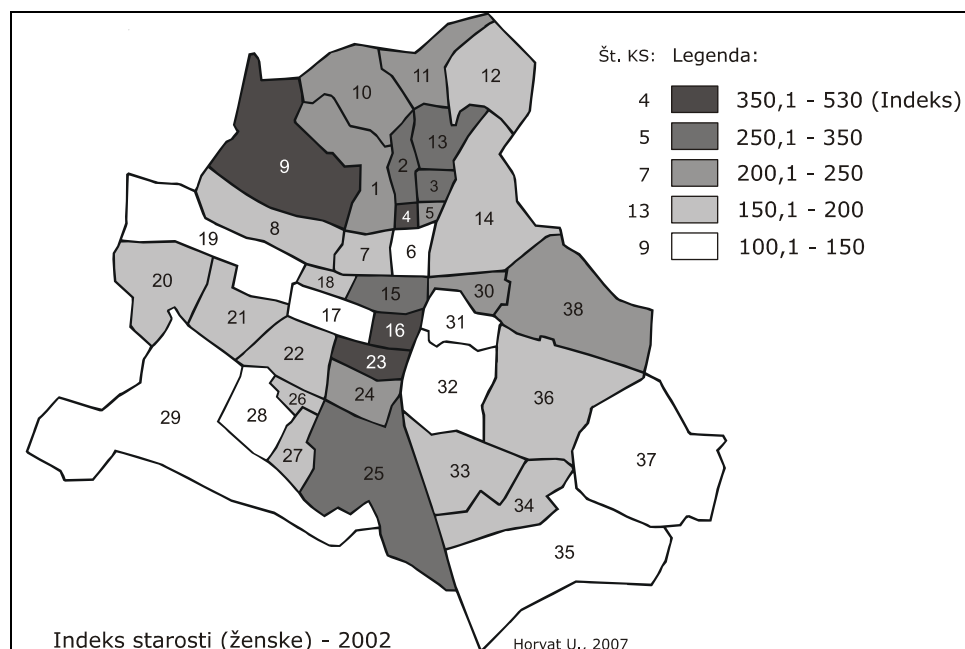

Slika 4: Indeks starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Analiza indeksa starosti je pokazala, da se je proces staranja prebivalstva v posameznih delih mesta Maribor pričel že leta 1981. Že takrat je imelo prebivalstvo v več kot polovici krajevnih skupnosti (v 22 KS) indeks starosti nad vrednostjo 50, demografi pa pri vrednostih nad 40 že govorijo o začetku procesa staranja prebivalstva. Le-to je bilo opazno zlasti na območju levega brega mesta, kjer je povprečni indeks staranja znašal 71 in s tem dosegel prag negativne naravne rasti prebivalstva. Z vrednostmi nad 100 sta izstopali KS Anton Aškerc in KS Boris Kidrič, ugoden indeks starosti pa je imela le KS Košaki. Na desnem bregu so bile razmere boljše (povprečni indeks staranja je znašal 42). Najnižje (pod 25) so bile vrednosti na območju novejših strnjene blokovske gradnje v južnem delu mesta; v Novi Vasi, na Pobrežju in na Teznem (KS Proleterskih brigad, KS I. Zagernik Joco, KS Silvira Tomasini), medtem ko so bile na območju Studencev razmere podobne kot v središču mest (vrednosti med 90 in 100).

Leta 1991 se je število krajevnih skupnosti z ugodnim indeksom starosti (pod 40) zmanjšalo na vsega 6. Vse so bile na desnem bregu Drave; na območju Nove vasi (KS Proleterskih brigad, KS D. Kveder Tomaž, KS I. Zagernik Joco), Radvanja ter Pobrežja in Tezna (KS Silvira Tomasini, KS Tone Čufar). Območje na levem bregu Drave je izkazovalo zelo zaskrbljujoče starostne razmere. Povprečni indeks starosti je tu dosegel vrednost 92, v nekaterih krajevnih skupnostih pa celo presegel vrednost 150 (KS Anton Aškerc, KS Prežihov Voranc). Tako na levem bregu Drave ni bilo niti ene krajevne skupnosti s še ugodno starostno sestavo prebivalstva. V tem obdobju je proces staranja prebivalstva zajel tudi območja na desnem bregu Drave, saj se vrednosti indeksa starosti nad 100 pojavljajo že v 6 krajevnih skupnostih; zlasti na območju Tabora, Studencev in najstarejšega dela Maribor-Jug (npr. v KS Moša Pijade, KS F. Rozman Stane, KS Slavko Šlander).

Zaradi intenzivnega zmanjšanja natalitete, povečanja negativnega naravnega prirastka in staranja prebivalstva (Horvat 2006, 46) so se po letu 1991 razmere v Mariboru zelo poslabšale. Leta 2002 so med 38 krajevnimi skupnostmi indeks starosti z vrednostjo pod 100 (med 80 in 100) zabeležili le v 5 krajevnih skupnostih; vse se nahajajo na desnem bregu Drave. Z najvišjimi vrednostmi indeksa starosti izstopa središče mesta (vrednost 169), na levem bregu Drave je povprečni indeks starosti 178, na desnem bregu pa 131. Z vrednostmi nad 300 izstopa na levem bregu KS Prežihov Voranc (območje pod Kalvarijo), na desnem bregu pa KS Miloš Zidanšek (na Taboru). Slednja beleži tudi največje zmanjšanje števila prebivalstva med krajevnimi skupnostmi na desnem bregu med letoma 1991 in 2002. V tem delu mesta je še posebej opazen proces staranja prebivalstva v povezavi s starostjo stanovanj v večstanovanjskih blokovskih stavbah, ki so jih v bližini industrijskih območij gradili v 50., 60. in 70. letih (npr. na območju starejšega dela Tabora do naselja Jugomont ter v Z delu Tezna in Pobrežja). Za ta stanovanja je značilna relativno majhna stanovanjska površina (med 45 – 55 m²), kar ima za posledico, da se je iz njih v večini primerov odselila generacija odraslih otrok in ostaja v njih ostarelo prebivalstvo (Horvat 2006, 54).

Slika 5: Indeks starosti ženskega prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Razmere v letu 2002 so v nekaterih krajevnih skupnostih še bolj dramatične, če upoštevamo le indeks starosti ženskega prebivalstva. Ta kaže izrazito nesorazmerje med mladim in starim kontingentom ženske populacije v mestu. Povprečni indeks starosti ženskega prebivalstva v Mariboru ima vrednost 186; v krajevnih skupnostih na levem bregu je povprečna vrednost 232 na desnem bregu pa 174. Z najvišjimi vrednostmi izstopa območje mestnega jedra na obeh straneh Drave, kjer znaša v KS Ivan Cankar kar 528, v KS Miloš Zidanšek pa 437. Ne smemo spregledati dejstva, da v letu 2002 v niti eni krajevni skupnosti v Mariboru indeks starosti

ženskega prebivalstva ni bil nižji od vrednosti 100. Najnižje vrednosti (med 100 in 120) imajo krajevne skupnosti na obrobju mesta (npr. KS Radvanje, KS I. Zagernik Joso, KS Jože Lacko, KS Silvira Tomasini); to je v območjih, v katerih se med zadnjima popisoma prebivalstva število prebivalcev v mestu ni zmanjšalo.

Analizo indeksa starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih dopolnjuje analiza zastopanosti posameznih starostnih skupin prebivalstva. Delež prebivalstva v starosti do 19 let se je v mestu med letoma 1981 in 2002 zmanjšal z 27,1 % na 19,2 %; prav tako se je zmanjšal tudi delež prebivalstva v starosti med 20 – 39 let (z 33,0 na 27,0 %). Posledično se je povečal delež starejših kontingentov; delež starih med 40 – 64 let z 29,8 % na 36,5 % in starih 65 let in več z 10,1 % na 17,3 %.

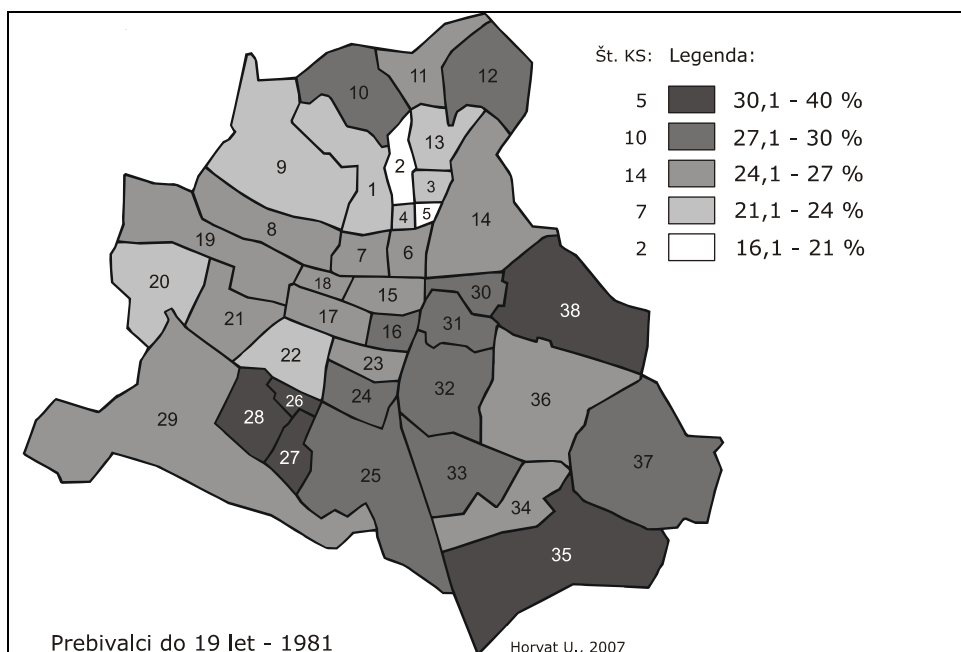
Preglednica 3: Delež prebivalcev po starostnih skupinah po treh vrstah značilnih območjih mesta Maribor v letu 1981, 1991 in 2002. Indeks starosti prebivalstva v obdobju med letoma 1981 in 2002.

Območje	% prebivalcev leta 1981				% prebivalcev leta 1991			
	0-19 let	20-39 let	40-64 let	65 let in več	0-19 let	20-39 let	40-64 let	65 let in več
Skupaj (I, II, III)	27,1	33,0	29,8	10,1	24,4	30,8	32,9	11,8
Ia - Levi breg ¹	24,1	31,8	31,4	12,7	23,1	29,7	31,6	15,6
Ib - Desni breg	28,3	33,5	29,1	9,0	24,9	31,3	33,4	10,4
- Tabor, Studenci, Radvanje	28,0	32,9	29,7	9,4	25,1	31,2	32,9	10,8
- Pobrežje, Tezno	28,9	34,5	28,1	8,4	24,5	31,5	34,2	9,8
IIa - Mestno središče ²	24,7	31,6	31,4	12,4	22,9	30,2	31,9	15,0
IIb - Obrobje mesta	28,0	33,6	29,2	9,3	24,9	31,0	33,3	10,7
IIIa - Območje starejše gradnje	25,9	32,0	31,6	10,4	21,7	29,6	34,6	14,1
IIIb - Območje novovejše gradnje ³	29,6	35,2	25,7	9,4	28,6	32,7	30,4	8,3

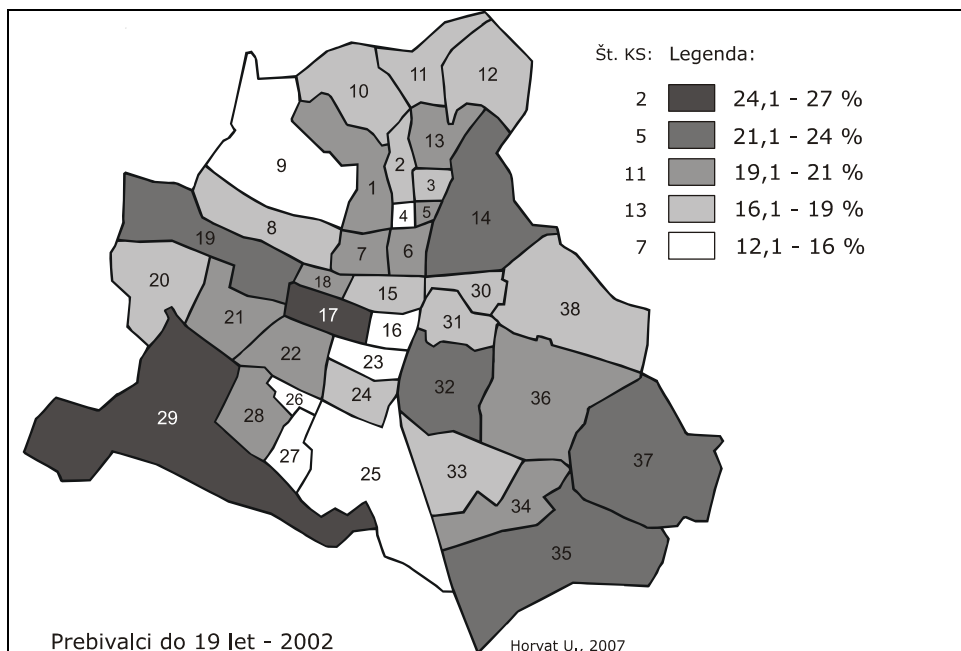
Območje	% prebivalcev leta 2002				Indeks starosti		
	0-19 let	20-39 let	40-64 let	65 let in več	1981	1991	2002
Skupaj (I, II, III)	19,2	27,0	36,5	17,3	50,0	67,6	141,7
Ia - Levi breg ¹	18,3	25,2	36,3	20,1	70,6	92,5	177,6
Ib - Desni breg	19,5	27,5	36,6	16,4	42,5	58,9	131,2
- Tabor, Studenci, Radvanje	19,2	27,5	36,9	16,4	44,8	60,0	134,7
- Pobrežje, Tezno	20,0	27,6	36,0	16,5	38,9	56,8	125,9
IIa - Mestno središče ²	18,4	25,8	36,3	19,5	67,4	90,0	168,9
IIb - Obrobje mesta	19,5	27,3	36,6	16,7	44,1	60,4	134,1
IIIa - Območje starejše gradnje	18,3	26,2	35,4	20,1	58,8	91,7	166,4
IIIb - Območje novovejše gradnje ³	20,5	27,9	38,0	13,5	41,1	40,1	108,8

Vir: SURS, 2002

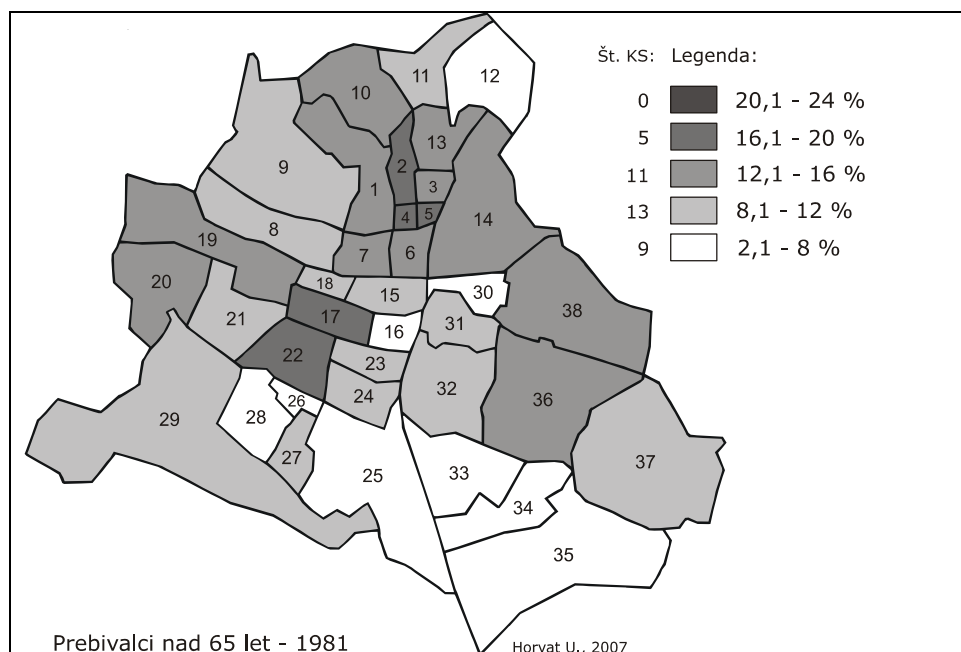
Opombe: ¹ št. KS na karti: 1-14, ² mestno središče na levem in desnem bregu (št. KS na karti: 1-8, 15-18), ³ območje s pomembnim deležem stanovanj zgrajenih po letu 1981 (št. KS na karti: 5, 6, 10, 17, 26-29, 35-38).

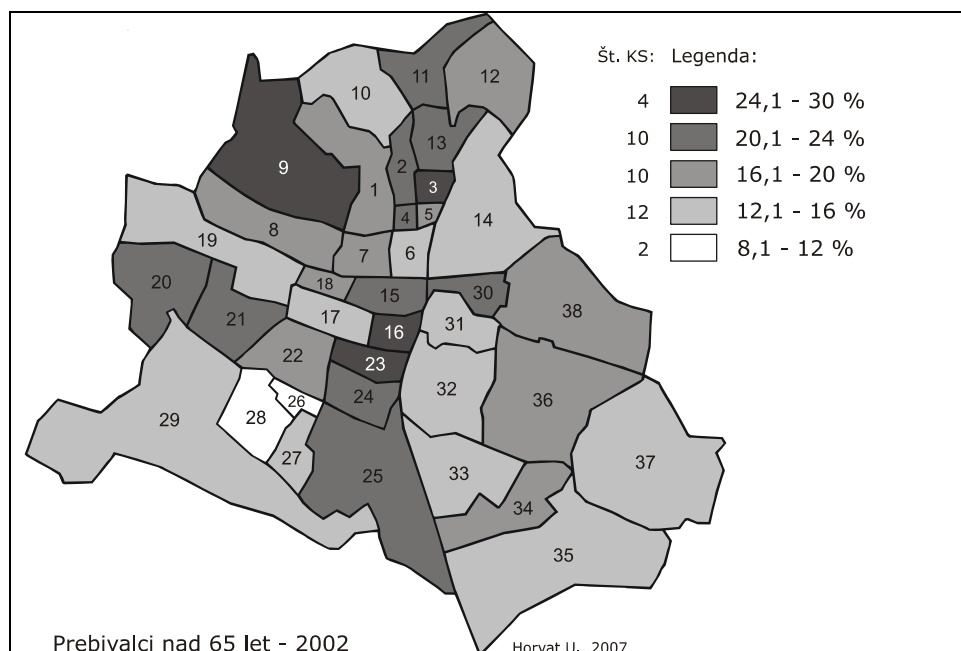
Karta 6: Delež prebivalstva starega do 19 let po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1981.

Slika 7: Delež prebivalstva starega do 19 let po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Slika 8: Delež prebivalstva starega 65 let in več po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1981.

Slika 9: Delež prebivalstva starega 65 let in več po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

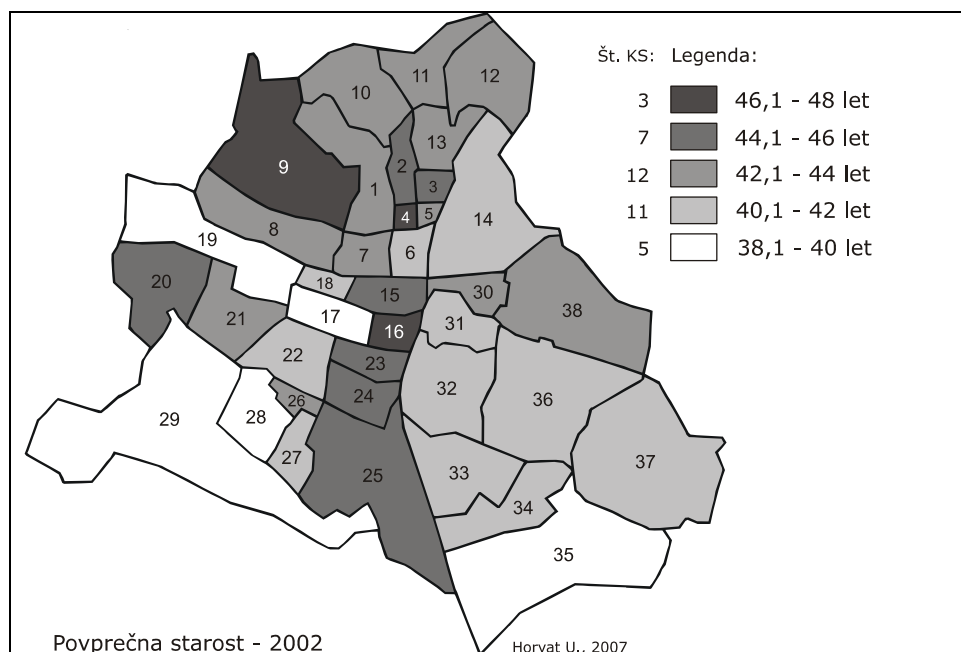
O zmanjšanju deleža mladih prebivalcev (do 19 let) so zgovorni naslednji podatki. Leta 1981 je imelo več kot 25 % mladih prebivalcev kar 27 krajevnih skupnosti, leta 1991 13, leta 2002 pa niti ena. Leta 1981 sta z najvišjim deležem izstopali KS Proleterskih brigad (38,1 %) in KS I. Zagernik Joco (33,5 %); to je območje večstanovanjske blokovske gradnje na območju Maribor Jug, v katero so se vselile večinoma mlade družine. Leta 2002 so v mestu več kot 20 % mladega prebivalstva beleži le 12 krajevnih skupnosti, med njimi jih je največ v KS Radvanje (24,6 %) in KS Juga Polak (24,3 %). Manj kot 15 % pa so imele 4 krajevne skupnosti: KS Ivan Cankar in KS Prežihov Voranc na levem bregu ter KS Miloš Zidanšek in KS Proleterskih brigad na desnem bregu. Prav pri slednji je v obravnavanem obdobju najbolj očitna tranzicijo prebivalstva v višji starostni kontingent (iz mladih družin s šoloobveznimi otroci v zrela gospodinjstva z odraslimi otroci ali brez njih).

V starosti med 20 – 39 let je imelo leta 1981 več kot 30 % prebivalstva kar 36 krajevnih skupnosti, leta 1991 25 krajevnih skupnosti, leta 2002 pa le še 3.

O povečevanju deleža starejšega aktivnega prebivalstva pričajo naslednji podatki. Leta 1981 so imele v starosti med 40 – 64 let več kot 35 % prebivalstva le 3 krajevne skupnosti, leta 1991 17, leta 2002 pa kar 24. Leta 1981 sta z najvišjim deležem izstopali KS Miloš Zidanšek (39,1 %) in KS Prežihov Voranc (38,3 %), leta 2002 pa KS Za tremi ribniki (43,4 %) ter KS Proleterskih brigad (43,4 %) in KS D. Kveder Tomaž (43,0 %); obe na območju Maribor Jug.

Proces staranja prebivalstva najbolj izrazito prikazuje delež prebivalstva v starosti 65 let in več. Leta 1981 je imelo v tej starosti več kot 15 % prebivalstva le 7 krajevnih skupnosti, leta 1991 12, leta 2002 pa kar 28. Razlika med desnim in levim bregom Drave ter mestnim središčem in obrobjem mesta se je kazala že leta 1981. V povprečju je bil leta 1981 delež starega prebivalstva na levem bregu Drave in v mestnem središču (pri katerem je upoštevan tako levi in desni breg Drave) višji od 12 %; leta 1991 se je povečal na več kot 15 %, leta 2002 pa na več kot 20 %. Leta 1981 so z najvišjim deležem izstopale KS Juga Polak (18,2 %) ter KS Anton Aškerc (17,7 %) in KS Boris Kidrič (17,5 %); obe v mestnem središču. Leta 2002 pa izstopajo KS Prežihov Voranc (29,5 %), KS Miloš Zidanšek (28,0 %) in KS Angel Besednjak (25,0 %).

Zanimiva je tudi povprečna starost prebivalstva po krajevnih skupnostih. Razlika med najstarejšo povprečno starostjo prebivalstva (48,1 let v KS Prežihov Voranc) in najmlajšo (38,7 let v KS Radvanje) je v letu 2002 znaša skoraj 10 let. Prebivalstvo na levem bregu Drave je večinoma v povprečju starejše od 42 let. Na desnem bregu izstopa z najvišjo starostjo (v povprečju nad 44 let) območje Tabora in starejši del Maribora Jug, med tem ko je prebivalstvo v Radvanju v povprečju mlajše od 40 let, na Pobrežju in Teznu pa od 42 let.

Slika 10: Povprečna starost prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

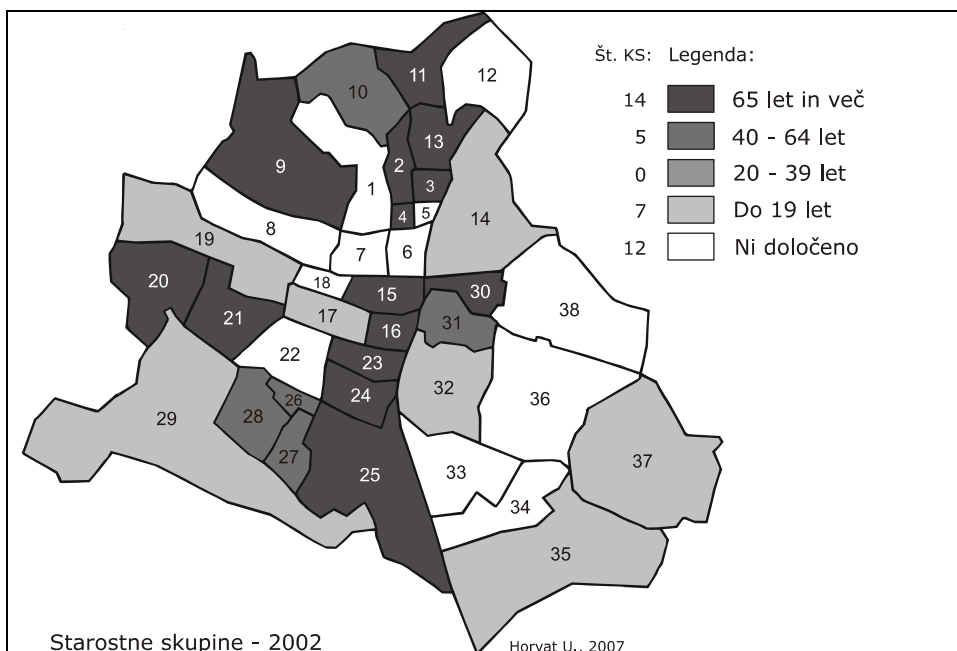
4. Zaključek

Staranje prebivalstva predstavlja zaskrbljujoč proces, ki utegne v prihodnosti močno vplivati na ekonomski in prostorski razvoj mest v Sloveniji. V začetku 80. let 20. stoletja je namreč v večjih slovenskih mestih proces klasične urbanizacije s priseljevanjem prebivalstva iz manj razvitih območij Slovenije in drugih republik bivše Jugoslavije pričel postopoma nadomeščati proces suburbanizacije z odseljevanjem mestnega prebivalstva v okolico. Pri tem procesu predstavlja močan dejavnik zlasti selitev mladih družin. V 90. letih se je tudi iz Maribora močno okrepilo odseljevanje, ki ga je še posebej pospešil propad velikih industrijskih podjetij, visoka brezposelnost, visoki življenjski stroški v mestu pa tudi splošno družbeno-gospodarsko zaostajanje območja za osrednjo Slovenijo.

Suburbanizacija ter močno zmanjšana rodnost, posledično pa staranje mestnega prebivalstva so povzročili, da se je v obdobju med letoma 1991 in 2002 število prebivalcev v mestu Maribor zmanjšalo kar za 9,7 %. Po letu 2000 so se razmere še slabšale in nadaljevala se je intenzivna depopulacija ter staranje prebivalstva. Leta 2007 je tako delež mladega prebivalstva (v starosti do 14 let) znašal le še 11,0 %, delež prebivalstva v starosti 65 let in več se je zvišal na 18,9 %, indeks starosti pa na vrednost 172 (in je bil 48 % nad državnim povprečjem). Starostna piramida prebivalstva Maribora ima tako vse bolj razširjen vrh, najširša pa je starejša aktivna generacija v starosti med 45. in 59. letom. Glede na navedeno, se bo v naslednjih 10 do 15 letih delež prebivalstva v starosti nad 65 let močno povečal, kar bo zahtevalo nove oblike organiziranja dejavnosti v mestu in prilagajanja starejši populaciji.

Predstavljene demografske razmere prikazuje povprečne vrednosti za celotno mesto Maribor, vendar se le-te, zaradi različnih socialnih in ekonomskih dejavnikov, razlikujejo po posameznih delih mesta. V 70. in 80. letih 20. stoletja se je mestno prebivalstvo na obeh bregovih Drave razvijalo različno, kar kaže tudi na različno socialno topografijo mesta. Na levem, pretežno meščanskem bregu Drave, je število prebivalcev že v tistem obdobju večinoma stagniralo, na desnem bregu pa se je (razen na območju najstarejšega dela Tabora) močno povečevalo, zlasti v območjih novejših večstanovanjske blokovske gradnje.

Med letoma 1991 in 2002 se je staranje prebivalstva nadaljevalo na levem bregu mesta, predvsem na območju mestnega središča med mestnim parkom in Šentiljsko cesto, pa tudi na zahodnem obrobju mesta na območju ob Gosposvetski cesti in pod Kalvarijo. Staranje prebivalstva se je v tem obdobju pričelo intenzivno širiti tudi na desnem bregu Drave, zlasti v starejših delavskih območjih, ki so se v 90. letih v demografskem razvoju izenačila s središčem mesta. To so danes območja z visokim deležem starega prebivalstva z dokaj nizko izobrazbo, kjer se število prebivalcev, zaradi odseljevanja mlajših generacij iz majhnih stanovanj, precej zmanjšuje.

Slika 11: Nadpovprečno zastopane starostne skupine prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Staranje prebivalstva na desnem bregu Drave je povezano predvsem z visokim negativnim naravnim prirastom in odseljevanjem mlajšega in zrelega aktivnega prebivalstva. V starejših blokovskih soseskah in soseskah enodružinskih hiš prevladujejo generacije v starosti nad 50 let (in tudi nad 65 let), katerih potomci so se v fazi oblikovanja svojih gospodinjstev odselili od staršev, ponavadi na mestno obrobje oziroma v novejši stanovanjske soseske. To velja še zlasti za območja majhnih delavskih stanovanj, ki so bila zgrajena pretežno v obdobju intenzivne

gradnje v 50., 60. in 70. letih 20. stoletja v bližini industrijskih območij na območju Tabora vse do območja Maribor-Jug, na območje Greenwicha, ob Nasipni ulici, ob JZ delu Ptujске ceste na Tezнем. V nekaterih delih mesta so se tako oblikovala demografsko pasivna območja z visokim deležem starega prebivalstva, kar vodi v socialno degradacijo in celo v getoizacijo. Nekatere novogradnje in sanacijski posegi so nekoliko zaustavili intenzivno depopulacijo v teh območjih; zlasti izstopa območje revitalizacije in gradnje novih večstanovanjskih stavb ob severnem delu Betnavske ceste in na območju nekdanje tovarne Merinka.

Najbolj ugodne demografske razmere so v robnih delih mesta, kjer je tudi največ mlajšega prebivalstva. V 90. letih je prebivalstvo naraščalo predvsem v jugozahodnem (Borova vas, Borštnikovo naselje, Radvanje) in vzhodnem delu mesta (Pobrežje, Brezje, V del Teznega), ki je bilo predvideno za območje širitve mesta in obsežno stanovanjsko gradnjo. Razmere so najbolj ugodne zlasti v območjih individualnih družinskih hiš, ki so pogosto dovolj velike za dve generaciji, tako da je odseljevanje manjše in demografske razmere v teh območjih niso tako kritične.

Rezultati raziskave kažejo pomembno soodvisnost med demografskimi razmerami ter vrsto in obdobjem izgradnje posameznega dela mesta. Na eni strani ima najstarejšo starostno sestavo osrednji, pretežno meščanski, del mesta, na drugi strani pa območja majhnih delavskih stanovanj, ki so bila zgrajena večinoma v obdobju intenzivne gradnje v 50., 60. in 70. letih 20. stoletja. Najbolj ugodne demografske razmere so v robnih delih mesta, saj se je v preteklosti mesto postopoma širilo proti obrobju in v ta območja so se priseljevale pretežno mlajše in srednje generacije, med tem ko v mestnem jedru večinoma (z nekaj izjemami) ni prihajalo do revitalizacije. S spremenjeno urbanistično politiko je v zadnjem obdobju prišlo tudi do večje gradnje stanovanjskih območij znotraj mesta (zapolnjevanje prostora, revitalizacija, sanacija), kar se že kaže v izboljšanju demografskih razmer npr. v območju ob Mlinski ulici, med Cankarjevo in Cafovo ulico, med Mladinsko in Kamniško ulico, ob Koroški cesti, med Betnavsko cesto in Žitno ulico (na območju bivše tovarne Merinka), idr. Urbanistični načrti za prihodnja leta predvidevajo nadaljnjo gradnjo novih stanovanjskih predelov znotraj mesta. Tako je na levem bregu predvidena izgradnja kareja med Mlinsko in Partizansko cesto, ob Razlagovi ulici ter ob Smetanovi ulici, na desnem bregu pa na Pobrežju ob Ulici Veljka Vlahoviča in Puhovi ulici, nadalje na Taboru ob Betnavi na območju bivše tovarne Talis ter na Studencih (tako v južnem delu, kot med industrijsko cono in obrežjem Drave).

Literatura

- Friganović, M. 1990: Demogeografija: stanovništvo svijeta. Školska knjiga, Zagreb.
- Horvat, U. 2006: Razvoj prebivalstva v mestu Maribor med letoma 1981 in 2002. Revija za geografijo 1-1, str. 41-62. FFUM, Maribor.
- Kinsella K., Phillips D. R., 2005, Global Aging: The Challenge of Success, Population Reference Bureau, <http://www.prb.org/pdf05/60.1GlobalAging.pdf> (28. 10. 2007).
- Nejašmić, I. 2005: Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Školska knjiga, Zagreb.
- Počkaj Horvat, D. 1996: Demografske značilnosti mesta. Urbanistična zasnova mesta Maribor. ZUM, Maribor.

Ravbar, M. 2000: Regionalni razvoj slovenskih pokrajin. *Geographica Slovenica* 33, str. 9-81. Ljubljana.

Popisni atlas Slovenije 2002, GIAM ZRC SAZU, Ljubljana.

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 1981, 1991, 2002. SURS, Ljubljana.

SURS, 2005: http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=741 (28. 10. 2007).

AGE STRUCTURE OF POPULATION IN THE CITY OF MARIBOR IN THE YEARS BETWEEN 1981 AND 2002

Summary

The ageing of the population is a process which causes concern and can in the future strongly influence the economic and spatial development of Slovenian towns. In the beginning of the 1980s, the process of classical urbanization slowly began to be replaced by the process of suburbanization, as the population in the towns started dwelling to the surroundings. The migration of young families is a particularly strong factor in this process. In the beginning of the 1990s, the emigration from Maribor also strengthened a lot. It was encouraged especially by the financial crash of the big industrial enterprises in Maribor, a high degree of unemployment, the high living expenses in the town and a general socio-economical lagging behind in comparison to the central Slovenia (the capital Ljubljana).

The suburbanization and a strongly reduced natality rate, and consequently also the ageing of the population in the town led to the decrease in the number of inhabitants in Maribor by 9.7% between the years 1991 and 2002. After year 2000, the conditions even deteriorated and the intensive depopulation and the ageing of the population continued. In 2007, the percentage of the young population (up to the age 14) represented only 11%, while the percentage of the old population over 65 increased to 18.9%, thus the age index increased to 172 (its value was 48% above the state average). The peak of the age pyramid of the Maribor population is thus widening, the broadest part consisting of the older active generation aged between 45 and 59. According to the above mentioned, in the next 10 to 15 years, the percentage of the population aged above 65 will strongly increase, which will demand new forms of organization of activities in the town and adjustments to the older population.

The presented demographic conditions reflect the average values for the whole Maribor, however the latter differ depending on the part of the town, due to different social and economic factors. In the 1970s and 1980s, the town population on both banks of the river Drava developed differently, which indicates that there was a different social topography of the town. On the left bank of the river Drava, which is mostly middle-classed, the number of the inhabitants more or less stagnated already in that period, while on the right bank it was greatly increasing (except in the oldest part of Tabor), especially in the area of the newer apartment buildings. In the 1990s, the ageing of the population started to spread intensively also to the right bank of the river Drava, especially in the older working-class areas. These areas have nowadays a high percentage of old population with a relatively low education and the number of inhabitants is strongly decreasing, as the younger generations are moving out of small flats.

In some parts of the town, demographically passive areas have formed with a high percentage of old population, which leads to social degradation and even to ghettoization. The building of new apartments and the restoration procedures have stopped the intensive depopulation in these areas to a certain degree. The demographic conditions have improved also in certain areas on the left bank of the town, where revitalization has occurred and new apartments have been built which attract particularly the younger population. The most favourable demographical conditions are characteristic for the border areas of the town with the greatest percentage of the younger population. In the 1990s, the population increased

particularly in the south-western and the eastern part of the town, which was intended for the spreading of the town and the extensive building of living facilities. The conditions are the most favourable in the areas of individual family houses, which are often big enough for two generations, thus the emigration is less present and the demographic conditions are less critical. The changed urbanistic policy has recently brought about an extensive building of living areas within the town (the filling of empty space, revitalization, restoration), which is shown in the improvement of demographic conditions in the town.

OCENE

Dejan Rebernik: Urbana geografija. Geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu.

Filozofska fakulteta. Ljubljana, 2008, 294 strani, ISBN 978-961-6648-15-8

Za novo knjigo o urbani geografiji je bil že skrajni čas. Minilo je namreč 24 let, odkar je izšla Urbana geografija Igorja Vrišerja in v tem obdobju se je na področju geografskega proučevanja mest veliko spremenilo. Zato je knjiga več kot dobrodošla, saj zapolnjuje veliko vrzel v ponazarjanju geografskih spoznanj.

Knjiga je, kot navaja avtor v uvodu, namenjena "v prvi vrsti študentom geografije in drugih znanstvenih disciplin, ki proučujejo mesta in urbanizacijo". Prinaša namreč jedrnat pregled področij urbane geografije; v besedilu so predstavljena teoretska izhodišča, metode raziskovanja posameznih pojavov ter nekatera spoznanja, ponazorjena na slovenskih mestih in mestih iz drugih delov sveta. Po vsebini je podobna urbano geografskim "monografijam" avtorjev Pacione (Urban geography, 2001), Hartshorn (Interpreting the City, 1992), Heineberg (Stadtgeographie, 2000), pa tudi že omenjeni Vrišerjevi Urbani geografiji iz leta 1984. Vsem naštetim knjigam je skupen širok, skoraj enciklopedičen prikaz urbane geografije.

Knjiga obsega uvod in 16 poglavij, sledijo trije sezname literature, slik in fotografij. Po uvodu je v drugem poglavju avtor orisal vsebino urbane geografije in konceptualne usmeritve, ki so se odražale pri spoznavanju urbanih območij. Tretje poglavje govori o nastanku in razvoju mest, pri čemer se je avtor omejil samo na evropska mesta. Naslednji dve poglavji sta posvečeni urbanizaciji, v šestem poglavju pa je govora o urbanih sistemih. Sledi poglavje o mestni regiji. Osmo poglavje je avtor naslovil Mestna zgradba, v njem pa predstavlja teorije in modele, ki jo pojasnjujejo. V naslednjih treh poglavjih je obdelana morfološka, sociogeografska in funkcijska zgradba mesta. Sledita dve poglavji o gospodarskih dejavnostih, to je industriji in storitvah ter poglavje o prometu v mestu. Petnajsto poglavje govori o degradiranih urbanih območjih in urbani prenovi, naslednje pa o socialističnem mestu. Zadnje poglavje obravnava mesta in urbanizacijo v tretjem svetu.

Knjiga prinaša veliko informacij, od terminov, s katerimi opisujemo mesta, definicij, tipologij in klasifikacij pojavov, do načina razumevanja mest v besedi in sliki – knjiga je namreč bogato ilustrirana z grafičnim in slikovnim gradivom. Ob vsem tem bodo uporabniki zagotovo dobili vpogled v vsebino urbane geografije. Zaradi širokega področja obravnave se avtor pogosto, morda preveč, sklicuje in povzema mnenja ter definicije drugih avtorjev, zato bi knjigo označil kot kompendij. Pohvale vredno je, da se sklicuje večinoma na geografe, čeprav omenja tudi avtorje drugih znanstvenih disciplin. Tudi slikovno gradivo je večinoma povzeto od drugih avtorjev – nekaterih slovenskih, še več pa tujih. Očitno je avtor želel ponuditi slovenskim bralcem predvsem informativno besedilo o geografskem proučevanju mest, ne pa lastnega videnja in lastnih spoznanj o urbani geografiji (če odmislimo, da je že sam izbor referenc in poglavij tudi odraz razumevanja teme).

Široka vsebinska zasnova knjige nosi v sebi vsaj dve pasti, to sta koncept in globina prikaza.

Glede koncepta je avtor ubral preizkušeno in varno pot: sklicujoč se na avtoritete (Vrišer, Vresk, Lichtenberger, str. 14) in njihova pojmovanja vsebine urbane geografije ter opredelitve mest, je izbral teme oziroma naslove poglavij ki "po tradiciji" sodijo v učbenik urbane geografije. Kar moti je, da so te opredelitve stare vsaj 20 let in so za današnje pojmovanje geografije nekoliko zastarele. Vendar je knjiga znotraj izbranega teoretsko metodološkega okvirja, bolje: pojmovanja urbane geografije, koherentna. Kljub temu menim, da se avtor pri koncipiranju knjige ne bi smel izogniti spoznanju, da je, podobno kot to velja za geografijo nasploh, za sodobno urbano geografijo značilna vedno večja razdeljenost na različna spoznavno teoretska in vsebinska področja. Danes je ta enotna samo še po predmetu proučevanja, sicer pa so nekdanji sestavni deli postali skoraj samostojne pod-discipline (urbana morfologija, urbana sociologija, urbana ekologija). Še očitnejša je deljenost (urbane) geografije po spoznavno teoretskih izhodiščih – socialno geografskem, ekonomsko geografskem, kulturno geografskem, če se omejim samo na družbeno geografijo. Vsi "meljejo isto testo", vendar vsak s svojim "mešalcem" (relevantnimi elementi) in po svojem receptu (metodi), zaradi česar je vsebina interpretacije mesta vsakič drugačna. V obravnavani knjigi pa je vsebinska raznolikost mesta in s tem množica interpretativnih možnosti zreducirana na vsebinsko neartikuliran in bled pojem "geografske značilnosti"; podobno kot to geografi pogosto počnemo pri opisovanju regij oziroma dežel. Poudariti pa je potrebno, da je tudi glede tega avtor metodološko dosleden; navaja namreč Vrišerjevo stališče, da je urbana geografija v bistvu regionalna geografija. Čeprav je tudi za sodobno regionalno geografijo značilen vsakič znova (za konkreten primer) opredeljen kontekst, posledica česar je specifičen nabor relevantnih elementov in specifična interpretacija obravnavane regije.

Pri zasnovi posamezenih poglavij je avtor skušal prikazati razvojni lok obravnavanega pojava, različna pojmovanja, teoretske in metodološke podlage pojava ter jih ponazoriti s primeri. Tak pristop je zelo primeren in didaktično nazoren in ker je uporabljen skoraj v vseh poglavjih, je s tem doseženo čvrsto ogrodje knjige. V besedilu je zato veliko tipologij in klasifikacij, metodoloških izhodišč, definicij in pojmov, ki se navezujejo na obravnavan pojav. Ob branju sem pogosto dobil vtis, da so številne klasifikacije in tipologije same sebi namen (npr. tipologije urbanizacije, urbanih sistemov). V nobeni urbano geografski študiji še nisem zasledil oznake, da ima mesto linijsko urbano regijo (str. 103), niti da je za katero državo značilen postkolonialni urbani sistem (str. 79). Takšne oznake niso le pretirano posplošene, menim, da bremenijo besedilo s faktografijo, ki je blizu deskripcije; pa tudi razvrščanje po morfometrijskih značilnostih je že preseženo. Še zadnji vtis o konceptu: geografske značilnosti mest so "zložene" po aditivnem principu, niso pa vsebinsko povezane med seboj. Med zgodovinskim razvojem in urbanim sistemom ali med urbanizacijo in funkcijsko zgradbo mest ni druge vsebinske povezave kakor ta, da se oboje nanaša na mesta. Ali ni čas vseobsežne geografije že minil? Še posebej, ker je knjiga namenjena študentom...

Glede globine obravnave posameznih tem in vsebinskih poudarkov pri opisu značilnosti mest je avtor znova ubral zelo pragmatično pot; tisto, kar je v tujih učbenikih, najdemo tudi v slovenskem. Pri vsebini opisov je bil avtor premalo (samo)kritičen, preveč se je naslonil zgolj na pisne vire, premalo na izkustveno delo. Najbrž so zaradi široke zasnove knjige nekatera poglavja vsebinsko pomanjkljiva in premalo domišljena (npr. k značilnostim mest v svetu zagotovo sodijo regionalni tipi mest), formulacije, s katerimi opisuje stvarino, pa pogosto premalo natančne (npr. definicija mesta, str. 15-18; pojmovanje urbane geografije, str. 14), mestoma

nerodne (npr. pojasnjevanje urbanizacije, str. 51), nekatere so tudi napačne (npr. razumevanje morfoloških elementov, str. 125). Zasledil sem premalo dosledno izrazoslovje (npr. uporaba pojmov okolica mesta, obmestje, podeželje in suburbano območje, kot da bi bili sinonimi, str. 91), vprašljivo razmerje med primarnim (npr. vzrokom) in sekundarnim (npr. posledico); (primer je naslov poglavja 10.6; str. 170), vsebinsko prazne stavke v stilu "pojav je posledica zgodovinskih, družbenih in gospodarskih okoliščin", neujemanje sporočilnosti slik in podnapisov (primeri slike 3.2, 3.4, 4.1, 4.2, 10.4). Namenoma ne bom navajal več konkretnih pomanjkljivosti, saj ne želim na tem mestu izničiti pomena knjige, česar si zagotovo ne zasluži.

Ne glede na pripombe in pomisleke gre avtorju pohvala, ker je pripravil posodobljeno in informativno besedilo o urbani geografiji v slovenskem jeziku. Škoda, da je izostal še kak vsebinski presežek.

Vladimir Drozg

Ocene

NAVODILA ZA PRIPRAVO ČLANKOV V REVIJI ZA GEOGRAFIJO

1. Sestavine članka

Članki morajo imeti naslednje sestavine:

- glavni naslov članka,
- ime in priimek avtorja,
- avtorjeva izobrazba in naziv (na primer: dr., mag., profesor geografije in zgodovine, izredni profesor),
- avtorjev poštni naslov (na primer: Oddelek za geografijo Filozofska fakulteta Univerza v Mariboru, Koroška 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija),
- avtorjev elektronski naslov,
- izvleček (skupaj s presledki do 800 znakov),
- ključne besede (do 8 besed),
- abstract (angleški prevod naslova članka in slovenskega izvlečka),
- keywords (angleški prevod ključnih besed),
- članek
- summary (angleški prevod povzetka članka, skupaj s presledki do 8000 znakov).

2. Citiranje v članku

Avtorji naj pri citiranju med besedilom navedejo priimek avtorja in letnico, več citatov ločijo s podpičjem in razvrstijo po letnicah, navedbo strani pa od priimka avtorja in letnice ločijo z vejico, na primer: (Drozg 1995, 33) ali (Belec in Kert 1973, 45; Bračič 1975, 15 in 16).

Enote v poglavju Viri in literatura naj bodo navedene po abecednem redu priimkov avtorjev, enote istega avtorja pa razvrščene po letnicah. Če je v seznamu več enot istega avtorja iz istega leta, se letnicam dodajo črke (na primer 1999a in 1999b). Vsaka enota je sestavljena iz treh stavkov. V prvem stavku sta pred dvopičjem navedena avtor in letnica izida (če je avtorjev več, so ločeni z vejico, z vejico sta ločena tudi priimek avtorja in začetnica njegovega imena, med začetnico avtorja in letnico ni vejice), za njim pa naslov in morebitni podnaslov, ki sta ločena z vejico. Če je enota članek, se v drugem stavku navede publikacija, v kateri je članek natisnjen, če pa je enota samostojna knjiga, drugega stavka ni. Izdajatelja, založnika in strani se ne navaja. Če enota ni tiskana, se v drugem stavku navede vrsta enote (na primer elaborat, diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo), za vejico pa ustanova, ki hrani to enoto. V tretjem stavku se za tiskane enote navede kraj izdaje, za netiskane pa kraj hranjenja.

3. Preglednice in slike v članku

Vse preglednice v članku so oštevilčene in imajo svoje naslove. Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

Preglednica 1: Število prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.

Vse slike (fotografije, zemljevidi, grafi in podobno) v članku so oštevilčene enotno in imajo svoje naslove. Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

Slika 1: Rast števila prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.

Slika 2: Izsek topografske karte v merilu 1 : 25.000, list Kranj.
Za grafične priloge, za katere avtorji nimajo avtorskih pravic, morajo avtorji od lastnika avtorskih pravic pridobiti dovoljenje za objavo. Avtorji naj ob podnapisu dopišejo tudi avtorja slike.

4. Sprejemanje prispevkov

Avtorji morajo prispevke oddati natisnjene v enem izvodu na papirju in v digitalni obliki, zapisane s programom Word. Digitalni zapisi besedila naj bo povsem enostaven, brez zapletenega oblikovanja, poravnave desnega roba, deljenja besed, podčrtavanja in podobnega. Avtorji naj označijo le mastni (krepki) in ležeči tisk. Besedilo naj bo v celoti izpisano z malimi črkami (razen velikih začetnic, seveda), brez nepotrebnih krajšav, okrajšav in kratic. Zemljevidi naj bodo izdelani v digitalni vektorski obliki, grafi pa s programom. Fotografije in druge grafične priloge morajo avtorji oddati v obliki, primerni za skeniranje, ali pa v digitalni rasterski obliki z ločljivostjo vsaj 120 pik na cm oziroma 300 pik na palec, najbolje v formatu TIFF ali JPG.

Avtorji morajo za grafične priloge, za katere nimajo avtorskih pravic, priložiti fotokopijo dovoljenja za objavo, ki so ga pridobili od lastnika avtorskih pravic.

Avtorji naj prispevke pošiljajo na naslov urednika:

Igor Žiberna
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška 160
2000 Maribor
e-pošta: igor.ziberna@uni-mb.si
telefon: 02 2293 654
faks: 02 251 81 80

5. Recenziranje člankov

Članki se recenzirajo. Recenzijo opravijo člani uredniškega odbora ali ustrezni strokovnjaki zunaj uredniškega odbora. Če recenziji ne zahtevata popravka ali dopolnitve članka, se avtorju članka recenzij ne pošlje. Uredniški odbor lahko na predlog urednika ali recenzenta zavrne objavo prispevka.

POROČILO RECENZENTA

1. Avtor prispevka

2. Naslov prispevka

3. Recenzent (ime in priimek, znanstveni ali strokovni naziv)

4. Pomen prispevka (ali prinaša nova znanstvena spoznanja)
  - a) da
  - b) ne
  - c) delno

5. Primernost prispevkov (ali naslov primerno poda vsebino)
  - a) da
  - b) ne
  - c) delno

6. Uporaba znanstvenega aparata, ustrezno navajanje virov in literature
  - a) da
  - b) ne (opozori na morebitne pomanjkljivosti)
  - c) delno

7. Pripombe in predlogi za izboljšanje besedila (priložite na posebnem listu)

8. Priporočam, da se prispevek sprejme:
  - a) brez pripomb
  - b) z manjšimi popravki
  - c) po temeljiti reviziji (na osnovi pripomb recenzenta)
  - d) zavrne

Datum:

Podpis recenzenta:

